

Onsdagen den 30 oktober

Kl. 10.00

§ 1 Fyllnadsval till utskott

Företogs val av en suppleant i utrikesutskottet.

Herr TALMANNEN yttrade:

Det på föredragningslistan upptagna valet är föranlett av önskemålet om att under herr Langes sjukledighet bereda dennes ersättare plats i utrikesutskottet.

För valet har valberedningen enhälligt godkänt och till kammararen överlämnat en gemensam lista.

Den för valet avlämnade listan med partibeteckningen "Den gemensamma listan" upplästes av herr talmannen och godkändes av kammararen, varigenom till suppleant i utrikesutskottet utsågs herr Silfverstrand (s).

§ 2 Justerades protokollet för den 22 innevarande månad.

§ 3 Meddelande ang. arbetet under höstsessionen

Herr TALMANNEN anförde:

Till kammararens ledamöter har utdelats en preliminär ärendeplan för behandling i kammararen av utskottsbetänkanden under höstsessionen. Om denna plan kan följas skulle det inte bli nödvändigt att anordna arbetsplena torsdagen den 14 och torsdagen den 21 november, som i tidsplanen upptagits som eventuella arbetsplenidagar.

De skatte- och pensionsförslag, som innefattades i den s. k. Hagaöversenskommelsen, beräknas komma upp till kammarbehandling tisdagen den 3 december och bostadspolitikerna onsdagen den 11 december.

Om den aviserade propositionen angående beskattning av konjunkturvinster kommer att föreläggas höstriktsdagen blir det med all sannolikhet så sent att ärendet inte kan behandlas i kammararen förrän på sessionens sista dag, lördagen den 14 december.

§ 4 Föredrogs och hänvisades motionerna

nr 1873 till näringsutskottet,

nr 1874–1878 till socialutskottet samt

nr 1879–1882 till konstitutionsutskottet.

§ 5 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna nr 136–140.

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Meddelande ang.
arbetet under
höstsessionen*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Statsformen
m. m.*

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 41 med anledning av motioner angående statsformen m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

a) beträffande övergång till republik

1974:2 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställdes att riksdagen skulle besluta om övergång till republik med riksdagens talman som statschef, enligt förslag till ändrad lydelse av grundlagen som konstitutionsutskottet skulle utarbeta i anledning av motionen,

1974:350 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari – såvitt nu var i fråga – hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle anshålla om kompletterande direktiv till 1973 års fri- och rättighetsutredning (Ju 1973:19), innebärande att denna skulle utarbeta förslag om införande av republik i enlighet med vad som anförts i motionen,

b) beträffande kvinnlig tronföljd

1974:261 av herr Bohman m. fl. (m) vari – såvitt avsåg hemställa punkten b – hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anshålla om utredning och förslag rörande grundlagsändringar i enlighet med de i motionen föreslagna riktlinjerna i fråga om kvinnlig tronföljd,

1974:920 av herr Boo m. fl. (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde utredning om och förslag till införande av kvinnlig tronföljd i Sverige,

c) beträffande monarkens medverkan vid vissa statshandlingar

1974:261 av herr Bohman m. fl. (m) vari – såvitt avsåg hemställa punkten c – hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anshålla om utredning och förslag rörande grundlagsändringar i enlighet med de i motionen föreslagna riktlinjerna i fråga om monarkens medverkan vid utfärdande av lagar och undertecknande av expeditioner.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle avslå motionerna

1. 1974:2 och 1974:350, den sistnämnda såvitt nu var i fråga,
2. 1974:261, såvitt avsåg hemställa punkten b, och 1974:920,
3. 1974:261, såvitt avsåg hemställa punkten c.

Reservationer hade avgivits

1. av herr Berndtson (vpk) som ansett att utskottet under I bort hemställa, att riksdagen med anledning av motionen 1974:2 och med bifall till motionen 1974:350, såvitt nu var i fråga, hos regeringen skulle anshålla om kompletterande direktiv till 1973 års fri- och rättighetsutredning, innebä-

rande att denna skulle utarbeta förslag om införande av republik i enlighet med vad reservanten anfört,

2. av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Björck i Nässjö (m), Jonnergård (c) och Nordin (c), fru Jacobsson (m) samt herr Lindahl i Hamburgsund (fp) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1974:261, såvitt avsåg hemställa punkten b, och motionen 1974:920 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag beträffande införande av kvinnlig tronföljd,

3. av herr Björck i Nässjö (m) och fru Jacobsson (m) som ansett att utskottet under 3 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1974:261, såvitt avsåg hemställa punkten c, hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag rörande grundlagsändringar i enlighet med de av reservanterna angivna riktlinjerna i fråga om monarkens medverkan vid utfärdande av lagar och undertecknande av expeditioner.

Herr NORDIN (c):

Herr talman! När riksdagen den 27 februari detta år slutgiltigt antog det vilande grundlagsförslaget fick Sverige därmed en moderniserad författning, en författning som återspeglar nutidssvenskens synsätt i en rad grundläggande frågor.

Inte minst gäller detta regleringen av statschefens ställning. Denne skall i fortsättningen endast ha representativa och ceremoniella uppgifter. Detta beslut bör ligga fast; det finns inte någon anledning att ge monarker i uppgift, kanske t. o. m. tvinga monarken, att underskriva expeditioner och liknande dokument. Det vore detsamma som att med konstgjord andning blåsa liv i den gamla politiska funktionen. Jag delar utskottsmajoritetens uppfattning härvidlag.

I de diskussioner som föregick grundlagsbeslutet spelade republikfrågan en mycket liten roll. Frånsett framstötarna från vänsterpartiet kommunisterna har monarkin inte på allvar ifrågasatts. Tvärtom kan det noteras att grundlagsbeslutet av i år befäste monarkins ställning. Den överväldigande majoritet som här i kammaren stödde detta beslut har säkert också ett massivt stöd i folkopinionen. Ställningstagandet kan visserligen vila på skilda motiv. Några är monarkister av ideologiska skäl, andra återigen – och förmodligen de flesta – har stannat för monarkin som en praktisk lösning, som väl passar in också i dagens svenska samhälle. Republikfrågan har därmed avgjorts. Att, som vpk nu gör, åtta månader efter grundlagsbeslutet åter aktualisera republikfrågan är helt orealistiskt. På denna punkt stöder jag också utskottsmajoriteten.

Det finns däremot andra konsekvenser att dra av grundlagsbeslutet. I och med att Sverige bestämt sig för fortsatt monarki måste frågan om kvinnlig tronföljd nu bli aktuell. Centern – liksom folkpartiet och moderaterna – tog upp denna fråga både i författningsutredningen och i grundlagbe-

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

Statsformen
m. m.

redningen. Vi fullföljer denna linje i dag. Det grundläggande motivet för kvinnlig tronföljd är, enligt centerns mening, att full jämställdhet skall råda mellan könen. Vår tids synsätt inbjuder här till konsekventa regler. Man kan vända på frågan och undra om det finns någon som, om kvinnlig tronföljd redan existerade, skulle vilja avskaffa den till förmån för enbart manlig. Jag tror inte det.

Varför fanns då inte kvinnlig tronföljd med redan i 1810 års successionsordning? Svaret är mycket enkelt. Samhällets syn på kvinnan var helt annorlunda då. En blick bakåt i historien lär oss att olika länders inställning till kvinnlig tronföljd har varit förknippad med respektive lands regler om kvinnans rätt att ärva egendom. Och så sent som år 1810 hade svensk kvinna inte samma arvsrätt som man, ens till privat egendom. Det fick hon först år 1845. Även på andra områden har det svenska samhällets attityd till kvinnan förändrats – långsamt, men steg för steg till det bättre: rätt till lärartjänst 1859, rätt att ta studentexamen 1870 och samma rösträtt som man 1921. Det året fattades vidare beslut om behörighetslagen, som trädde i kraft 1923 och som gav kvinnan tillträde till alla civila statliga ämbeten utom de kyrkliga. För ett femtontal år sedan började också prästämbetet att öppnas för kvinnan. Nu återstår i princip endast det högsta ämbetet – statschefens.

Vad är då utskottsmajoritetens motiv för avslag på utredningsyrkandet? Jo, man bygger på "tanken att riksdagen, för den händelse konungahuset skulle utslockna, skall få rådrom för att ta ställning till den framtida statsformen".

Vad menar man egentligen med det motivet? Finns det någon annan tänkbar förklaring än den att man i en viss given situation vill begagna tillfället att på ett mer smärtlöst sätt införa republik? Om inte, är tidpunkten nu lämplig att verkställa den utredning som reservanterna begär.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen 2 av herr Boo m. fl.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Egentligen är det fantastiskt att frågan om kvinnlig tronföljd ännu år 1974 inte fått sin lösning. På samhällslivets alla områden går vi mot en ökad jämställdhet mellan män och kvinnor. Man kan då tycka att det borde finnas alla skäl att också rätta till den orättvisa som ligger i att kvinna inte äger arvsrätt till Sveriges tron.

Detta har socialdemokratin år efter år motsatt sig. Talet om jämställdhet mellan könen klingar ihåligt då man vill diskvalificera kvinnor från möjlighet att tillträda statschefsämbetet.

Nu brukar det ibland framhållas från socialdemokratiskt håll att det inte är kvinnans jämställdhet man vill förhindra. I stället är man emot monarkin som statsform, och man vill på intet sätt vara med om åtgärder som kan leda till att monarkins fortbestånd säkras.

Men det förhåller sig ju så att riksdagen så sent som i år slutgiltigt har antagit en ny författning. Den avses i sina huvuddrag bli bestående för

åtskilliga decennier framåt. Denna författning slår klart fast att Sverige också i framtiden skall förbli en monarki. I själva verket var det endast kommunisterna som i det författningsarbete vi i det väsentliga just avslutat såsom parti motsatte sig monarkins bibehållande.

Det är alltså otvetydigt så att också socialdemokraterna i denna kammare så sent som i år har givit sin anslutning till monarkin som statsform. Grunderna till detta skall jag inte nu gå in på. Det räcker med att konstatera fakta. Men då vore det också naturligt att socialdemokraterna drog konsekvenserna av denna sin inställning.

Annars blir socialdemokratins handlingssätt en stor logisk kullerbytta. Man vill å ena sidan ha kvar monarkin, men man vill å andra sidan inte införa den enkla och naturliga reform som kvinnlig tronföljd skulle innebära. Utländska betraktare blir oftast ytterst förvånade när de får höra att det är det socialdemokratiska partiet som bromsar denna reform.

I dag finns chansen att låta frågan falla framåt. De borgerliga partierna har enat sig om att kräva utredning och förslag beträffande införande av kvinnlig tronföljd. Det är första gången den kammare som valdes förra året har att ta ställning till detta krav. Det senaste valet innebar en kraftig ökning av antalet kvinnor här i riksdagen. Det skall, herr talman, bli intressant att se hur de nyvalda socialdemokratiska riksdagskvinnorna kommer att rösta. Jag är övertygad om att en stor majoritet av svenska folket finner det naturligt och riktigt att vi nu ger kvinnan möjlighet att tillträda statschefsbetet.

Konstitutionsutskottets betänkande nr 41 behandlar också monarkifrågan ur en annan synvinkel. För moderata samlingspartiet har det varit självklart att monarken skall medverka aktivt i statslivet. Vi är alla överens om att konungen inte skall ha någon politisk makt, men detta behöver på intet sätt utesluta att han ges meningsfulla ceremoniella funktioner. För detta talar inte minst traditionella skäl.

Från moderata samlingspartiet framförde vi vid den nya författningens antagande en rad krav som berörde monarkens ställning. Utan tvivel pekade den offentliga debatt som fördes i vårt land i början av detta år på att medborgarnas stöd för dessa krav var starkt. Eftersom vi vid andra läsningen av grundlagen icke hade möjlighet att få våra yrkanden upptagna till prövning var för sig, återkommer de nu på kammarens bord.

I reservationen 3 vid utskottets betänkande tas några frågor i detta sammanhang upp till behandling. Från moderat håll kräver vi en medverkan av konungen i statslivet i nära anslutning till vad regeringsrätten anförde i sitt remissyttrande över grundlagberedningens betänkande. I detta yttrande föreslogs att konungen skulle medverka vid promulgation av lagar och förordningar, vid ingående av överenskommelse med främmande makter, vid meddelande av nåd och i viktigare utnämningsfrågor.

Herr talman! Den nya grundlagen kommer att träda i kraft vid årsskiftet. Just när det gällde monarkens ställning mötte det förslag som riksdagen tog i våras så starka protester att det finns all anledning att skyndsamt vidtaga förändringar i den riktning som här har redovisats.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

Statsformen
m. m.

Onsdagen den
30 oktober 1974

Statsformen
m. m.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna 2 och 3, som är fogade till utskottets betänkande.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Ingen kan väl i dag – om han vill vara ärlig – förneka att monarkin är en kvarleva från det gamla adelsväldet. När borgarklassen övertog statsmakten behöll den av feodalismens gamla maktsymboler bl. a. det monarkistiska, ärftliga systemet.

Kungens självständighet har successivt minskat, men alltid har tronen och hovet varit i reaktionens tjänst vare sig det har gällt direkta politiska tjänster eller genom att vara föremål för en reaktionär mytbildning.

Även om i dag monarkins uppgifter i Sverige begränsas till rent representativa sådana kvarstår monarkins ideologiska funktion, och den helt demokratiska bördsrätten till ämbetet kvarstår också.

Dessutom: Existensen av en politiskt ansvarsfri statschef strider mot parlamentarismens grundprinciper. Kungen skall inte bara vara politiskt oansvarig, han skall vara oavsättlig också – om han inte underlåter att fullgöra sina åligganden under minst sex månader. Han skall vidare inte kunna ställas till svars för sina gärningar. Han föds alltså att stå ovanför lagarna.

Den ärftliga monarkin står i strid med varje demokratisk princip. Den strider också mot uppfattningen hos en växande folkopinion. Det är betecknande att Landsorganisationen på sin senaste kongress 1971 och dessutom i ett remissyttrande till grundlagberedningen uttalat att monarkin bör avskaffas. Vänsterpartiet kommunisterna har samma uppfattning – monarkin bör avskaffas. Statschefens representativa uppgifter, som kan minskas i omfattning, kan med fördel handhas av riksdagens talman. Denne är utsedd av folkvalda representanter och är själv folkvald.

Med vad jag nu har anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 1, fogad till konstitutionsutskottets betänkande nr 41, i vilken reservation begärs att riksdagen hemställer hos regeringen om kompletterande direktiv till 1973 års fri- och rättighetsutredning, innebärande att denna skall utarbeta förslag om införande av republik i Sverige.

Låt mig, herr talman, när jag ändå har ordet få säga någon mening om vad som även behandlas i detta betänkande, nämligen frågan om kvinnlig tronföljd, som tagits upp i reservationen 2.

Att utöka den tronföljd vi vill avskaffa till att gälla även kvinnor har enligt vår uppfattning inte ett dyft att göra med vare sig jämlikhet eller rättvisa. Den högsta posten i landet skall inte kunna ärvas – inte ens av en kvinna!

Men när vi har fått ett demokratiskt statsskick här i landet är det vår uppfattning att posten som statschef lika väl skall kunna innehas av en kvinna som av en man. Då är det duglighet och lämplighet som skall vara utslagsgivande. Införandet av kvinnlig tronföljd, som man önskar från borgerligt håll, har i dag att göra med den eventualiteten att de manliga kandidaterna till posten skulle dö ut eller, som det står i betänkandet, utsläckna.

På denna punkt ansluter vi oss till utskottets hemställan, som innebär avslag på yrkandet i reservationen 2.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Även denna vecka redovisar konstitutionsutskottet i sina betänkanden ämnen som vi har behandlat många gånger här i kammaren. Egentligen förvånar det mig att man vill åstadkomma ändringar i en författning som ännu inte trätt i kraft. Jag föreställer mig nämligen att man inte önskar ändra 1809 års regeringsform. Det är helt enkelt uteslutet. Visserligen kan riksdagen nu fatta beslut om en sådan ändring, men som alla känner till krävs det ytterligare ett beslut åtskilt från det första genom val. Ett sådant beslut kan fattas först sedan 1809 års regeringsform upphört att existera, och det är väl litet svårt att ändra obefintliga författningar.

När det gäller 1974 års regeringsform tycker jag att det är olämpligt att fatta beslut innan denna regeringsform har trätt i kraft. Inga sådana beslut kan bygga på någon erfarenhet av 1974 års regeringsform. Som alla känner till träder den i kraft den 1 januari 1975.

Vad vi nu har att behandla är också motioner med rot i det förgångna. Man har fört fram samma krav vid tidigare tillfällen, och dessa krav har avvisats av riksdagen. I stället för att avvakta de nya erfarenheter man kan vinna av den nya ordning vi får efter den 1 januari 1975 fortsätter man att driva de här kraven.

Jag hoppas att det i varje fall råder enighet om att man inte skall vidta förändringar med lottens hjälp. Det vore en egendomlig situation, om lotten finge avgöra vilka grundlagsbestämmelser vi skall ha i vårt land. Hittills har vi ju strävat efter att nå så stor enighet som möjligt när det gäller grundlagarna. Från det socialdemokratiska partiets sida har man strävat efter att få en så bred grundval som möjligt för de reformer som skall genomföras. Jag hoppas att ingen vill nå ryktbarhet genom den nymodigheten att man grundlagsstiftar med lottens hjälp.

De frågor som vi nu behandlar har varit föremål för många och långa diskussioner här i riksdagen. Jag skall försöka att inte upprepa vad som tidigare har diskuterats. Det väsentliga beslutet på denna punkt fattade vi tidigare i år, då vi beslöt att statschefen i Sverige inte skulle ha några som helst *politiska* uppgifter. Därmed följer att han heller inte kan ha något eget politiskt ansvar. Den som inte har politiska funktioner kan inte heller ha ett politiskt ansvar.

I reservationen från moderat håll vill man ge kungen vissa uppgifter, som kanske kan uppfattas ligga på symbolplanet men som kan få en politisk innebörd. Egentligen skulle jag kunna nöja mig med att hänvisa herr Björck i Nässjö till herr Nordin. Låt mig emellertid fästa uppmärksamhet på att man i reservationen säger att vissa uppgifter enligt den ordning man vill införa inte bör anföras "åt en politisk ledare". I själva verket är det på det sättet att det är ämbetsmän som står för besluten och undertecknar dem. De har sina ämbeten i kraft av riksdagens förtroende.

När det gäller den kvinnliga tronföljden, som lär bli det som man mest kommer att diskutera här i dag, tycker jag att det – med den ställning som statschefen får i fortsättningen – är en liten fråga. Det finns en sak som jag hade trott att de föregående talarna skulle nämna men som de gick helt förbi. Det gör att jag på denna punkt gärna vill ställa en fråga: Från vilken tidpunkt vill man införa kvinnlig tronföljd?

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

Statsformen
m. m.

Den ordning som 1974 års regeringsform anvisar innebär att riksdagen får ta ställning till dessa frågor om kungahuset utslocknar. Det betyder att om detta skulle inträffa får de som då sitter i riksdagen ta ställning, och det förefaller mig vara en rimlig ordning.

Nu har man åberopat två skäl för den kvinnliga tronföljden. Ett är att alla ämbeten skall vara öppna för män och kvinnor. Det argumentet är ganska egendomligt i detta sammanhang, därför att statschefsämbetet skiljer sig från alla andra ämbeten här i landet genom att det går i arv inom *en* familj enligt regler som dras upp i successionsordningen.

Det andra skälet som åberopas är att man vill åstadkomma jämställdhet mellan man och kvinna. Jag vill inte ett ögonblick förneka att man genom att införa kvinnlig tronföljd åstadkommer en sådan jämställdhet inom *en* familj här i Sverige – den familj som enligt successionsordningen ärver statschefsämbetet. Men detta är så obetydlig form av jämlikhet att jag har svårt att uppbåda någon entusiasm för den.

I debatten här har man hänvisat till historien. Herr Nordin menade att situationen var en annan 1810 än den är nu. Otvivelaktigt har han rätt i det stycket. Men herr Nordin har säkerligen observerat att det fanns drottningar i Sverige som regerade före 1810, och enligt de historiska källorna var det de erfarenheter man hade från den tiden som gjorde att grundlagsstiftarna inte ville införa kvinnlig tronföljd.

Jag skall för min del inte åberopa några som helst historiska erfarenheter, utan jag hänvisar helt enkelt till den regel som jag tidigare nämnt och som finns i den nya regeringsformen. Den öppnar möjligheten för riksdagen att avgöra denna fråga vid en tidpunkt då den kan vara aktuell.

Med detta yrkar jag bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Herr NORDIN (c) kort genmäle:

Herr talman! Till skillnad från fru Ryding har jag inte något statschefsämbete med mig att lämna som present till talmannen. I stället har jag kanske en starkare opinion bakom mig.

Jag vill bara med några ord beröra utskottsordförandens inlägg nyss. Han fruktade för att här skulle bli en grundlagsändring med lottens hjälp. Jag vill fästa uppmärksamheten på att vad vi reserverar föreslår är en utredning, inte någon omedelbar förändring.

Därmed har jag också givit svaret på herr Johanssons fråga, från vilken tidpunkt kvinnlig tronföljd skall tillämpas. Det får bli utredningens uppgift att lägga fram förslag om detta, och sedan får ju riksdagen i vanlig ordning ta ställning.

Detta var i huvudsak vad herr Johansson i Trollhättan hade att andraga mot vad vi reserverar sagt. Han gled förbi den fråga som jag ställde i mitt förra inlägg, och jag förstår det. Men då måste jag fortsätta frågandet och säga så här: Skall vi tolka detta på det viset att så länge det föds en arvprins inom huset Bernadotte, så länge sluter socialdemokratin trohjärtat upp bakom monarkin? Är det först när det bara finns en prinsessa till hands som socialdemokratin vill börja fundera på en annan ordning?

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ordförande anförde den synpunkten att man inte skall stifta grundlagar med hjälp av lotten. Det är emellertid, som herr Nordin påpekade, här bara fråga om en utredning, och dessutom torde det väl inte vara obekant för herr Johansson i Trollhättan att detta är sista gången som vi kommer att ha ett jämnt antal ledamöter i riksdagen. Fr. o. m. nästa gång som vi väljer riksdag blir det 349 ledamöter, och då faller ju den eventualiteten bort.

Vidare sade utskottets ordförande att detta är en liten fråga. Ja, den kan tyckas vara det, eftersom den inte berör särskilt många människor. Men principiellt sett är det en utomordentligt viktig fråga. Den har en klar jämställdhetsaspekt visavi män och kvinnor. På annat sätt kan jag inte tolka den.

Så sent som i våras slöt socialdemokratin som parti upp kring monarkins fortbestånd, och då borde det vara självklart att man också såg till att den monarki som man här i riksdagen röstade för ges sådan utformning att även en kvinna kan tillträda statschefens ämbete. Eller får jag möjligen tolka socialdemokraternas ställningstagande här i riksdagen i våras på det sättet att man bara sluter upp kring monarkin under det mycket bestämda villkoret – som herr Nordin också påpekade – att det inte blir någon kvinnlig tronföljd? Det kan väl knappast heller vara på det sättet att om vi hade haft kvinnlig arvsrätt till tronen, socialdemokratin hade intagit en motsatt ståndpunkt i våras?

Jag kan alltså inte se denna fråga på annat sätt än att man från socialdemokratiskt håll gör sitt bästa för att slå monarkin sönder och samman den dag man har möjlighet att göra det. Men då tycker jag att man ärligt och uppriktigt skall erkänna det och ta konsekvenserna. Om man säger en sak och röstar på ett sätt här i kammaren och sedan visar en helt annan inställning till hela frågan, då gör man, som jag sade i mitt förra inlägg, en logisk kullerbytta.

Fru RYDING (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan förvånade sig över att vi vill ha ändring i en författning som ännu inte har trätt i kraft och av vilken vi inte har några erfarenheter. Men beträffande vårt motionskrav om monarkins avskaffande behöver vi sannerligen inte skaffa oss några erfarenheter av en sådan kvarleva från feodalväldet som monarkin är.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen 1.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Här har sagts att det bara gäller en utredning och att jag därför inte skall tala om risken att behöva tillgripa lottning. Men då vill jag påminna om att i andra sammanhang varslar man om att lägga fram konkreta förslag till nya grundlagar. Det skall visserligen inte ske förrän efter den 1 januari 1975, men såvitt jag kan bedöma får vi inget riksdagsval under höstens lopp som gör att vi får en ändrad sammansättning av riks-

Onsdagen den
30 oktober 1974

Statsformen
m. m.

dagen. Det kan alltså fortfarande bli lottningen som avgör hur grundlagsbestämmelserna skall se ut. Men även om vi får en annan sammansättning av riksdagen kan ju den situationen inträffa att lottning ändå måste tillgripas, och jag vänder mig principiellt mot att vi skall grundlagsstifta med lottens hjälp. Jag hoppas att replikerna till mig i fortsättningen utnyttjas till att instämma med mig på den punkten.

När det gäller tidpunkten har man hänvisat till att utredningen får fastställa den. Då vi diskuterade denna fråga i fjol hävdade man från samma håll att den förändring man önskade i tronföljden inte skulle rubba den tronföljdsordning som då fanns. Jag skulle därför vilja fråga mer konkret: Skall detta tillämpas under den nuvarande kungens tid eller först sedan han lämnat ämbetet? Det kan ha sitt intresse att få svar på den frågan i detta sammanhang. Svarar man att vi skall vänta är man inne på precis samma linje som den jag här har skisserat, nämligen att vi skall avvakta den tidpunkt då vi kan behöva göra en sådan förändring. För närvarande finns det inget behov av det.

Därmed kommer jag fram till den fråga som har ställts till mig, nämligen om jag endast accepterar en monarki med manliga innehavare av statschefsämbetet och om jag avser att slå monarkin sönder och samman. Låt mig svara att jag aldrig slagit sönder och samman någonting. Det är ett för mig fullkomligt främmande uttryck. Men jag tycker att den riksdag som då sitter skall ha befogenhet att avgöra frågan och inte att 1975 eller 1976 års riksdagar skall binda oss för framtiden på den punkten.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Naturligtvis är det inte särskilt roligt att behöva lotta i grundlagsfrågor – det instämmer jag gärna i. Men vad det nu gäller är en utredning. Sedan får vi ta ställning, med eller utan lottens hjälp, till de förslag som denna utredning kan framlägga. Men det är självklart att det bästa i denna fråga vore om en del av herr Johanssons partivänner slöt upp kring kravet på införande av kvinnlig tronföljd. Jag tänker då inte minst på de socialdemokratiska kvinnorna här i kammaren. Då skulle vi undvika en lottning, och ingen skulle vara gladare än jag om så blev fallet.

Fru ÅSBRINK (s):

Herr talman! I debatten om kvinnlig tronföljd ligger två frågor inneslutna, som bör hållas isär.

Den första gäller statsskicket. Skall vi ha republik eller monarki? Konstitutionsutskottet ger sitt svar genom att föreslå avslag på motionerna 2 och 350 och genom att i sitt betänkande citera ordalagen i propositionen 1973:90: "– – – konungadömet bevarande i dag är en given utgångspunkt vid utformningen av ny författning, om författningen skall få önskvärt stöd i riksdagen och folkopinionen."

Om ja är ja, kan alltså frågan om monarki eller republik strykas från dagordningen i detta sammanhang, vilken åsikt man sedan än må ha i den frågan.

Det problem som är det aktuella i frågan om kvinnlig tronföljd är: Vill vi ha jämlikhet mellan män och kvinnor i vårt samhälle? Anser vi att en kvinna saknar förmåga att fylla de funktioner av representativ och ceremoniell art som den nya författningen avser att tilldela konungen? Måste en manlig överhöghet trots allt poängteras på någon punkt i det svenska samhället även i en ny författning, som dock borde skapas i takt med tiden och dess jämlikhetssträvanden? Vi har tillsatt kommittéer för jämlikhet mellan män och kvinnor, och vi talar om kvinnoåret 1975. Hur är det då beställt med förmågan att dra konsekvenserna i praktiken? Jämlikhet skall gälla för alla, vilken position i samhället det än är fråga om – det må sedan gälla en eller många. Jag är något förvånad över konstitutionsutskottets ordförandes tal om att det är en så obetydlig form av jämlikhet att den inte bekymrar honom – det gäller ju bara en eller ett par personer. Men jämlikhet skall gälla för *alla*.

Herr talman! Övertygad om att jämlikhet mellan män och kvinnor avser hela samhället yrkar jag bifall till reservationen 2.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Berndtson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Ryding begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 41 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Berndtson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Ryding begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	– 282
Nej	– 18
Avstår	– 16

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Boo m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Nordin begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 41 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Boo m. fl.

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Folkomröstning
vid grundlagsänd-
ring*

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvekan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 157
Nej - 156
Avstår - 3

Punkten 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av herr Björck i Nässjö och fru Jacobsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Björck i Nässjö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 41 punkten 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av herr Björck i Nässjö och fru Jacobsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Björck i Nässjö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 267
Nej - 47
Avstår - 2

§ 7 Folkomröstning vid grundlagsändring

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 42 med anledning av motion om folkomröstning vid grundlagsändring.

I detta betänkande behandlades motionen 1974:261 av herr Bohman m. fl. (m) vari - såvitt avsåg hemställan punkten a - hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhänga om utredning och förslag rörande grundlagsändringar i enlighet med de i motionen föreslagna riktlinjerna i fråga om möjlighet till beslutande folkomröstning vid grundlagsändring.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1974:261, såvitt avsåg hemställan punkten a.

Reservation hade avgivits av herr Björck i Nässjö (m) och fru Jacobsson (m) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1974:261, såvitt avsåg hemställa punkten a, hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag beträffande beslutande folkomröstning i enlighet med de av reservanterna angivna riktlinjerna.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Jonnergård (c), Nordin (c) och Lindahl i Hamburgsund (fp).

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Den nya grundlag som riksdagen har antagit innebär att möjligheter att hänskjuta politiska sakfrågor direkt till medborgarna för avgörande fortfarande saknas. Detta är en allvarlig brist i den nya författningen.

Enighet råder om att den svenska folkstyrelsen också i fortsättningen skall förverkligas genom ett i huvudsak representativt system. Detta hindrar dock på intet sätt att möjlighet bör finnas att i vissa frågor använda sig av ett utvidgat folkomröstningsinstitut. Det kan exempelvis ske vid viktiga grundlagsändringar. Här bör beslutande folkomröstningar kunna genomföras, och möjlighet att få till stånd sådana bör också ges till en riksdagsminoritet. Det innebär, om förslaget genomförs, en viktig garanti för att stora förändringar i grundlagarna inte drivs igenom av en smal riksdagsmajoritet mot medborgarnas önskemål.

I den moderata reservationen anges hur sådana folkomröstningar skall utformas. Om en tredjedel av riksdagens ledamöter så begär, skall folkomröstning anordnas vid kommande riksdagsval. Folkomröstningen skall utformas så att man har att rösta antingen ja eller nej på det framlagda förslaget. Förslaget förfaller om flertalet av dem som har deltagit i folkomröstningen svarar nej eller om antalet nej-röster svarar mot mer än hälften av de röster som har avgivits samtidigt i det förrättade riksdagsvalet. I annat fall skall förslaget behandlas på vanligt sätt, dvs. av den nyvalda riksdagen.

Herr talman! Förslaget från moderata samlingspartiets sida ansluter sig till förslaget i den reservation som förelåg när vi förra våren behandlade den nya grundlagen. Förslaget till lagtext finns i reservationen 15 som var fogad till förra årets konstitutionsutskottsbetänkande nr 26. Den reservation som nu föreligger från moderat håll innebär alltså i detta fall inga avgörande nyheter. Men orsaken till att den har kommit upp nu är att vi i våras inte hade möjligheter att behandla var för sig de skiljaktiga meningarna hos de olika partierna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservation som de moderata ledamöterna fogat till konstitutionsutskottets betänkande nr 42.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! När den nya grundlagen behandlades första gången här i riksdagen under vårsessionen 1973, framfördes det från olika partier och enskilda motionärer på en lång rad punkter alternativa förslag till den regeringsform och den riksdagsordning som regeringen presenterade i pro-

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Folkomröstning
vid grundlagsänd-
ring*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Folkomröstning
vid grundlagsänd-
ring*

positionen nr 90 år 1973.

Centerpartiet hade ett stort antal yrkanden – en del av dessa gemensamt med folkpartiet. Under riksdagsbehandlingen biträdde en del av dessa yrkanden, helt eller delvis, medan andra avslogs av den riksdagsmajoritet som då bestod av socialdemokrater och kommunister.

När den nya författningen kom upp till en andra och slutlig behandling under vårsessionen 1974 gällde det, som alla vet, att antaga eller förkasta de som vilande antagna texterna. Någon möjlighet till förändring av enskilda delar av författningskomplexet förelåg inte.

Inom centern gjorde vi i det läget den bedömningen att den som vilande antagna författningen nu borde antagas – trots de brister som enligt vår mening kvarstod. Vi ansåg att den nya författningen som helhet var klart överlägsen den gamla och att den därför borde accepteras. Samtidigt underströk vi att även den nya författningen på viktiga punkter inom en snar framtid borde förbättras, och vi fäste särskild vikt vid den utredning om vidgad grundlagsreglering av medborgerliga fri- och rättigheter som blev ett resultat av grundlagsbehandlingen 1973.

Eftersom det, som jag nyss nämnt, inte var möjligt att genomföra konkreta förändringar av grundlagstexterna vid det andra beslutet våren 1974, avstod vi inom centern från att under den allmänna motionstiden i år återkomma med de konkreta förslag som inte vunnit gehör under riksdagsbehandlingen 1973. Det innebär således inte att vi släppt dessa krav, men vi anser att det enda riktiga var att återkomma våren 1975 när den nya författningen trätt i tillämpning. Vänsterpartiet kommunisterna och moderata samlingspartiet däremot ålade sig – av skall vi säga propagandistiska skäl – inte samma självklara restriktivitet. Och det är en av anledningarna till att vi nu har att behandla en lång rad betänkanden i grundlagsfrågor.

Detta gäller bl. a. den fråga som behandlas i konstitutionsutskottets betänkande nr 42, nämligen frågan om möjlighet till folkomröstning i grundlagsfrågor.

Här är förhistorien den att mittenpartierna i en gemensam motion 1973 lade fram ett konkret utarbetat lagförslag. Detta byggde på ett förslag som ursprungligen lanserats av författningsutredningen och som tagits upp i en reservation i grundlagberedningen. Även moderata samlingspartiet hade 1973 en motion med i princip samma innebörd men med en något annorlunda utformad lagtext.

Under utskottsbehandlingen 1973 anslöt sig moderata samlingspartiet till mittenpartiernas lagtext. Det blev således en gemensam reservation i utskottet, och i riksdagen röstade moderata samlingspartiets representanter för denna reservation.

Men i den motion som nu behandlas i konstitutionsutskottets betänkande nr 42 och i den moderatreservation som finns fogad till utskottsbetänkandet kräver man plötsligt utredning av hela frågan. Vad är meningen med detta? Man skulle kunna tro att moderata samlingspartiet nu underkänner den lagtext som man enhälligt röstade för 1973 och av det skälet anser att hela frågan på nytt bör utredas. Men så är det uppenbarligen inte. I

reservationen finns inte ett ord av kritik mot det förslag som man enhälligt röstade för 1973. Tvärtom upprepar man i beskrivande ordalag den lagtext som man tog ställning för 1973. Men trots detta kräver man utredning. Vad i all världen är det som skall utredas? Det skulle vara intressant att få besked om.

Sanningen är uppenbarligen att moderata samlingspartiet lagt den här motionen och reservationen för att utåt försöka framstå som varmare anhängare av folkomröstning än centern och folkpartiet. Det är enligt min mening ett kufiskt sätt att försöka göra en markering, och den har ingen saklig grund.

Utskottets majoritet – socialdemokraterna och ledamoten för vänsterpartiet kommunisterna – vill över huvud taget inte veta av folkomröstningar. Av det skälet kan jag självklart inte rösta med utskottsmajoriteten.

Moderaterna har föreslagit en utredning som man inte kunnat ange några motiv för och som, om den skulle komma till stånd, endast skulle fördröja frågans lösning. Av de skälen kan jag inte stödja moderatreservationen.

Jag kommer fördenskull, herr talman, att avstå från att rösta i en kommande votering.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Jag kan till fullo instämma i vad herr Fiskesjö nyss sagt. I våras hade vi uteslutande att ta ställning till det vilande grundlagsförslaget och avgöra om det var bättre än 1809 års grundlagar eller inte. Från folkpartiets sida tyckte vi att det vilande förslaget trots vissa brister, som vi har pekat på, var helt överlägset 1809 års grundlag. Därför röstade vi ja till grundlagsförslaget; vi kunde inte i det läget komma med några förändringar till det vilande förslaget. Det måste antas eller förkastas i sin helhet. Därför avstod vi från alla motioner i grundlagsfrågan i våras. Det innebär självfallet inte att vi på något sätt har gett upp och övergivit våra ståndpunkter. Tvärtom, vi ämnar återkomma med dem, men det tänker vi inte göra förrän lagen trätt i tillämpning.

Det fanns alltså i våras, som herr Fiskesjö sade, ett utarbetat lagförslag. Lagtexten var klar t. ex. i fråga om folkomröstning vid grundlagsändringar. Denna lagtext stöddes även av moderata samlingspartiet. Nu har moderaterna motionerat om en utredning på detta område. Tittar man snabbt på deras framställningar misstänker man lätt att moderaterna börjat ändra ståndpunkt i den här frågan. Men jag tror inte, vilket man ser om man läser deras reservation noga, att de ändrat ståndpunkt. Jag hoppas kunna få bekräftat att de verkligen är intresserade av att få en beslutande folkomröstning. Jag kan inte förstå att det finns någon som helst anledning att motionera i dessa frågor och kräva utredning när det redan finns färdig lagtext att lägga fram, om man inte är ute efter att på något grumligt sätt vinna propagandistiska fördelar.

Socialdemokraterna och kommunisterna kan av någon anledning inte alls tänka sig att med en folkomröstning gå ut och fråga folket vad det tycker om en grundlagsändring. Man avstyrker därför moderatmotionen med moti-

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Folkomröstning
vid grundlagsänd-
ring*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Folkomröstning
vid grundlagsänd-
ring*

veringar som jag inte kan acceptera. Jag är nämligen helt för att man skall ha folkomröstning vid grundlagsändring.

Men som redan sagts här är moderaternas förslag om en utredning bara ägnat att försena frågans lösning och därför kan jag heller inte rösta på detta.

Herr talman! Vid votering kommer jag att avstå från att rösta.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Det finns både principiella och praktiska skäl mot motionsförslaget om beslutande folkomröstningar i grundlagsfrågor.

Den principiella invändningen är att man inte kan bygga in beslutande folkomröstningar i ett representativt parlamentariskt system. Inom ett sådant skall riksdagen ta ansvar för beslutet. Det ansvaret kan utkrävas i det följande valet, men beslutandet skall ligga hos riksdagen. Det råder nu fullständig enighet om att man skall ha ett representativt parlamentariskt system i Sverige, och man skulle med detta omröstningsförfarande föra in ett främmande element.

Den praktiska invändningen är att med det system vi har i Sverige kommer de grundlagsändringar riksdagen beslutat när ärendet behandlats första gången att underställas folket i val. Ingen har velat ta bort denna ordning och ersätta den med någonting annat. Det betyder att om grundlagsändringarna har stor politisk betydelse kommer de att utgöra ett inslag i valrörelsen, och människornas ställningstagande i valet blir ett ställningstagande för och emot vissa delar av grundlagsförslaget.

I den valrörelse vi hade 1973 dränktes grundlagsfrågorna av de andra frågorna. Den risken kommer att finnas även med den ordning motionärerna har föreslagit. Att det inte blev någon större debatt under valrörelsen 1973 berodde säkert främst på att det inte fanns så stora principiella skillnader mellan de olika politiska partiernas ståndpunkter att partierna fann det angeläget att ta upp grundlagsfrågorna i valrörelsen. Det enda man skulle vinna genom den föreslagna ordningen är att medborgaren skulle kunna rösta på ett sätt i det allmänpolitiska valet och på ett annat sätt i en grundlagsfråga. Men om det blir en folkomröstning i sådana frågor får man utgå från att partierna engagerar sig. För min del tycker jag det ter sig meningslöst att anordna beslutande folkomröstningar samtidigt med val.

Vi lär väl att döma av de föregående anförandena få igen denna fråga nästa år. Under sådana förhållanden skall jag inte vidare utveckla mina synpunkter på folkomröstningsinstitutet utan jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! De båda anföranden som här har hållits av centerns och folkpartiets representanter kan jag inte avstå från att kort kommentera. Det var, som jag framhöll i mitt tidigare anförande, på det sättet att man under den allmänna motionstiden i år inte hade möjligheter att väcka motioner som skulle behandlas i anslutning till antagandet av den nya grundlagen

för andra gången.

Däremot finns det ingen som helst s. k. självklar restriktivitet, som herr Fiskesjö talade om, i fråga om att under den allmänna motionstiden på annat lämpligt sätt ge uttryck för det som ett parti har på sitt program eller finner lämpligt, ja, självklart att föra fram. Det har vi gjort i annat sammanhang och det tänker vi fortsätta att göra.

Vidare har det här framförts att en utredning skulle verka fördröjande. Om man utgår ifrån att utredningar skall pågå orimligt lång tid så kan man naturligtvis hävda den synpunkten. Men om, herrar Fiskesjö och Lindahl i Hamburgsund, vi nu är så helt ense, torde det för den borgerliga sidan i alla fall inte innebära att en utredning skulle fördröja frågans lösning.

Nu är det emellertid inte bara de borgerliga partierna som skall fatta detta beslut. Kravet på utredning får naturligtvis också tolkas på så sätt att man tillsammans med de andra partierna skulle kunna resonera om att få fram ett förslag som man skulle kunna ansluta sig till. Jag förutsätter nämligen att man på alla håll kan vara beredd att jämkä och ge med sig för att uppnå en samlande lösning. Jag vet, herr talman, inte om så är möjligt just i denna fråga, men det kan man ju inte veta när man motionerar. Man måste förutsätta att det finns möjligheter till öppenhet och god vilja. Därav, herr talman, kravet på utredning.

Sedan sägs det i moderata samlingspartiets reservation ganska utförligt vad det är vi vill. Det ansluter till vad centern och folkpartiet så sent som förra året ansåg i dessa frågor. Men bara därför att de inte råkar ha kommit på idén eller därför att de av annat skäl avstått från att motionera i frågan under den allmänna motionstiden i år och det alltså inte finns några center- eller folkpartimotioner, tänker markera sin position genom att avstå från att rösta på förslag som de gillar och tidigare varit med om att föra fram.

Man skulle kunna uttrycka detta så att folkpartiet och centerpartiet när vi om en liten stund skall gå till omröstning i dessa frågor tydligen kommer att sitta och tjura.

Så, herr talman, till sakfrågan. Inom de borgerliga partierna är vi i alla fall överens om att det kan vara lämpligt att låta vissa frågor gå direkt till folket för avgörande. Jag beklagar att socialdemokraterna i just denna fråga inte har velat vara mera generösa när det gäller direkt medborgarinflytande.

När vi i våras diskuterade författningsfrågan fick vi uppleva hur många människor hyste misstänksamhet mot vad de kallade för de etablerade politikernas sätt att behandla olika frågor inklusive grundlagsfrågor. Då tyckte vi från moderat håll att det var rimligt att just i frågor av den karaktären, att de kan komma att väsentligt förändra vårt statsskick, låta människorna vara med direkt och säga ja eller nej.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Herr Björck i Nässjö sade väldigt mycket här under en lång stund. Sedan kom han fram till sakfrågan, enligt sin egen åsikt, och

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Folkomröstning
vid grundlagsänd-
ring*

det var ju glädjande i och för sig. Men jag har en fråga att ställa till herr Björck, eftersom moderata samlingspartiets motion och reservation inte för denna fråga ett stycke framåt utan tvärtom för den bakåt: Har moderaterna hoppat av från den text vi var ense om förra gången eller varför har ni lagt fram detta förslag? Kan ni inte medge att ni väckte denna motion för att få litet propagandistisk effekt i samband med den upphetsade debatt om grundlagsfrågorna som fördes i våras?

Utskottets ordförande hade vissa principiella synpunkter på frågan om beslutande folkomröstningar. Sådana skulle inte gå att förena med ett representativt system enligt hans åsikt. Jag kan bara kortfattat säga att jag inte delar den synpunkten. Vi behöver inte gå längre än till Danmark för att få belägg för att det går. Där har man ett någorlunda väl genomfört system med folkomröstningar vid grundlagsändringar.

Men detta är en debatt som lär återkomma, så jag skall inte gå längre in på den just nu, herr talman.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det vare mig främmande, herr Björck i Nässjö, att på något sätt försöka förhindra moderata samlingspartiet att lägga fram allihanda utredningsförslag. Men här gäller det en alldeles speciell fråga, där vi 1973 hade ett konkret lagförslag som även moderata samlingspartiet röstade för. Från moderata samlingspartiets sida har inte yttrats ett ord av kritik mot det förslaget. Men nu går man i bräsch för en reservation som kräver utredning i samma fråga. Då är det väl rimligt att vi från centern och folkpartiet frågar moderata samlingspartiet: Vad är det ni vill utreda för någonting? Vad är det som var fel i det förslag som lades fram 1973? Jag har inte hört någon som helst motivering från herr Björck för utredningsförslaget.

Om man sedan ser på fortsättningen finner man att den ståndpunkt som moderata samlingspartiet nu intagit inte kan innebära någonting annat än att vi ytterligare skjuter detta problem på framtiden. Om nämligen moderata samlingspartiet hösten 1974 anser att en utredning av denna fråga är befogad utgår jag från att ni även våren 1975 kommer att anse detsamma – eftersom ingenting har hänt under mellantiden. Det skulle i så fall betyda att möjligheterna att redan 1975 få en majoritet för det konstruktiva och konkreta förslag som vi var ense om 1973 har bortfallit.

Jag hade inte tänkt gå in i själva sakfrågan. Jag vill bara påpeka för herr Johansson i Trollhättan att de förslag som vi utarbetade 1973 innebär att folkomröstningsinstitutet skall vara fakultativt. Först skall vi ha ett vilande beslut i riksdagen om grundlagsändring. Därefter skall en minoritet ha möjlighet att kräva folkomröstning. Och om denna föreskrivna minoritet lägger fram krav om folkomröstning skall folkomröstningen äga rum i samband med nästföljande val, då väljarna har att ta ställning – ja eller nej – till det beslut som riksdagen en gång har fattat. Det är alltså en mycket enkel procedur, som inte på något sätt kommer i konflikt med det representativa systemet och som inte heller utifrån praktiska utgångspunkter på något

sätt komplicerar beslutsfattandet. Vi måste under alla omständigheter fatta beslut två gånger i grundlagsärenden. Innebörden i vårt förslag är ju att vi dessutom ger de svenska väljarna möjlighet att ta ställning till de konkreta ändringsförslag som redan behandlats i riksdagen en första gång.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Folkomröstning
vid grundlagsänd-
ring*

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Både herr Lindahl i Hamburgsund och herr Fiskesjö tycks ha fått någon olycklig fixering vid det lilla krav på utredning som råkar finnas med i klämmen, eftersom de gång på gång återkommer till detta i stället för att ägna sig åt en sakdebatt i sakfrågan. Vi har faktiskt från moderata samlingspartiet i vår reservation gjort klart vad vi vill. Som jag framhöll i mitt tidigare anförande ansluter det sig till vad vi inom de borgerliga partierna var ense om när denna fråga diskuterades förra gången. Om vi genom en liten utredning kan öppna famnen även mot andra partier och få en ökad anslutning till våra tankegångar, tycker jag inte att det är så farligt.

Men, herr talman, jag blir efter att ha lyssnat på centerns och folkpartiets representanter i denna debatt mer och mer övertygad om att man på dem verkligen kan applicera det gamla talesättet "surt, sa räven om rönnbären". De tycks uppenbarligen vara ledsna över att de själva inte väckt motioner i denna fråga. Därför talar de om helt andra saker än det som debatten egentligen gäller.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Självfallet skall jag inte blanda mig i den diskussion som nu uppstått mellan herrar Björck i Nässjö, Fiskesjö och Lindahl i Hamburgsund. Får jag i sakfrågan endast, efter att ha lyssnat till debatten, konstatera att ingen i denna kunnat visa att det finns ett särskilt behov av att ordna beslutande folkomröstningar i en situation där vi enligt gällande regleringsform har att gå ut till folket i val innan det andra beslutet i en grundlagsfråga fattas.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det är ju på det sättet, herr Björck i Nässjö, att vad ni föreslår i er reservation och således vill att vi skall rösta för är ett krav på utredning. Eftersom vi inom centern och folkpartiet menar att en sådan endast kan ha som följd att en lösning av sakfrågan fördröjs, vill vi inte gå med på detta utredningskrav.

Nu verkar det på herr Björck som om detta utredningskrav har tillkommit närmast av ett misstag. Det är mycket märkligt, eftersom det som framförs i moderaternas motion och i reservationens kläm är just detta utredningskrav. Jag vill än en gång konstatera att herr Björck inte på något sätt kunnat anföra skäl för att det behövs en utredning i denna fråga.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Det mesta är redan sagt i denna fråga, och en del har sagts

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Folkomröstning
vid grundlagsänd-
ring*

flera gånger. Men vi kan väl ändå enas om att det snart är dags att fråga herr Björck i Nässjö och moderaterna hur de kommer att ställa sig nästa år. Kommer herr Björck då fortfarande att yrka på utredning av dessa frågor eller är han beredd att stödja det textförslag som vi var överens om år 1973?

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Jag och moderata samlingspartiet kommer självfallet att vara beredda att stödja ett förslag som ansluter sig till de principer jag här talat för.

Dessutom, herr talman, är det väl ett något märkligt resonemang att utredningar alltid skulle fördröja ärenden. Bara för några minuter sedan röstade folkpartiet och centern i denna kammare för ett utredningsförslag i en författningsfråga, nämligen när det gällde den kvinnliga tronföljden, trots att det i det avseendet för några år sedan fanns förslag till lagtext, som direkt kunde ha antagits, av moderata samlingspartiet. Då var det centern och folkpartiet som ville förhålla genom utredningskrav. Den beskrivningen gäller åtminstone om man nu anser att utredningar alltid förhåller en fråga. Det kan ju faktiskt också vara så att en utredning leder till att en fråga faller framåt.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag vill påminna herr Björck i Nässjö om att centern aldrig har biträtt något konkret lagförslag i vad gäller kvinnlig tronföljd. Vi krävde även 1973 utredning i denna fråga, och det är det kravet som vi står kvar vid. Men det är annorlunda med den fråga som vi nu behandlar. Vi hade år 1973 ett konkret lagförslag som även herr Björck, förmodar jag, röstade för i kammaren i samband med behandlingen av författningsfrågan. Men nu är det uppenbarligen så, att vi från centern och folkpartiet inte kan förvänta herr Björcks och dennes partibröders stöd när vi lägger fram 1973 års förslag till 1975 års riksdag. Det beklagar jag, eftersom herr Björck och moderata samlingspartiet då kommer att ha varit med om att omöjliggöra ett snabbt förverkligande av möjligheter till folkomröstningar i grundlagsfrågor.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Björck i Nässjö och fru Jacobsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Björck i Nässjö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 42 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Björck i Nässjö och fru Jacobsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Björck i Nässjö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 188
Nej – 46
Avstår – 78

Nr 109

**Onsdagen den
30 oktober 1974**

*Riksdagens
ledamotsantal*

§ 8 Riksdagens ledamotsantal

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 43 med anledning av motion om riksdagens ledamotsantal.

I detta betänkande behandlades motionen 1974:261 av herr Bohman m. fl. (m) vari – såvitt avsåg hemställa punkten d – hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag rörande grundlagsändringar i enlighet med de i motionen föreslagna riktlinjerna i fråga om sänkning av antalet ordinarie riksdagsledamöter till 299.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1974:261, såvitt avsåg hemställa punkten de.

Reservation hade avgivits av herr Björck i Nässjö (m) och fru Jacobsson (m) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1974:261, såvitt avsåg hemställa punkten d, hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag beträffande sänkning av riksdagens ledamotsantal i enlighet med vad reservationerna förordat.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herr Lindahl i Hamburgsund (fp).

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Det höga ledamotsantalet i enkammarriksdagen blev redan när frågan först diskuterades föremål för stark tveksamhet från en rad håll. Inte minst från moderata samlingspartiets sida uttryckte vi starka farhågor för att en kammare med 350 ledamöter skulle orsaka svårigheter rent arbetsmässigt sett. Den utveckling som vi har haft av arbetet i enkammaren har på så gott som alla punkter givit kritikerna rätt.

Införandet av ett suppleantsystem i våras medförde en ytterligare ökning av antalet ledamöter. I stället för att försöka begränsa antalet ledamöter i kammaren har vi gått den rakt motsatta vägen. Plenitiden har ökat mycket starkt jämfört med vad som var förhållandet i den gamla tvåkammarriksdagen. Detta har inneburit ökade svårigheter för riksdagsledamöterna att

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Riksdagens
ledamotsantal*

hålla kontakt med väljare och olika intressegrupper.

En sänkning av ledamotsantalet löser naturligtvis inte alla de problem som är för handen i den nuvarande enkammarriksdagen. En del av de tingen ses ju också över i den utredning som just nu arbetar med frågan om riksdagens arbetsformer. En sänkning av antalet ledamöter skulle dock vara ett steg i rätt riktning.

Man bör, herr talman, också hålla i minnet att vi jämfört med många andra länder har en inflation i antalet riksdagsmän i så måtto att vi har ett stort antal riksdagsledamöter i förhållande till folkmängden. Detta kan naturligtvis i någon mån förklaras och försvaras med att vi i vårt land har att ta hänsyn till stora avstånd. Dessa avstånd har emellertid i praktiken blivit mindre under de senaste decennierna. Genom kommunikationernas förbättring är möjligheterna för riksdagsledamöterna att hålla kontakt med sin valkrets rent kommunikationsmässigt nu betydligt större än bara på 1950-talet. Mot den bakgrunden är en sänkning av antalet ledamöter till 299 befogad.

Herr talman! Med denna motion förhåller det sig som med den föregående att den väcktes under den allmänna motionstiden och sakbehandlas nu. Jag hoppas därmed att vi kan slippa upprepa den något onyttiga debatt om utredning och liknande som vi hade när vi diskuterade det tidigare betänkandet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservation som av de moderata ledamöterna är fogad till utskottets betänkande.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Den här debatten riskerar på sätt och vis att bli ett eko av den föregående. Jag skall därför försöka korta ned mitt anförande så mycket som möjligt.

I sakfrågan instämmer jag i mycket av det som herr Björck i Nässjö hade att säga. Men här gäller exakt samma skäl som i den tidigare frågan att man inte skall börja motionera och söka ändra en grundlag innan den vunnit tillämpning. Här gäller också samma argument att en utredning inte på något sätt för frågan framåt. Därför kommer jag att ta samma ställning i den här frågan som i den tidigare, dvs. att avstå från att rösta.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara säga till herr Lindahl i Hamburgsund att grundlagen i detta avseende har varit i tillämpning i nästan fyra år. Vi har sedan enkammarriksdagen infördes haft ledamotsantalet 350, så erfarenheter har vi sannerligen.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp) kort genmäle:

Herr talman! Här är det ju inte bara fråga om erfarenheter – det är också fråga om när den nya grundlagen i praktiken träder i tillämpning, alltså den lag som vi antog i våras. Det är dock denna lag som ändringarna kommer att gälla och inte den gamla, så det principiella skälet kvarstår trots allt.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Den nya grundlagen kommer ju i detta avseende inte att innebära några som helst förändringar som påverkar vårt ståndpunktstagande.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Det har under flera år pågått en dialog mellan dem som vill reducera ledamotsantalet och dem som vill bevara det nuvarande antalet ledamöter. Å ena sidan har stått moderaterna, som i vissa fall fått stöd av folkpartister, å andra sidan har stått socialdemokrater, centerpartister, vpk:are och – såvitt jag förstått – flertalet folkpartister. Jag skulle tro att den dialogen kommer att fortsätta så länge det finns moderater här i kam-maren.

När min värderade bankkamrat herr Lindahl i Hamburgsund i sitt särskilda yttrande skriver att han "har för avsikt att till nästa års riksdag framlägga konkreta förslag till lösning av den i motionen berörda frågan" vill jag endast uttala den förhoppningen, att han skall vara ganska ensam inom folkpartiet om denna ståndpunkt, så att ordet "jag" får en verklig innebörd.

I övrigt anser jag att utvecklingen har bekräftat riktigheten av uppfattningen att vi skall ha en stor riksdag. Sedan vi första gången behandlade denna fråga har vi mött allt starkare krav på att det skall finnas kontakt mellan väljare och valda. En stor riksdag innebär att det finns flera som kan uppehålla denna kontakt. De kan ge information om riksdagsbesluten, och de kan framför allt lyssna till vad väljarna har för uppfattning.

Mot detta kommer säkerligen herr Björck i Nässjö att göra den invändningen, att om det vore färre ledamöter här skulle dessa kunna besöka sina valkretsar mer än som nu är fallet. Det är möjligt att det skulle förhålla sig på det sättet. Men man kan organisera arbetet här i riksdagen, såvitt jag förstår, så att det blir helt möjligt för de 349 att uppehålla goda kontakter med väljare och organisationer. För närvarande arbetar en utredning med detta. Vi bör nu avvakta vilka åtgärder den kan föreslå för att förbättra de arbetstekniska möjligheterna för oss här i riksdagen.

Sedan vill jag på en punkt ge herr Björck rätt, nämligen när han förklarar att i förhållande till många andra länders parlament är det ett stort antal ledamöter i den svenska riksdagen. Här finns det en svensk tradition, och jag skulle tro att åtminstone herr Björck känner en stark respekt för traditionen. Emellertid verkar det som om han mera kände respekt för den moderata traditionen att vilja reducera antalet ledamöter. De moderater som tänker djupt konservativt, som har respekt för den tradition som de ofta framträder som vårdare av, borde i detta fall verkligen slå vakt om de 349 ledamöterna.

I varje fall vill jag hävda att det vore helt felaktigt att nu reducera antalet riksdagsledamöter, när man från olika håll med rätta kräver att kontakten mellan väljare och valda skall byggas ut och förstärkas. Det vore ett beslut som helt strede mot detta. De arbetstekniska arrangemangen bör vi själva kunna lösa.

Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Riksdagens
ledamotsantal*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Riksdagens
ledamotsantal*

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Frågan hur många vi skall vara i det här huset har varit uppe till behandling i ett par omgångar, senast i samband med besluten om den nya grundlagen, då riksdagen bestämde antalet ledamöter till 349. Jag har också i tidigare debatter utförligt motiverat varför jag har gått emot förslag om drastiska sänkningar av antalet ledamöter, och jag skall nu inte dra alla argumenten en gång till utan inskränka mig till några korta reflexioner.

Jag anser att det från allmänna demokratiska och politiska synpunkter är angeläget, att antalet ledamöter i riksdagen är så stort att vi från såväl regionalpolitiska som partipolitiska synpunkter får en rimlig representation i riksdagen från olika delar av vårt land. En drastisk nedskärning av antalet ledamöter skulle medföra att vissa ytmässigt stora delar av vårt land fick ett mycket litet antal representanter i riksdagen och att även röstmässigt förhållandevis stora partier i flera län inte alls skulle bli representerade. Detta tror jag skulle vara till skada för den mera allmänna kontakten mellan allmänhet och riksdag och även för den partipolitiska verksamheten och debatten ute i regionerna. Man klagar ju redan nu över att avståndet mellan väljare och valda är för stort och att det är svårt för riksdagsledamöterna att hinna fylla sina i och för sig självklara uppgifter hemma i valkretsarna.

Jag tror inte på de skäl som man helt allmänt anför för ett lägre ledamotstal. Om vi vore färre skulle arbetsbördan i riksdagen lättas, menar man. Vi skulle då bli mindre bundna till riksdagshuset och Stockholm och få mera tid över till kontaktskapande och allmänt utåtriktad verksamhet. Enligt min mening är det troliga i stället att det skulle bli precis tvärtom. Vi skulle ju helt allmänt bli färre att dela på de politiska uppgifter som under alla omständigheter måste skötas och som alla är ganska ense om att parlamentariker bör ta på sig. Detta gäller inte bara arbetet i utskott och kammare samt i riksdagens alla olika organ. Det gäller också arbetet i partigrupper och partikommittéer samt inte minst i statliga utredningar, i verkstyrelser och nämnder av allehanda slag. Och det gäller också den utåtriktade verksamheten.

Inte ens i mera inskränkt bemärkelse skulle, tror jag, en nedskärning av antalet riksdagsledamöter med låt oss säga 50 ge någon påtagligt förbättrad arbetssituation här i huset. Möjligen skulle vi få ett något mindre antal motioner, men inte ens det är jag säker på. Och vad som är väsentligt från arbetssynpunkt är att antalet sakärenden med ganska stor säkerhet inte skulle minska. De olika partierna i riksdagen skulle säkerligen föra fram sina förslag och åsikter i motioner och debatter precis i samma omfattning som nu. Den enda förändringen skulle bli att de kvarvarande fick en ännu hårdare arbetsbelastning än vi nu har.

Helt allmänt är det min mening, att det är bra för en demokrati att det i samhället finns förhållandevis många människor på olika nivåer som ägnar sig åt politik som förtroendevalda. Det ger breda kontaktytor och ökar allmänhetens möjligheter till påverkan, inflytande och ansvarsutkrävande. Alternativet är att allt större delar av den reella politiska makten läggs på

organisationerna och på byråkratin.

Vad jag här sagt innebär inte att jag anser att riksdagens arbetsformer är i allo idealiska, även om jag kanske tycker att kritiken i många avseenden skjuter över eller vid sidan om målet. Ett parlament kan aldrig bli ett kontor som man kommer till kl. 9.00 och lämnar kl. 16.00. Men jag är övertygad om att arbetsförhållandena kan ändras, så att de bättre än nu blir anpassade till de varierande och specifika uppgifter som riksdagsledamöterna har att fylla. Riksdagen har som bekant också tillsatt en utredning som har att grubbla över de här frågorna. Men det är en sak för sig som inte har något direkt samband med frågan om antalet ledamöter i riksdagen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Vi är självfallet alla överens om att de enskilda riksdagsledamöternas möjligheter att hålla god kontakt med väljare, organisationer och andra skall förbättras och förstärkas. Jag ställer mig emellertid tvivlande till om detta sker genom att riksdagen har ett stort antal ledamöter. Skulle man fullfölja den tankegången är det ingenting som säger att det skulle räcka med 350 ledamöter. Då borde man måhända gå ännu längre. 350, eller 349 som det kommer att bli, är också en helt godtyckligt vald siffra. Det finns ingenting som säger att just 350 ledamöter skulle vara det ideala för att uppnå goda kontakter mellan oss som är riksdagsledamöter och väljarna och andra intressegrupper. Att det blivit 350 beror bl. a. på olika tillfälligheter. Jag ifrågasätter om den utveckling vi har i riksdagen med en i stort sett ständigt ökad plenitid är en lycklig utveckling och om den verkligen möjliggör för riksdagsledamöterna att fylla de närkontaktfunktioner som vi bevisligen har.

Sedan vill jag till herr Johansson i Trollhättan säga att jag förvisso i många avseenden slår vakt om traditionerna, dock med det förbehållet att jag brukar nöja mig med att slå vakt om s. k. goda traditioner. Jag anser det inte vara någon god tradition att ha ett så stort ledamotsantal som vi har i dag.

Herr talman! Jag vill ännu en gång yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottets betänkande.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! När jag talade om traditioner var det för att på det sättet möjligen få någon kontakt i debatten med herr Björck. Men tydligen räknar inte herr Björck de demokratiska traditionerna här i Sverige med ett stort antal ledamöter i riksdagen till de goda traditionerna.

Det är klart att man alltid kan ironisera över det antal som fastställs. Det är inte alltid så rationellt framräknat. Det ger mig anledning att fråga herr Björck vilka rationella grunder det finns för att välja just 299. Om vi är 349, då är det 50 fler som kan hålla kontakt med väljarna i Sverige. Sedan kan man naturligtvis inte utan vidare öka riksdagsledamöternas antal undan för undan, och ingen har heller begärt det. Det finns arbetstekniska

hänsyn att ta. Antalet får bli en avvägning mellan å ena sidan behovet att ha många som kan hålla kontakt med människorna utanför riksdagen och å andra sidan möjligheterna för riksdagen att arbeta på ett rationellt sätt. Jag påstår inte att 349 är ett rationellt framräknat tal, men jag måste säga att det skulle vara felaktigt om den svenska riksdagen som svar på de krav som just nu från så många håll ställs på ökade kontakter mellan väljare och valda reducerade antalet ledamöter.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Jag är ledsen om jag inte riktigt förstod herr Johanssons resonemang när det gällde traditionerna. Det förhållandet att vi tidigare haft väldigt många ledamöter i riksdagen – det rörde sig tidigare om 384 ledamöter fördelade på två kamrar – är väl knappast i och för sig någon garanti för att det var en god demokratisk tradition. Skulle vi dra konsekvenserna av det resonemanget borde snarare den gamla fyrståndsriksdagen motsvara herr Johanssons ideal. I den fanns det verkligen goda möjligheter, åtminstone för vissa grupper, att uppfylla kriteriet väldigt många ledamöter.

Det är naturligtvis på det sättet att demokrati förutsätter effektivitet. Jag är, liksom moderata samlingspartiet, övertygad om att en sänkning av ledamotsantalet skulle innebära ökad effektivitet i riksdagsarbetet. Det är därför vi har fastnat för att föreslå en sänkning och föreslagit siffran 299. Självfallet kan man också där resonera om huruvida just det är det exakt lämpliga antalet – det vet vi ingenting om, av det enkla skälet att det inte finns något tal som är exakt lämpligt och som uppfyller alla krav.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Bara ett par kommentarer ytterligare!

Jag tror att den debatt som förs om antalet ledamöter i riksdagen i och för sig gör en viss skada. När det framställs krav om en sänkning av antalet ledamöter understryker nämligen dessa krav en del vulgäruppfattningar som finns ute i samhället om den politiska verksamheten och som jag tycker att vi i riksdagen bör ha som en gemensam uppgift att bemöta. Man får gärna det intrycket när krav framställs om en sänkning av antalet ledamöter, att det här i riksdagen skulle finnas ett stort antal ledamöter som bara går omkring och såsar och inte gör någon nytta alls. I själva verket är det ju så, att det här i huset under stora delar av dygnet sjuder av verksamhet från källarplanet och upp till tolfte våningen. Vi finns inte alltid i kammaren, men vi verkar i alla möjliga andra sammanhang, där vi fyller uppgifter som vi enligt min mening bör fylla.

Det sägs vidare att det av arbetstekniska skäl borde vara rimligt att skära ned antalet ledamöter. De som säger det har inte på något sätt bestyrkt riktigheten i sina påståenden. I våra grannländer har man i förhållande till befolkningen ungefär samma ledamotsantal i sina parlament som vi har här i Sverige, fastän parlamenten där numerärt är mindre än vår riksdag. Och i våra grannländer finner vi ungefär samma arbetsförhållanden som

dem som råder i vårt land. Den grundläggande faktorn när det gäller arbetsbördan är inte antalet ledamöter i och för sig, utan det är antalet saksärenden som parlamentet har att ta ställning till och antalet politiska partier i parlamentet. Varje parti känner i de flesta frågor behov av att markera sina ståndpunkter, och ju fler partier det finns desto fler tunga motioner blir det och desto fler inlägg görs i olika debatter. Däremot har enligt min mening antalet ledamöter inte särskilt stor betydelse för arbetsbelastningen.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Ingen har någonsin ifrågasatt att det här huset sjuder av aktivitet, men det är just det, herr talman, som faktiskt kan förorsaka att arbetsbördan blir oerhört tung och att effektiviteten därmed kanske inte alltid blir så hög som man skulle önska.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Får jag först konstatera att den svenska fyrståndsriksdagen var djupt odemokratisk. Det bör nog också herr Björck i Nässjö kunna instämma i.

Sedan vi däremot fått en demokratisk ordning i Sveriges riksdag har vi haft ett stort antal ledamöter. Det är det jag menar med den demokratiska traditionen, och det var i vakthållningen kring denna tradition som jag hade hoppats att även herr Björck skulle delta.

Jag vill gärna instämma med herr Fiskesjö i att det sjuder av politiskt liv i detta hus, men jag kan inte se att den effektiviteten lider av att vi är 350 ledamöter här. Det återstår för herr Björck och andra moderater att visa att effektiviteten skulle öka genom att man sänker antalet ledamöter. Det ledet i beviskedjan saknar vi för närvarande.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Björck i Nässjö och fru Jacobsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Björck i Nässjö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarerna bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 43 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammarerna bifallit reservationen av herr Björck i Nässjö och fru Jacobsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarernas ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Björck i Nässjö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

*Avskaffande av
den s. k. 4-pro-
centsregeln vid val
till riksdagen*

§ 9 Avskaffande av den s. k. 4-procentsregeln vid val till riksdagen

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 44 med anledning av motioner om avskaffande av den s. k. 4-procentsregeln vid val till riksdagen.

I detta betänkande behandlades motionerna

1974:56 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställts att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om förslag angående slopande av 4-procentsspärren samt

1974:350 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari – såvitt nu var i fråga – hemställts om kompletterande direktiv till 1973 års fri- och rättighetsutredning (Ju 1973:19) att utarbeta förslag om slopande av 4-procentsspärren vid riksdagsmannaval.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionerna 1974:56 och 1974:350, den sistnämnda såvitt nu var i fråga.

Reservation hade avgivits av herr Berndtson (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna 1974:56 och 1974:350, den senare såvitt nu var i fråga, hos regeringen skulle anhålla om förslag angående slopande av den i 3 kap. 7 § andra stycket regeringsformen intagna 4-procentsregeln.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Rösträtten har inte alltid varit självklar i vårt land. Länges var den som bekant inkomstgraderad. Vidare hade vi en vallag som var synnerligen orättvis. Mindre partier missgynnades genom att de måste ha väsentligt flera röster per mandat än större partier. Grundlagsändringen 1968–1969 tog bort de värsta orättvisorna i detta avseende, genom systemet med tilläggsmandat för fördelning partierna emellan.

Faktum är dock att vi nu har en åsiktsgradering. Rösterna har olika värde. Den röst som lägges på ett parti som inte når 4 procent av väljarna har inte samma värde som den röst som lägges på ett parti som överskrider detta procenttal. Partier under 4 procent blir nämligen helt orepresenterade i riksdagen. Tröskeeffekten av denna spärre blir att ett parti med 3,9 procent av väljarna blir helt utan riksdagsrepresentation medan ett parti med 4 procent får 14 mandat.

I det senaste riksdagsvalet deltog mer än 5 160 000 väljare. Det innebär att ett parti skulle kunna samla över 200 000 väljare utan att för den skull

bli representerat i riksdagen, beroende på att man inte uppnår 4 procent av väljarna. Om flera partier närmar sig 4 procent men inte når detta tal skulle det kunna innebära att flera hundra tusen väljare blir oreprresenterade. Detta är en orimlig bestämmelse som måste bort. Ju förr dess bättre.

Vänsterpartiet kommunisterna har krävt slopande av 4-procentsspärren. De övriga partierna ville inte ens rubba på denna orimliga spärr när förslaget till ny grundlag antogs. Tyvärr visar de heller inte nu någon benägenhet att ändra ståndpunkt.

Det är något av ödets ironi att det parti – folkpartiet – som hårdast drev kravet om 4-procentsspärren i slutet av 1960-talet, nu för egen del hamnat snubblande nära den gräns man ville sätta mot andra partier.

Det kan för övrigt noteras att ett av de partier som folkpartiet då ville stänga ute med denna spärr, nämligen kds, nu tydligen undersöker möjligheterna att manipulera sig förbi spärren genom att utnyttja den av vpk påtalade svagheten i lagen att partiets namn inte är skyddade.

Vid en tidigare riksdagsbehandling av vpk-kravet om slopande av 4-procentsspärren antyddes från socialdemokratiskt håll att just denna höga gräns var ett resultat av en kompromiss i grundlagsarbetet under 1960-talet. Man måste då fråga sig om kompromissen skall bestå i all framtid. Frågan har varit uppe till upprepade behandlingar. Om man inte är beredd att helt slopa spärren, som vpk kräver, borde man åtminstone kunna diskutera en lägre gräns för att minska de orimliga effekterna, eller någon form av avtrappning.

Den diskussion som hittills förekommit är framför allt försöken att använda denna odemokratiska spärr för att skriva historia. Man talar från socialdemokratiskt håll om partisplittringen i Weimarrepubliken i Tyskland, som om detta skulle vara en avgörande orsak till utvecklingen i Tyskland mellan världskrigen. Detta är ett ansträngt försök att motivera en orimlig valordning. De partier som försvarar spärren brukar också peka på andra länders partisplittring och säga att så vill vi inte ha det här i Sverige. Uppkomsten av politiska partier beror naturligtvis på politiska motsättningar, och dessa avskaffar man inte med en valspärr.

Faktum är också att förekomsten av 4-procentsspärren samtidigt motverkar röstning efter åsikt. Väljare kan avstå från att rösta på ett parti som anses utan chans att passera spärren, trots att man sympatiserar med partiet. Eller också kan väljare rösta på ett parti för att medverka till att det kommer över spärren, trots att man kanske har större sympatier för ett annat parti. Är verkligen en sådan situation önskvärd?

Vi anser det nödvändigt att 4-procentsspärren avlägsnas för att alla röster skall få lika värde och den rådande åsiktsgraderingen bringas ur världen.

Utskottsmajoriteten nöjer sig med att hänvisa till sina tidigare ställningstaganden för att yrka avslag på vpk-motionen. Vi har inte godtagit dessa ställningstaganden förut och gör det heller inte nu. Därför vill jag, herr talman, yrka bifall till den reservation som jag fogat till utskottets betänkande.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Avskaffande av
den s. k. 4-pro-
centsregeln vid val
till riksdagen*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Avskaffande av
den s. k. 4-pro-
centsregeln vid val
till riksdagen*

Herr JOHANSSON i Malmö (s):

Herr talman! Den s. k. 4-procentsregeln vid val till riksdagen har ju diskuterats flera gånger i den här kammaren. Herr Berndtson tycks ha tagit frågan på entreprenad – åtminstone har han tagit upp frågan under de tre senaste åren. Jag har faktiskt gått igenom riksdagstrycket från 1968 fram till 1973 och funnit att herr Berndtson under sin entreprenörtid inte tillfört diskussionen om 4-procentsregeln en enda ny synpunkt. Det har han inte heller gjort i sitt anförande i dag. Det är i stort sett samma gamla höga visa som tidigare. Han har gång efter annan sagt att 4-procentsregeln är odemokratisk och yrkar på att denna regel skall slopas.

Man kan naturligtvis ha olika uppfattning om vad som är demokratiskt eller inte, men att angripa 4-procentsregeln och kräva dess avskaffande från demokratisk utgångspunkt är åtminstone för mig en ganska befängd tanke. 4-procentsregeln har ju inte införts för att skada vårt demokratiska statskicks. Den har tvärtom införts för att få till stånd en väl fungerande demokrati.

Departementschefen anförde i propositionen 27 år 1968 beträffande införande av en spärregel mot små partier bl. a. följande tankvärda ord: "En rättvis fördelning av mandaten i folkrepresentationen får inte köpas till pris av ett valsysteem, som uppmuntrar till partisplittring och därigenom riskerar att förlama handlingskraften hos de demokratiska institutionerna. Demokratins arbetsduglighet är inte mindre viktig än rättvisan i valsystemet."

Problemen i länder med stor partisplittring är väl kända. De finns också beskrivna i den statsvetenskapliga litteraturen. Vi kan också få exempel på denna problematik om vi blickar ut över världen. Till och med herr Berndtson borde ha tagit lärdom av de fakta som här föreligger.

Att en så stor majoritet i den svenska riksdagen sluter upp kring en spärregel som motverkar partisplittring med de problem som det kan innebära för ett demokratiskt väl fungerande statskicks, ter sig för mig helt självklart. En annan sak som man inte heller får glömma bort är att det provisoriska valsysteem som vi hade före det nuvarande också innefattade spärr mot små partier. Denna var i de flesta valkretsar väsentligt hårdare än den 4-procentsregel vi för närvarande har. Exempel härpå finns på s. 2 i konstitutionsutskottets betänkande. I jämförelse med spärrarna mot små partier i ett valsysteem med slutna valkretsar har 4-procentsregeln både fasthet och konsekvens.

Herr talman! Jag vill därför yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på herr Berndtsons yrkande.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Jag får upplysa herr Johansson i Malmö om att något entreprenadssystem inte tillämpas i riksdagsarbetet. Att jag talat för denna motion vid flera tillfällen beror bara på att vårt parti har drivit frågan om att avskaffa 4-procentsregeln, och torde göra det även i fortsättningen. Herr Johansson säger att vi inte har redovisat några nya argument. Vi har underbyggt vårt första krav om att slopa 4-procentsspärren tillräckligt för att

inte behöva komma med ytterligare argument. Jag vill nog snart höra ytterligare argument från dem som försvarar 4-procentsspärren.

Jag noterar med viss förvåning att herr Johansson i Malmö anser det vara befängt att se det som odemokratiskt att flera hundra tusen väljare faktiskt kan bli orepresenterade i riksdagen genom det system vi har. Han återkommer till det kära temat om andra länders partistruktur. Jag förstår att herr Johansson syftar på konstitutionsutskottets besök i Holland där man har 14 partier i parlamentet. Men vad vet vi om hur många partier man haft om det funnits en spärr? Nu finns exempelvis katolska folkpartiet, kristligt-historiska unionen, reformerta partiet, reformerta unionen samt romersk-katolska partiet. Men är det säkert, herr Johansson, att man kan föra samman dessa partier under en hatt?

Jag vet inte om besöket i Holland av konstitutionsutskottet och dess många anhängare av 4-procentsregeln innebär att man också i detta land kommer att söka lösa problemet genom att införa en spärr. Om man hade en sådan spärr är det möjligt att flera av partierna skulle sakna parlamentarisk representation. Men uppdelningen i katoliker och protestanter består även om man följer svenskt mönster och inför en spärr. Effekten skulle förmodligen bli densamma som här, nämligen att en betydande del av väljarna blir orepresenterade och fördelarna med en sådan ordning är såvitt jag kan förstå svåra att finna.

Partier uppstår inte beroende på om det finns en spärregel vid val eller inte; det finns andra grunder. Man kommer aldrig att lösa dessa problem med en odemokratisk spärr.

Herr JOHANSSON i Malmö (s):

Herr talman! Jag vet mycket väl att herr Berndtson varit och studerat förhållandena i Holland. Jag var tillsammans med honom på den utskottsresan och är den förste att uttrycka min glädje över att dessa utskottsresor också tycks kunna påverka herr Berndtson. Det är naturligtvis, som jag ser det, mycket tillfredsställande att han numera börjar hämta de politiska idealen västerifrån. Tidigare var han ganska ensidigt östinriktad på den punkten.

Det åligger förvisso inte mig att uttala mig om det holländska systemet på något sätt. Det skall jag inte göra. Jag vill emellertid nämna för herr Berndtson att jag tror att de holländska politikerna var lika intresserade av det svenska systemet som vi var av det holländska. Jag kan försäkra herr Berndtson att det var många politiker av dem vi träffade i Holland som hade åtskilliga frågor att ställa just beträffande den svenska s. k. spärregeln. Fasansfulla tanke, höll jag på att säga, vad skulle hända därest herr Berndtson skulle fortsätta sitt resande och titta på systemen ännu längre västerut? Jag tror att det skulle vara utomordentligt bra för demokratin om han gjorde det, men det vore naturligtvis besvärligt för herr Berndtson att behålla sin ställning i det egna partiet.

Vidare säger herr Berndtson att han väntar sig att utskottet snart skall ändra åsikt gentemot hans motioner. På den punkten vill jag bara säga

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Avskaffande av
den s. k. 4-pro-
centsregeln vid val
till riksdagen*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Avskaffande av
den s. k. 4-pro-
centsregeln vid val
till riksdagen*

till herr Berndtson att det åligger utskottet att uttala sig om hans motion och när den inte innehåller något nytt kan man inte heller begära att utskottet skall kunna framlägga några direkt nya synpunkter. Lämnar man år efter år in samma motion då skall man också ha samma svar – det är min uppfattning.

Till sist vill jag säga beträffande entreprenaden att det må vara detsamma om den ligger hos herr Berndtson personligen eller hos hans parti.

Jag skall, herr talman, inte ytterligare förlänga denna debatt med herr Berndtson. Jag kan knappast övertyga honom om nödvändigheten av en spärregel mot småpartier – det har jag aldrig drömt om att kunna göra. Varför skulle jag lyckas med vad tre tidigare riksdagar har misslyckats med?

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Men nog gör herr Johansson i Malmö ganska stora ansträngningar för att hitta argument för sin ståndpunkt. Jag tycker det verkar något överansträngt när han talar om att jag skulle hämta politiska ideal från vissa västeuropeiska länder. Vad jag diskuterat är partistrukturen i vårt land och i ett land som konstitutionsutskottet nyligen besökt och som jag förstod att herr Johansson syftade på i sitt första anförande. Vad jag sagt och fortfarande hävdar är att en spärregel har en odemokratisk effekt, men den löser naturligtvis inte frågan om partistrukturen i det ena eller andra landet.

Sedan sade herr Johansson att om jag fortsatte ytterligare längre västerut, så skulle jag kanske finna flera exempel som talade emot den ståndpunkt jag intagit. När författningsdebatten pågick på 1960-talet fanns det i herr Johanssons eget parti starka krafter som drev frågan om införande av enmansvalkretsar i vårt land. Om man exempelvis tittar på det senaste valet i England, så får man ett övertygande bevis för orättvisorna även i det systemet. Planerna på enmansvalkretsar bör nog i fortsättningen gömmas ännu djupare i skrivbordslådorna.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Berndtson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Berndtson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Berndtson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Berndtson begärde röst-

räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 278
Nej - 20
Avstår - 14

§ 10 Avskaffande av möjligheten att överlåta vissa beslutsfunktioner till mellanfolkliga organ

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 45 med anledning av motion om avskaffande av möjligheten att överlåta vissa beslutsfunktioner till mellanfolkliga organ.

I detta betänkande behandlades motionen 1974:350 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari - såvitt nu var i fråga - hemställt att riksdagen hos regeringen skulle anhänga om kompletterande direktiv till 1973 års fri- och rättighetsutredning (Ju 1973:19) innebärande att denna skulle utarbeta förslag om slopande av paragrafer med innebörd av 81 § tredje stycket i nu gällande regeringsform.

Det ifrågavarande stadgandet i den nya regeringsformen (10 kap. 5 § första stycket) hade följande lydelse:

”Beslutanderätt som enligt denna regeringsform tillkommer riksdagen, regeringen eller annat i regeringsformen angivet organ och ej avser fråga om stiftande, ändring eller upphävande av grundlag kan i begränsad omfattning överlåtas till mellanfolklig organisation för fredligt samarbete, till vilken riket är eller skall bliva anslutet, eller till mellanfolklig domstol. Om sådan överlåtelse beslutar riksdagen i den ordning som är föreskriven för stiftande av grundlag eller, om beslut i sådan ordning ej kan avvaktas, genom ett beslut varom minst fem sjättedelar av de röstande och minst tre fjärdedelar av ledamöterna förenar sig.”

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1974:350, såvitt nu var i fråga.

Reservation hade avgivits av herr Berndtson (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1974:350, såvitt nu var i fråga, hos regeringen skulle anhänga om förslag som innebar att bestämmelserna i 10 kap. 5 § första stycket i den nya regeringsformen upphävdes.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Den tidiga demokratiska rörelsen tog som sin huvuduppgift att bryta igenom den exekutiva maktens och byråkratins envælde och hävda folkrepresentationens och väljarnas primära roll i den statliga makthierarkin.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Avskaffande av
möjligheten att
överlåta vissa
beslutsfunktioner
till mellanfolkliga
organ*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Avskaffande av
möjligheten att
överlåta vissa
beslutsfunktioner
till mellanfolkliga
organ*

Men parlamentarismens genombrott har aldrig blivit fullständigt. Den liberala borgarklassens demokratiska strävan har aldrig varit konsekvent. Den gamla exekutivmaktens organ lyckades på många håll konservera delar av sin makt. Inte minst i den svenska statsstrukturen har det varit märkbart, med den starka ställningen för byråkrati. Exekutivmakten och byråkratin har särskilt kunnat bevara sina positioner när det gällt makten över utrikes- och militärpolitik, underrättelseverksamhet och hemlig polis. Ännu i dag är det omöjligt för den svenska riksdagens högsta kontrollorgan att få insyn i vad som i kontroversiella fall inom dessa områden verkligen har skett. Byråkratin och exekutivmakten är på sådana punkter i praktiken oansvariga.

Problemet med den självständiga exekutivmakten och byråkratin har under de senaste årtiondena förnyats och skärpts i de flesta länder med klassisk parlamentarism. Kapitalismen behöver en starkare statsapparat. I spåren av denna utveckling följer en oundviklig konflikt mellan parlament och statsbyråkrati. Vi får en förskjutning i de politiska beslutens sammansättning, där allt fler beslut fattas internt och administrativt. Vi får en tendens till att lagstiftaren får allt sämre kontroll över myndigheternas faktiska praxis. Vi får en tendens till att exekutivmakten och dess utredningsbyråkrati alltmer styr parlamentets arbete, allt oftare ställer parlamentet inför fullbordade fakta. Till exekutivens traditionella makt fogar alltså den moderna utvecklingen nya reella befogenheter varje dag – förlorare i denna process är parlamentet och folket. Parlamentets ställning blir – om denna process får fortsätta oförhindrad, mer och mer formell, ju mer av reell utformning av besluten som hamnar inom exekutiven och byråkratin.

Det är mot bakgrund av den växande exekutiva makten och svårigheten för parlamentarisk kontroll man bör se den s. k. EEC-paragrafen i den nya författningen.

Uppenbart är att det på en lång rad samarbetsområden är politiskt helt ofarligt och mest en teknisk fråga att överlåta befogenheter på internationella organ. Av helt annan typ är emellertid sådant internationellt samarbete som avser t. ex. polisiär kontroll eller samarbetet inom underrättelsesektorn. Detta har komplikationer som gör att det aldrig bör lämnas åt exekutiva organ utan fortlöpande, formlig kontroll från parlamentet. I synnerhet bör den demokratiska insynen och beslutsprocessen hävdas i alla de fall där den svenska staten träder i relation till internationella statsgrupperingar av så subjektiv prägel som EG – eller Comecon.

När det handlar om att gentemot denna typ av gemenskaper uppge statliga befogenheter och därmed begränsa den nationella suveräniteten bör principen enligt vår mening vara att sådana beslut alltid betraktas som grundlagsfrågor som skall avgöras först efter det att folket i val fått tillfälle att säga sin mening.

Även om beslutet som sådant inte formellt behöver beröra grundlagsområdet – det kan t. ex. röra inskränkningar i suveräniteten att föra skatte- eller regionalpolitik – så är ju sådana viktiga inskränkningar ändå indirekt och innehållsmässigt av samma dignitet som grundlagsfrågor. De berör cen-

trala områden som enligt grundlagarna skall ankomma på svenska statsorgan och som är bland de mest vitala för den nationella självständigheten. Mot bakgrund av den principen anser sig vpk inte kunna acceptera att man i fråga om sådana avgöranden lämnar luckor för exekutivmakten att begränsa den nationella självbestämmanderätten.

Nu kan man givetvis säga att den nya författningsbestämmelsen på detta område formellt är ganska restriktiv. Det är bara när ett beslut inte kan uppskjutas, när fara ligger i ett dröjsmål, som man skall kunna gå ifrån att behandla ärendet enligt samma procedur som gäller för grundlagsfrågor.

Den nya formuleringen visar enligt vår mening att den kritiska diskussion som förts kring problemet har haft en viss verkan. Man inser allmänt i dag på ett annat sätt vikten av att gå fram försiktigt med den nationella suveräniteten. Det är i och för sig en välgörande kontrast till 1960-talets lättvindiga debatt om Sveriges integration i EEC eller 1950-talets borgerliga flirtande med Atlantpakten.

När vi ändå fortsätter vår kritik är det därför att vi vill varna mot det kryphål som bestämmelsen alltför lättlätt lämnar i frågor av EG-typ. En kvalificerad majoritet skall utan mellanliggande val alltför lätt kunna fatta viktiga beslut om inskränkning i den nationella självständigheten i de fall där dröjsmål medför olägenhet.

Vi skulle inte ta så här hårt på frågan, om inte 1900-talets ganska entydiga politiska erfarenhet så klart visade vilken fara som ligger i den sortens undantagsbestämmelser. Risk med dröjsmål – på tyska "Gefahr im Verzuge" – har varit ett av de mest missbrukade begreppen i författningsjuridiken, både under mellankrigstiden och under efterkrigstiden, detta främst av två skäl. För det första ligger svagheten däri att man alltid måste ha någon som avgör om det föreligger fara i dröjsmål. Denne någon är naturligtvis exekutivmakten och byråkratin. Parlamentet avgör som regel aldrig självt när fara för dröjsmål föreligger, och kan alltid överspelas. Exekutivmakten kan alltid påstå att ett sådant läge föreligger.

För det andra är situationer där hastiga beslut av ingripande natur för den nationella integriteten måste fattas i de flesta fall politiska konflikt- och krissituationer. Då råder oftast stämningar av onormal natur som kan utnyttjas för beslut styrda av krafter som vill se landet underkastat EG:s intressen. I sådana lägen är det viktigare än annars att folket i val får sin kontrollmöjlighet och att saken hinner diskuteras. Det är just i sådana lägen man inte skall ha bestämmelser om fara i dröjsmål utan i stället ge sig tid. Det är bara för kapitalintressena som det är en fara i dröjsmål med att lämna över befogenheter till EG. För folket är dröjsmålet ingen fara.

Nu har det i den allmänna debatten anförts att man behöver ett sådant beslut för att exempelvis kunna införa Sverige i internationellt samarbete när det gäller åtgärder gentemot multinationella företag. Detta argument har alltid förefallit mig fantastiskt. Med vilken borgerlig regering, med vilken regering i ett privatkapitalistiskt land skulle Sverige kunna åstadkomma ett fruktbart samarbete riktat mot de multinationella företagen? Knappast genom att överlämna suveränitet och befogenheter till den franska rege-

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Avskaffande av
möjligheten att
överbåta vissa
beslutsfunktioner
till mellanfolkliga
organ*

ringen, i vilken många av ledamöterna är livligt finansiellt intresserade i multinationella företag. Ej heller i samarbete med den amerikanska regeringen, som ju till mycket stor del består av representanter för de stora multinationella finansintressena och vars kongress till över 60 procent består av bolagsadvokater.

De multinationella företagen kan bekämpas utan att man fördenskull träffar överenskommelser som innebär att man uppger konstitutionella befogenheter. Det sannolika är att Sverige har större möjligheter att inta en skarpare attityd än både USA, Frankrike och andra länder, om man inte har bundit sig vid sådana former som innebär att man överlämnar delar av sin självständighet. Ett sådant överlämnande av delar av den nationella självständigheten, när det gäller åtgärder mot multinationella företag, kan uppenbarligen endast binda och försvaga kampen mot de multinationella företagens makt.

Argumentet att man skall behöva ingå i den typen av överenskommelser och att det skulle täckas av den här paragrafen är uppenbarligen konstruerat för att dölja sakens verkliga sida. Denna paragraf tillkom för att underlätta överlämnandet av konstitutionella svenska befogenheter till EG-gemenskapen! Och det är alltså detta som är huvudorsaken till att den finns.

Författningar skrivs, har det sagts, inte för socialt lugna perioder; de skrivs för att vara stöd i kritiska och kontroversiella lägen. Just därför bör de inte lämna utrymme för snabba och kuppertade beslut i fråga om överlämnande av delar av landets suveränitet, särskilt inte till grupperingar av stater som står på den internationella reaktionens sida i sådan utsträckning som är fallet inom EG och som har så många auktoritära drag i sin författningsutveckling som EG-staterna. Denna fråga bör omprövas.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Den bestämmelse som vi nu diskuterar säger att beslutanderätt i begränsad omfattning kan överföras till mellanfolklig organisation. Avgörandet kan ske antingen genom två beslut med mellanliggande val eller vid ett tillfälle med fem sjättedels majoritet. Det är alternativet med fem sjättedels majoritet som vpk hakar upp sig på. Att riksdagen skulle kunna överlåta beslutsfunktion till mellanfolklig organisation genom två beslut med mellanliggande val motsätter man sig däremot inte, om jag uppfattat saken rätt.

I det anförande som herr Svensson i Malmö nyss höll saknades många av de häftiga utfall som förekommit mot den här paragrafen tidigare. Jag noterade med tillfredsställelse att det icke fanns något upprepande av att detta skulle vara "ett odemokratiskt inslag i författningen", "hån mot demokrati och självbestämmande", "hot mot den nationella självbestämmanderätten" osv. Jag uppfattade det såsom ett litet mera nyanserat resonemang, där herr Svensson försökte anlägga ett historiskt perspektiv och peka på de problem som alltid finns i samband med byråkrati och tillväxt av de administrativa organen.

Onsdagen den
30 oktober 1974*Avskaffande av
möjligheten att
överlåta vissa
beslutsfunktioner
till mellanfolkliga
organ*

Nu tycker jag emellertid inte att beskrivningen var rättvisande, ty i fråga om författningsutveckling de senaste decennierna har ju riksdagen lyfts fram, inte minst när det gäller internationella överenskommelser. Tidigare hade vi 12 § i den gamla regeringsformen som gjorde det möjligt att fatta en hel del beslut om internationella traktat och överenskommelser utan riksdagens hörande. Jag minns nu inte hur det i praktiken gick till när det gällde Förenta nationerna och vårt medlemskap däri. Men såvitt jag förstår skulle man, stödd av 12 §, mycket väl ha kunnat ansluta Sverige till Förenta nationerna utan att riksdagen hade kopplats in. Något sådant är inte möjligt med den nya grundlagen, utan här har riksdagen fått en mer betydelsefull roll.

Nu går det naturligtvis att välja ut praktiskt taget vilken lagbestämmelse som helst och konstruera fall där missbruk kan förekomma. I det här fallet utgår man ifrån att en överväldigande majoritet med berätt mod skulle gå emot en klar folkopinion, trots att riksdagsmajoriteten därigenom riskerar att sopas bort vid det val som måste följa inom tre år. För min del tror jag inte att detta är sannolikt, särskilt som det i en kontroversiell fråga normalt borde vara oerhört mycket lättare att vi två tillfällen få vanlig enkel majoritet än att vid ett tillfälle få så mycket som fem sjättedels majoritet.

Låt oss ändå spekulera och göra ett tankeexperiment. Vad skulle hända om riksdagen i en kontroversiell fråga med fem sjättedels majoritet gick emot folkopinionen och beslöt överföra en del befogenheter på en mellanfolklig organisation? Såvitt jag förstår skulle folket vid nästa val utkräva ansvar, och den nya majoritet som då bildades skulle med vanlig enkel majoritet kunna upphäva den befogenhetsöverlåtelse som den tidigare riksdagen beslutat. En fördel med denna fem sjättedels majoritet är alltså att den mellanfolkliga organisationen inte blir grundlagsfäst utan att man snabbt kan återkalla en befogenhetsöverlåtelse. Har beslutet om överlåtelse skett två gånger med mellanliggande val får man räkna med en mera tidsödande process för att dra sig ur det internationella samarbetet. Har däremot beslutet fattats enligt regeln om fem sjättedels majoritet, så räcker det med ett enda beslut och vanlig enkel majoritet för att upphäva beslutet.

Är den aktuella paragrafen ett hot mot vår nationella suveränitet? Bestämmelsen som sådan kan knappast vara det, utan det beror på hur den används. Jag vill nog påstå att den skulle kunna användas i arbetet på att hävda vår suveränitet. Jag kan inte riktigt acceptera herr Svenssons i Malmö bedömning när det gäller de multinationella företagen. Han frågade på vilket område vi skulle kunna kontrollera deras verksamhet och använda oss av ett internationellt samarbete. Skulle man inte kunna tänka sig att beskattningsfrågan vore ett sådant område? Jag vill i varje fall inte utesluta att man genom internationella överenskommelser skulle kunna få en effektivare beskattning av de multinationella företagen. För närvarande är det exempelvis omöjligt att få inblick i den interna bokföringen om man inte har ett samarbete mellan olika länder för att kartlägga de transaktioner som förekommer inom företagen och som gäller affärer över gränserna.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Avskaffande av
möjligheten att
överbåta vissa
beslutsfunktioner
till mellanfolkliga
organ*

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag fruktar att herr Bergqvist har en något idealistisk syn på parlamentarismens utveckling. Det finns faktiskt statsvetenskapliga undersökningar, bl. a. av den västtyske professorn Wolfgang Abendroth, som visar hur beslutsmakten och proportionen av faktiska beslut mer och mer glider över i byråkratins och i exekutivmaktens händer samt att parlamentet så att säga blir en utformare av rambeslut som därefter av byråkratin och exekutivmakten kan fyllas med det innehåll man önskar. Man skall akta sig för att inte se den tendensen, den är uppenbart en fara. Man får inte idealisera det verkliga förhållandet.

Det är klart, herr Bergqvist, att vi tidigare var skarpare i vår kritik, dvs. när man inte visste hur Sveriges faktiska relation till EEC skulle bli och det fanns en uppenbar fara, understödd av den här paragrafen, att man skulle få en mer långtgående integration. Herr Bergqvist lär veta att det fanns intressenter som arbetade för det. Det fanns alltså skäl att den gången framhålla farhågorna skarpare än man behöver göra i nuvarande läge.

Det är egentligen inte riksdagsmajoritetens storlek som, såvitt vi förstår, utgör det avgörande skyddet mot plötsliga, kuppärtade överlämnanden av delar av den nationella suveräniteten. Det avgörande skyddet ligger i stället i att man får tid att diskutera frågorna före och efter ett val. På det viset får också en bredare opinion tillfälle att ta ställning. Även om man har en stark majoritetsgaranti, vet vi av erfarenhet att det i speciella stämningar inte behöver utgöra något som helst hinder för att fatta beslut som inte är i linje med folkflertalets intressen. Det är mot sådana extrema situationer som vi vänder oss. Där finns det uppenbarligen ett kryphål i paragrafen.

Det är också idealistiskt att tro att regeringen, när det har fattats ett beslut eller när statsapparaten har gått in i ett visst samarbete, bara blir utvoterad i nästa val och man därefter kan riva upp ett fattat beslut. Vi vet att det inte fungerar så. Fullbordade fakta är oftast mycket svåra att ändra. Dessutom kan sådana här överlåtelser och avtal i sin innehållsmässiga utformning medvetet vara sådana att ett upphävande av dem försvåras. Vi skall inte inbilla oss att de som vill driva igenom sådana här överlåtelser eller avtal inte inser det när de fattar sitt beslut.

Jag kan inte inse att det här med de multinationella företagen är något som helst argument i sammanhanget. På vilken regering eller organisation skulle Sveriges regering överlåta delar av den nationella suveräniteten för att därmed få ett effektivare vapen gentemot de multinationella företagens makt? Är det USA:s eller Frankrikes regeringar, eller är det Bryssel eller New York som skulle få överta dessa befogenheter? Vad skulle vederbörande huvudstad bättre kunna göra än den svenska regeringen gentemot de multinationella företagens makt här i landet?

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Det är i och för sig riktigt att man talade om EEC när den här paragrafen ursprungligen kom till. Jag anser dock inte att förfarandet med fem sjättedels majoritet skulle gå att använda vid ett svenskt med-

lemskap i EG. Det skulle innebära en allvarlig inskränkning i den nationella suveräniteten. Vi har heller inga sidoblickar på EG när vi förordar att paragrafen behålls i den form som den har fått i den nya regeringsformen.

Herr Svensson i Malmö säger att jag kanske har en för idealistisk syn i dessa sammanhang. Det är ju möjligt, men det är också möjligt att herr Svensson har en alltför pessimistisk syn på utvecklingen. Jag har läst vad herr Svensson sade i riksdagsdebatten i den här frågan år 1971: "EEC-överenskommelsen, som väl så småningom träffas mellan Sverige och EEC-länderna, kommer otvivelaktigt att innebära de mest genomgripande överlämnanden av statliga suveränitetsrättigheter som har förekommit i modern svensk historia."

Nu har vi fått en EEC-överenskommelse, och vi vet vad den innehåller. Herr Svensson hade fel den gången. Vad är det som säger att herr Svensson inte kan ha fel även i dag?

Herr Svensson frågar, något demagogiskt, vilken regering som Sverige skall överlämna befogenheter till. Han nämnde USA, Frankrike osv. Om jag får återknyta till diskussionen om att åstadkomma en effektivare beskattning och frågan om att få bättre information om de multinationella företagen som underlag för de nationella regeringarnas verksamhet, skulle man ju bara som ett exempel kunna tänka sig att OECD kopplades in.

Är det inte så också att herr Svensson i sina resonemang bortser från att den här paragrafen – som herr Svensson kritiserar så hårt därför att den inte innehåller krav på två beslut med mellanliggande val – har tillkommit på det sätt som är vanligt för grundlagsändringar, nämligen just genom två beslut med mellanliggande val. Det kan möjligen antyda att det inte behöver vara så rasande stor skillnad mellan det ena och det andra sättet.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag vill helt kort kommentera herr Bergqvists citat av mitt yttrande 1971. Det är väl i sak riktigt att något tidigare exempel på ett så pass oförbehållsamt uppgivande av vissa suveränitetsrättigheter som EEC-avtalet innebar faktiskt inte, såvitt jag erinrar mig, har förekommit i modern svensk historia. Det kan naturligtvis förekomma överlämnande av sådana rättigheter som är betydligt mer genomgripande, det erkännes. Vad det här är fråga om är inte så våldsamt genomgripande, men det berör ändå t. ex. möjligheterna att subventionera vissa typer av investeringar inom näringslivet. Det finns också – om jag minns rätt – en paragraf i det gällande avtalet mellan Gemenskapen och Sverige, där Sverige har förbundit sig att inte tillämpa några som helst restriktioner mot de kapital- och kreditrörelser som kan uppstå till följd av varuutbytet mellan Sverige och Gemenskapen. Och det är väl en sak som är rätt intressant, herr Bergqvist, för den berör just möjligheten att bekämpa de multinationella företagen. Paragrafen försämrar ju den möjligheten.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Avskaffande av
möjligheten att
överlåta vissa
beslutsfunktioner
till mellanfolkliga
organ*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Grundlagsfäst-
ande av medborgerli-
ga rättigheter
m. m.*

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Vad herr Svensson i Malmö vid detta tillfälle förutspådde var att vi skulle fatta ett beslut som skulle komma att innebära det mest genomgripande överlämnande av statliga suveränitetsrättigheter som har förekommit i modern svensk historia. Något sådant beslut fattades inte. Herr Svensson var alltså i det här fallet ute i ogjort väder.

Däremot vill jag erinra om att en anslutning till Förenta nationerna innebär en förbindelse att följa Förenta nationernas stadga. Det är faktiskt det enda fall som kan sägas på sätt och vis innebära en avvikelse från vår neutralitetspolitik, eftersom vi är skyldiga att följa de beslut som fattas i säkerhetsrådet.

Jag tror också att det kan vara skäl att understryka att beträffande det här stadgandet har konstitutionsutskottet i förarbetena uttalat att stadgandet icke medger att vidare befogenheter överlåtes i sådan utsträckning som på något sätt kan inverka på rikets självständighet i stort. Jag tror alltså att det i det här fallet finns garantier för att de farhågor som herr Svensson har uttryckt inte kommer att besannas.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Berndtson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 45 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Berndtson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 291
Nej – 18
Avstår – 1

§ 11 Grundlagsfästande av medborgerliga rättigheter m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 46 med anledning av motionsyrkande om grundlagsfästande av medborgerliga rättigheter m. m.

I detta betänkande behandlades motionen 1974:350 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari – såvitt nu var i fråga – hemställts att riksdagen hos re-

geringen skulle anhålla om kompletterande direktiv till 1973 års fri- och rättighetsutredning (Ju 1973:19), innebärande bl. a. att denna skulle utarbeta förslag om grundlagsfästade av de medborgerliga rättigheterna och av rättigheter för de arbetande.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1974:350 såvitt nu var i fråga.

Reservation hade avgivits av herr Berndtson (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1974:350, såvitt nu var i fråga, hos regeringen skulle anhålla om tilläggsdirektiv till 1973 års fri- och rättighetsutredning av innebörd att denna skulle utarbeta förslag om grundlagsfästade av de medborgerliga rättigheterna och av särskilda rättigheter för de arbetande i enlighet med vad reservanten anfört.

Herr HAGBERG i Borlänge (vpk):

Herr talman! De medborgerliga fri- och rättigheterna är inte grundlagsfästa. Den förra året tillsatta fri- och rättighetsutredningen arbetar visserligen med att i grundlag skapa ett skydd för den enskildes fri- och rättigheter. I utredningens direktiv framhålls att den skall överväga frågan om reglering i lag av skyddet för den enskildes fri- och rättigheter i hela dess vidd. Riksdagen sade även vid sin behandling av kravet på denna utredning att den skulle ha till uppgift att i grundlag slå fast den enskildes rätt till trygghet i arbetsanställningen och till inflytande över sina arbetsförhållanden.

Med hänsyn till de av mig redovisade uppgifter som utredningen har så avstyrker utskottet vpk-motionen 350 om tilläggsdirektiv till utredningen med krav på att de arbetande skall få grundlagsfästa rättigheter. Tyvärr och som vanligt tar utskottsmajoriteten ganska lätt på frågan om de arbetandes rättigheter på arbetsplatsen. För att kunna utarbeta grundlagsbestämmelser som tjänar de arbetandes intressen måste också den utredning som har att behandla detta få mycket mer bestämda direktiv om en sådan inriktning.

Kampen för rättigheter åt de arbetande på deras arbetsplatser är en klassfråga. Det är också en kamp mot klassförtrycket. Detta förtryck får ju sitt främsta och omedelbaraste uttryck just på arbetsplatserna. § 32, klasslagstiftningen med strejkförbudet och arbetsdomstolen är några exempel på de medel som hjälper arbetsköparna i deras förtryck ute på arbetsplatserna.

En grundlag måste formuleras så att inte avtal och lagar kan upphäva de arbetandes självklara rättigheter och stärka kapitalets diktatur. Sådana företeelser är oförenliga med en grundlag. De arbetande måste ha bestämda demokratiska medborgerliga rättigheter på sina arbetsplatser. Det handlar här om rätten till facklig och politisk organisation, att på arbetsplatsen bedriva agitation, propaganda och mötesverksamhet, rätten för de fackliga organisationerna att förhandla i alla frågor rörande de arbetandes anställningsförhållanden och villkor, arbetstid, arbetsledning och arbetsfördelning, lön och löneformer, anställningar, permitteringar och avskedanden samt rätten

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Grundlagsfästade av medborgerliga rättigheter
m. m.*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Grundlagsfästande av medborgerliga rättigheter
m. m.*

att tillgripa strejk.

Det är alltså fråga om en grundlag som skall ge arbetarna stöd i deras kamp mot arbetsköparna. Det går inte att kompromissa bort grundläggande rättigheter som t. ex. strejkrätten. Sådant kan få katastrofala följder för arbetarnas kamp. Det kan då bli på det sätt som aviserades i Aftonbladet den 27 oktober, alltså i söndags. Om den s. k. § 32-utredningen får gehör för sina förslag om att strejk endast i vissa fall skall vara tillåten, i andra inte, skall de strejkande kunna bli i full utsträckning skadeståndsskyldiga gentemot arbetsköparna. Ett sådant förslag skulle helt motarbeta arbetarnas kamp mot arbetsköparna. Exemplet visar bara hur nödvändigt det är att arbetarnas rättigheter på arbetsplatserna ges grundlagsskydd.

I dagens lagstiftning jämnställer man strejkrätten med rätten till lockout. Det är helt felaktigt. Arbetsköparna har utöver lockouten betydligt fler stridsåtgärder att tillgripa mot arbetarna än vad arbetarna utöver strejken har mot kapitalet. Att som nu ställa förbuden mot strejk och lockout mot varandra är alltså inte rättvisande. När arbetarna ändå använder strejkvapnet mot oresonliga arbetsköpare benämnes det vild eller olaglig strejk. Däremot benämns arbetsköparnas åtgärder för att tvinga igenom sina intressen aldrig som vilda. Arbetsköparna kan i kraft av gällande lagar på arbetsmarknaden i syfte att främja sina lönsamhetskrav permittera och avskeda arbetare, genomföra driftinskränkningar osv.

Att jämföra strejk och lockout är också felaktigt utifrån att de har helt olika innebörd. Lockouten försvarar det ekonomiska fåväldet, strejken har sin spets riktad mot detsamma.

Det är ett oeftergivligt krav att de medborgerliga fri- och rättigheterna ges grundlagsskydd. De måste formuleras klart och otvetydigt och ges en bindande karaktär. De skall heller inte kunna ändras annat än genom en grundlagsändring. Denna inställning ger också uttryck för en bestämd politisk vilja. En samhällsutveckling som innebär att krav ställs på snabba begränsningar av folks rättigheter måste bekämpas. Därför är det helt nödvändigt att grundlagsfästa de medborgerliga fri- och rättigheterna.

Som vi i vpk anför i motionen 350 kan vi inte godta en författningsreform med mindre än att den ger ett ökat stöd åt de arbetande i deras kamp för sina rättigheter. Dagens stadgande i 2 kap. 5 § regeringsformen, att strejkrätten genom vanlig lag eller avtal kan inskränkas ytterligare, måste betecknas som mycket anmärkningsvärt.

Uppenbart har utredningen om de medborgerliga fri- och rättigheterna inte den inriktningen att den tillgodoser de berättigade krav som arbetarna ställer i sin kamp. Därför bör utredningen få sådant tilläggsdirektiv som förespråkas i motionen 350.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till reservationen av herr Berndtson.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Jag avser inte att ta upp en allmän debatt om fri- och rättigheterna. Det har förts sådana diskussioner tidigare, och vi lär återkomma

till dem.

I dag gäller frågan om det behövs tilläggsdirektiv till den sittande fri- och rättighetsutredningen eller inte. Utskottet har bedömt saken på det sättet att de frågor som har tagits upp i motionen rymms inom de direktiv som finns för närvarande.

Det finns i reservationen en oklarhet som jag gärna vill fråga om, så mycket mera som den föregående talaren snuddade vid ämnet. På s. 3 kan man läsa: "Om oklarhet råder om en viss lagstiftnings grundlagsenlighet skall lagstiftaren tvingas att försvara sig inför folkopinionen. Har folkets rättigheter kränkts skall det utse nya representanter och därmed nya lagstiftare."

Innebär detta att riksdagsledamöter skall kunna tvingas avgå genom styrkan i medborgaropinionen vid de allmänna valen, så behöver vi inte införa några nya bestämmelser. Så länge vi har haft riksdagsval har detta gällt. Skulle man med denna bestämmelse avse att införa någon ny ordning – upprättande av en folktribunal eller något sådant som träder in – bör detta sägas i klartext. I klarhetens intresse skulle det vara intressant för riksdagen – och väl också för utredningen – att få reda på vad man egentligen menar med dessa rader i reservationen.

Då alltså motionens ändamål blir tillgodosett inom ramen för fri- och rättighetsutredningens arbete, eftersom den skall ta upp grundlagsskyddet för enskildas fri- och rättigheter i hela dess vidd, saknas anledning att åstadkomma några tilläggsdirektiv. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HAGBERG i Borlänge (vpk):

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan sprang väl förbi kärnan i motionen, nämligen att utredningen inte har bestämda direktiv att ta till vara arbetarnas intressen. Tydligt ser herr Johansson helt formellt på saken, när han menar att de här frågorna kan rymmas inom utredningen. Men om riksdagen har den bestämda inriktningen att man skall grundlagsfästa arbetarnas rättigheter, då bör riksdagen göra en viljeyttring, att arbetarna skall ha en bestämd förhandlingsrätt och rätt att strejka utan att denna rätt skall kunna inskränkas. I så fall måste man också göra en komplettering av utredningens direktiv.

När vi behandlade denna fråga förra året och beställde utredningen talades det visserligen om trygghet i arbetsanställningen och inflytande. Hur mycket trygghet och hur mycket inflytande sades det ingenting om. Vill riksdagen göra en viljeyttring bör vi gå på reservationen, som klart säger ifrån att arbetarna skall ha dessa grundläggande rättigheter och att dessa rättigheter inte skall kunna inskränkas.

Jag nämnde exemplet med § 32-utredningen, som inte vet om den kommer med något förslag i den här riktningen eller inte. Aftonbladet aviserar det, men det vore ganska anmärkningsvärt om det blev så. Det skulle i så fall stå helt i strid med inflytandefrågan, ty vad man aviserar där är en kraftig inskränkning av strejkrätten genom ekonomiska repressalier.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Grundlagsfästande av medborgerliga rättigheter
m. m.*

Onsdagen den
30 oktober 1974

Grundlagsfästande av medborgerliga rättigheter
m. m.

Herr Johansson i Trollhättan talar om "oklarhet", och jag kan bara förklara vårt ställningstagande på det sättet att vi vill ha ett grundlagsskydd, dvs. beslut med val emellan. Det är där de nya representanterna kommer in. Om riksdagsledamöterna har misskött sig en period och fattat ett dåligt beslut, väljs nya representanter som får ta ett bättre beslut. Riksdagen får alltså stå till svars inför valopinionen. Om det skulle råda någon oklarhet i skrivningen här, gäller den tolkning som jag redogjorde för nu.

Jag tycker fortfarande att herr Johansson och utskottet över lag springer ifrån själva kärnfrågan: Hur vill man att de arbetandes rättigheter skall tillfredsställas i en grundlag? Vill man bara att det skall vara allmänt snack så att säga om att vi skall ha trygghet och inflytande, eller vill man precisera det till bestämda ting som den fulla strejkrätten?

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Jag har tidigare reagerat här i kammaren när man under pågående utredningsarbete har velat styra utredningen. Nu vill tydligen även vpk-arna göra detta. De vill att riksdagen under pågående utredning skall göra uttalanden om vilka slutresultat utredningen skall komma fram till.

När det gäller den andra frågan är jag tacksam för svaret. Det betyder helt enkelt att man vill bibehålla de nuvarande riksdagsvalen. Det är ju en föga sensationell upplysning, men det är gott att man inte vill införa någon form av folktribunal e. d. Jag konstaterar alltså med tillfredsställelse att man med denna skrivning endast avser att folket i val skall kunna reagera mot riksdagsmän, som man anser har intagit en felaktig ställning. Den ordningen har vi ju haft så länge vi har valt riksdagsmän i Sverige.

Herr HAGBERG i Borlänge (vpk):

Herr talman! Jag vill bara anmärka något beträffande detta att "styra utredningen". När regeringen skriver direktiv till utredningar är det väl styrning? Jag skulle vilja säga att de direktiv som den här utredningen har fått säger inte någonting. Det är det som är bristen med denna utredning att den inte har en bestämd politisk vilja bakom sig. Man kan inte utreda en sak förutsättningslöst, om det finns två parter på arbetsmarknaden och man i grundlagen vill ha ett stöd för arbetarnas rätt att strejka och förhandla. En sådan sak tror jag inte kan utredas; det måste uttryckas en bestämd politisk vilja som man skriver in i direktiven till en utredning.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Berndtson, och förklarades den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Sedan herr Hagberg i Borlänge begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 46 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Berndtson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hagberg i Borlänge begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 291
Nej – 18

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Offentliga ut-
skottsutfrågningar*

§ 12 Offentliga utskottsutfrågningar

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 47 med anledning av motion om offentliga utskottsutfrågningar.

I detta betänkande behandlades motionen 1974:1182 av herr Lothigius m. fl. (m) vari hemställt att den av riksdagen tillsatta utredningen om riksdagens arbetsformer gavs i uppdrag att senast under höstriktsdagen 1975 framlägga förslag till offentliga utskottsförhör.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1974:1182.

Reservation hade avgivits av herr Björck i Nässjö (m) och fru Jacobsson (m) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1974:1182 uppdrog åt utredningen om riksdagens arbetsformer att framlägga förslag till offentliga utskottsutfrågningar i enlighet med de riktlinjer reservanterna förordat.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herr Lindahl i Hamburgsund (fp).

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Det är av väsentlig betydelse att allmänhetens möjligheter att följa riksdagsarbetet tillgodoses liksom att allmänhetens intresse för själva riksdagsarbetet stimuleras på olika sätt. Riksdagen har själv möjligheter att bidra till detta. Vi möter många som är missnöjda med det sätt varpå massmedierna bevakar arbetet här i riksdagen. Genom att möjliggöra offentliga utskottsutfrågningar skulle riksdagen själv bidra till en ökning av möjligheterna för massmedierna och därmed för den intresserade allmänheten. Sådana möjligheter att anordna offentliga utskottsutfrågningar finns i en rad andra länder, och de erfarenheter man där vunnit har varit positiva. Utfrågningarna har lett till att nya fakta har kommit fram och att experter – inte minst sådana som har varit knutna till den statliga förvaltningen och till regeringens kansli – har tvingats att försvara sina åsikter och att inför allmänheten verifiera de ståndpunktstaganden de gjort i olika sammanhang. Här skulle vi också få möjligheter att låta företrädare för folk-

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Offentliga ut-
skottsutfrågningar*

rörelserna direkt framträda inför allmänheten och lägga fram sin syn på olika frågor som är under behandling i riksdagen.

Vidare är det väsentligt att en utskottsminoritet ges möjligheter att få till stånd offentliga utskottsutfrågningar. I dag har regeringspartiet – och därmed också i praktiken ofta utskottsmajoriteten – tillgång till material som inte står oppositionen till buds. Regering och utskottsmajoritet har också i helt annan utsträckning än oppositionspartierna tillgång till experter och får därmed ett övertag i det politiska arbetet. Man kan tänka sig situationer där regeringen och därmed också utskottsmajoriteten har intresse av att en viss fråga icke belyses ytterligare utan, som det heter, sopas under mattan. I ett sådant läge vore det rimligt om en kvalificerad minoritet i ett utskott, exempelvis en tredjedel av utskottets ledamöter, kunde begära och få till stånd en offentlig utskottsutfrågning i ärendet.

Ett missförstånd som man ofta möter i debatten om dessa frågor vill jag här ta upp. Det är här inte på något sätt fråga om offentliga utskottssammanträden. Det är något helt annat. Mig veterligt har inget parti här i Sveriges riksdag yrkat på sådana sammanträden, utan det är fråga om en möjlighet för utskotten att i speciella ärenden få till stånd utskottsutfrågningar. I vilken utsträckning ett sådant institut – om det kommer till stånd – skall utnyttjas i framtiden får vi se. Men det är väsentligt att understryka att vi i dag inte har någon möjlighet att genomföra utskottsutfrågningar, till skillnad från vad fallet är i en rad parlament i andra länder.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den reservation som har fogats till konstitutionsutskottets betänkande.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Under den tidigare debatten i dag om folkomröstning i samband med grundlagsändringar och antalet ledamöter i riksdagen redogjorde jag för varför vi från folkpartiets sida inte har motionerat i grundlagsfrågorna i år, och samma principiella ståndpunkt gäller självfallet även i denna fråga. Vår inställning i sakfrågan när det gäller offentliga utskottsutfrågningar är alldeles solklar. Sådana utfrågningar är något som vi i folkpartiet verkligen strävar efter. Vi hade också 1973 ett konkret lagförslag i den frågan, som även moderaterna anslöt sig till. Vi ämnar återkomma med det.

Moderaterna har nu liksom i de andra frågorna begärt en utredning, och med tanke på de något undanlidande svar som herr Björck i Nässjö gav finns det anledning fråga om moderaterna, som jag hoppas, är beredda att ställa upp bakom oss i folkpartiet när vi lägger fram ett förslag som vi var ense om 1973. Eller håller moderaterna på att ändra ståndpunkt och glida i väg i denna fråga? Det vore i så fall djupt beklagligt, för offentliga utskottsutfrågningar är värdefulla – herr Björck gav några exempel på det.

Herr talman! Jag skulle kunna komma med flera argument i denna fråga,

men sakdebatten kan, tycker jag, anstå tills vi har att ta ställning till frågan på allvar. Nu är det fråga om en motion som uppenbarligen är skriven mest i propagandistiskt syfte. Jag hoppas att den inte innebär att moderaterna har ändrat ståndpunkt i sakfrågan.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Moderata samlingspartiets inställning i denna fråga framgår såväl av motionen och reservationen som av mitt anförande här för någon minut sedan. Jag ber att få hänvisa herr Lindahl i Hamburgsund till detta.

Därutöver vill jag bara säga att om nu folkpartiet i denna fråga har varit så drivande under så många år som herr Lindahl vill göra gällande, så är det beklagligt att man inte slår till när det här på riksdagens bord ligger ett förslag som man uppenbarligen skulle kunna ansluta sig till. Det förhållandet att folkpartiet just nu inte råkar ha någon egen motion i ärendet får väl ändå inte föranleda att folkpartiet tjurar i denna fråga och intar en annan ståndpunkt.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp) kort genmäle:

Herr talman! I denna fråga har vi kommit så långt att vi hade ett konkret lagförslag som även moderaterna stod bakom. Men nu backar moderaterna och vill plötsligt igen ha en utredning. Vad var det för fel med det gamla förslaget, vad är det som moderaterna inte vill vara med om längre? Det måste vara någonting, eftersom man nu plötsligt vill börja utreda frågan på nytt.

Jag tycker att moderatförslaget är ett steg bakåt. Det skall kanske betraktas som ett olycksfall i arbetet på moderat håll – är det inte det, är det värre.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindahl i Hamburgsund tycks inte riktigt ha klart för sig att det pågår en utredning om översyn av riksdagens arbetsformer. Det gör det faktiskt. När en sådan utredning ändå pågår tycker vi på moderat håll att det är lämpligt – herr Lindahl är minsann i andra sammanhang flitig att hänvisa till pågående utredningar – att den också tar upp denna fråga. Konstigare än så är det inte. Det framgår av motionen, reservationen och mitt tidigare anförande här i kammaren. Om herr Lindahl inte av dessa tre saker kan sluta sig till vad moderata samlingspartiet anser i frågan skall jag, herr talman, inte ta upp kammarens tid med ett fjärde anförande i sakfrågan. Det torde ändå inte ha någon effekt på herr Lindahl.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag börjar förstå att det nog trots allt är fråga om ett olycksfall i arbetet. Utredningen om översyn av riksdagens arbetsformer känner även jag till, även om det kanske förvånar herr Björck. Utskottet säger faktiskt att utredningen är helt oförhindrad att ta upp frågan, och den linjen kunde moderata samlingspartiets representant i utredningen då driva. Jag konsta-

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

Offentliga ut-
skottsutfrågningar

terar att herr Björck inte har givit något klart svar på frågan om han är beredd att stödja den lagtext som fanns.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Efter denna soliga uppgörelse mellan moderater och folkpartister vill jag erinra om att herr Björck i Nässjö här för journalistikens talan. Med sitt uppträdande i denna grundlagsfråga vill han, antar jag, leva upp till Stig Dagermans tes att journalistik är konsten att komma så litet för sent som möjligt. Herr Björck visar här den goda egenskapen att arbeta för ändringar i en grundlag som ännu inte har börjat tillämpas.

I sak anser sig herr Björck tjäna ett offentlighetsintresse. Jag skall gärna diskutera hans argument här. Som tidningsman har jag naturligtvis med intresse lyssnat till honom, men jag imponeras inte särskilt mycket av hans och reservanternas argument.

Först och främst hänvisas till erfarenheter i utlandet. Ja, där kan utskottsfröheten vara ett utomordentligt viktigt inslag i det politiska arbetet, det vill jag gärna medge. Men hur värdefull denna offentliga utskottsutfrågning är kan ju bara bedömas med utgångspunkt i vilket konstitutionellt sammanhang den sätts in i. I USA är utskottsutfrågningen ett viktigt led i kongressens bevakning av Vita huset och administrationen. I vårt system kan ju konfrontationen mellan riksdagsmän och statsråd ske genom fråge- och interpellationssystemet och över huvud taget genom den offentliga debatten här i kammaren.

Vad gäller offentliga utskottsutfrågningar såsom ett reguljärt inslag i vårt beredningssystem – som inte heller herr Björck vill ändra principerna för – har grundlagberedningen framhållit att sådana kanske kan leda till att kortare tid kan komma att stå till buds för sakliga diskussioner i utskotten. Risker för detta skulle väl också öka något, om man gjorde det till en minoritetsrättighet att begära sådana utfrågningar. I allmänhet är vi i utskotten helt överens om när utfrågningar skall äga rum, men det skulle naturligtvis kunna hända att en minoritetsrättighet i ett visst läge kunde missbrukas.

Innebär då ett nej till offentliga utskottsutfrågningar – såsom det påstås i reservationen och såsom också herr Björck här gjort gällande – att viktiga fakta skulle undanhållas den offentliga debatten? Från pressens synpunkt – och herr Björck talade varmt för massmedierna – är det betydligt viktigare med anonymitetsskydd för meddelare, öppen tillgång till offentliga handlingar, tystnadsplikt i så få fall som möjligt för offentliga funktionärer. Detta vill jag säga med anledning av en promemoria från justitiedepartementet som just nu cirkulerar. Om det öppna samhällets princip fungerar, blir från pressens synpunkt sett det material som redovisas vid utfrågningarna i utskotten gärna betraktat som gammal skåpmat och alltså journalistiskt tämligen ointressant. Det nyhetsmässigt viktiga är i stället hur materialet från utfrågningarna infogas i utskottens betänkanden, i majoritetsskrivningar och reservationer.

Skulle utskotten tillgodose tidningarnas krav på intressantare information

från riksdagen, vore den radikala lösningen att helt öppna förhandlingarna för offentligheten. Då skulle också utfrågningarna framstå som meningsfyllda inslag i massmediernas bevakning av riksdagsarbetet. Men nu är inte något parti berett – det sade också herr Björck – att öppna utskottsdörrarna på så vid gavel för pressen och övriga nyhetsmedier. Därför får man i stället göra så som gjordes i KU-majoritetens skrivning förra året, nämligen ange ett program för ökad offentlighet. Man pekade då på att faktamaterial som kommer in kan publiceras på ett tidigt stadium, man pekade på att presskonferenser kunde arrangeras i anslutning till beslut som tilldrar sig speciellt intresse, och man pekade på en rad initiativ som innebär större öppenhet från utskottens sida.

Utredningen angående en allmän översyn av riksdagens arbetsformer, som har behandlat de här frågorna om riksdagens information, ställer sig bakom detta och har arbetat för den saken. Jag förutsätter, såsom också utskottet säger, att om så befinnes lämpligt kan utredningen angående en allmän översyn av riksdagens arbetsformer till behandling ta upp frågan om den ökade öppenheten från riksdagens och utskottens sida.

Med denna motivering vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Herr Svensson i Eskilstuna inledde sitt anförande med att säga att han bl. a. talade såsom journalist. Jag vet inte om herr Svensson är representativ för den svenska journalistkåren, jag vet inte ens om han är representativ för den socialdemokratiska partipressen. Men jag har ändå en känsla av att det finns gott om publicister i det här landet som inte delar hans uppfattning.

Vi har ett läge här i Sverige där ett parti har suttit vid makten under en mycket lång period. Det partiet har därigenom haft monopol på en stor del av förvaltningens tjänster när det gäller utredningskapacitet och liknande.

Detta leder naturligtvis till en viss ensidighet i det politiska arbetet. Nog skulle väl möjlighet till offentliga utskottsutfrågningar leda till att vi fick en ökad öppenhet och ett ökat intresse men också, herr talman, rent sakligt sett större möjligheter att få ett bra underlag för de beslut som vi skall fatta i riksdagen. Det här har, herr talman, inte bara en informationsaspekt visavi massmedia och därigenom gentemot den allmänna opinionen i övrigt. Utfrågningar är någonting som inte bara kan göras av journalister utan förvisso också av riksdagsmän.

Jag har, herr talman, haft möjlighet att så sent som i somras följa tekniken vid offentliga utskottsutfrågningar i USA. Min bestämda uppfattning är att de här utfrågningarna tillförde det politiska arbetet något väsentligt som vi saknar i Sverige.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Herr Björck i Nässjö ansåg att jag här inte gav till känna någon uppfattning som var representativ för svenska journalister och publicister. Nej, de är individualister och därför vare det mig fjärran att försöka

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Offentliga ut-
skottsutfrågningar*

tala å deras vägnar i ett kollektiv. Men vad jag påpekade var, och det håller jag på, att från journalisternas synpunkt är det en rad andra frågor som är vida viktigare när det gäller att hävda offentlighetsprincipen, nämligen att på ett så tidigt stadium som möjligt få information, att kunna få information direkt från myndigheterna och inte på omvägen över ett utskott och att så snabbt som möjligt kunna publicera detta material. Jag tror också att riksdagen här kan göra en hel del genom att visa ökad öppenhet. När det gäller riksdagens beslut har vi redan genom de bestämmelser som finns i dag möjligheter att göra utfrågningar, så att olika synpunkter kommer fram.

Jag ställer mig också frågande till herr Björcks första anförande, där han hävdade att man kunde ställa experterna till svars genom riksdagsmännens frågor i utskottet. Det är en riskfylld sak! Menar då herr Björck att experterna vid dessa utfrågningar skall låta sina svar präglas av politiska värderingar? Jag tror att detta vore en olycklig ordning. Det är bättre att debatten förs direkt med statsråden, och det finns det möjligheter till med vårt system men inte med det amerikanska.

Nej, är det inte egentligen något annat herr Björck eftersträvar, nämligen att leka på massmediernas gård, att överta Herbert Söderströms och andra journalisters roll i programmen Pejling och Kvällsöppet och förvandla riksdagen till en tummelplats för sådana utfrågningar? Då vill jag säga: Skomakare, bliv vid din läst! Riksdagsmannen bör hålla sig till sitt jobb och inte leka på massmediernas gård.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Det sistnämnda – "Skomakare, bliv vid din läst!" – var mycket intressant att höra från en chefredaktör som samtidigt verkar som riksdagsman.

Vi är alla överens om att det finns en rad åtgärder som bör genomföras för att förbättra massmediernas arbetsmöjligheter. Men detta får inte innebära att vi skulle avstå från att ta ställning till just denna fråga bara för att det råkar finnas andra viktiga frågor. Det är inte alls på det sättet, herr Svensson i Eskilstuna, att utskotten skulle överta massmediernas arbetsuppgifter. Utskotten skall ha möjligheter att fråga ut personer som är av intresse både för utskotten och för massmedierna. Det är inte heller fråga om att ställa experterna till svars, utan om att få reda på vad de anser i väsentliga frågor; det finns en olycklig tendens i svenskt samhällsliv att ansvariga myndigheter kryper bakom experter. Då kan det vara bra både för riksdagen och för massmedierna att få klart för sig vad experterna verkligen anser i olika frågor.

Till slut, herr talman, tror jag att risken för att herrar och damer riksdagsledamöter skulle vilja leka Herbert Söderström är tämligen minimal. Vi är inte ute efter att skapa någon form av skjutjärnsjournalistik eller bjuda på underhållning, utan vi vill få fram fakta som kan hjälpa oss att fatta kloka beslut.

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Offentliga ut-
skottsutfrågningar*

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! I den sista meningen övergick moderaten herr Björck i Nässjö till att, såsom ofta sker från hans partis sida, moralisera över journalister och deras yrkeskunnande osv. Jag tycker att vi även behöver den journalistiska kontrollen. Journalister bör också få tjäna som watch dogs, väktare och revisorer i det här samhället. Herr Björck behöver inte ironisera över deras prestationer på det sätt som han gjorde i sitt senaste anförande.

Vad jag har hävdad, herr Björck, är att om vi skall bibehålla utskotten med de funktioner som dessa enligt vår författning skall ha i beredningsarbetet, skall utfrågningarna ta sikte på att ge informationer som underlättar att fatta kloka beslut, som sedan redovisas i betänkanden och reservationer. Herr Björcks resonemang leder därför logiskt till krav på offentlighet för hela utskottsförhandlingen. Annars framstår inte utskottsutfrågningarna som intressanta och meningsfyllda. Det var den synpunkten jag framhöll; om man behåller de nuvarande utskottsutfrågningarna och bara gör dessa offentliga framstår de som mycket harmlösa och oftast mycket ointressanta från journalistisk synpunkt.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! I den mån jag ironiserade över journalisterna är jag inte särskilt ledsen för detta. Journalister har, åtminstone de flesta, säkert sinne både för ironi och humor.

Till slut vill jag ställa en fråga till herr Svensson i Eskilstuna: På vad sätt skulle offentliga utskottsutfrågningar minska pressens och andra massmediers möjligheter att sköta sin bevakningsuppgift i samhället?

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! De skulle inte på något sätt minska nyhetsmediernas möjligheter att sköta sin bevakningsuppgift. Men jag tycker att herr Björck inte har kunnat motivera öppnandet av utskottslokalerna såsom ett medel för att göra journalisternas arbete i detta avseende meningsfyllt, och det är den invändningen jag här har framfört. Man uppvärderar betydelsen av den här bevakningen alldeles groteskt.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Björck i Nässjö och fru Jacobsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Björck i Nässjö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 47 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Björck i Nässjö och fru Jacobsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Björck i Nässjö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 240
Nej - 42
Avstår - 29

§ 13 Föredrogs

Konstitutionsutskottets betänkanden

Nr 48 med anledning av motion om åtgärder för ökad samhällssolidaritet

Nr 49 med anledning av motion om en utgåva av 1809 års regeringsform

Nr 50 med anledning av motion angående tidsfristen för yttrande till taxeringsmyndighet m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 14 Reglerna om äktenskaplig börd

Föredrogs lagutskottets betänkande nr 27 i anledning av motion om en utredning rörande reglerna om äktenskaplig börd.

Fru HÖRNLUND (s):

Herr talman! I den motion som behandlats av lagutskottet har vi tagit upp frågan om att ett barn som fötts efter det att modern fått äktenskaps-skillnad kan bli antecknat som fött i hennes äktenskap även om det förflutit avsevärd tid sedan hon sammanbodde med sin förre man. Även om hon sammanbor med en ny man antecknas den förre mannen som far till barnet. Om hon däremot gifter om sig innan barnet föds antecknar folkbokföringsmyndigheten mannen i det senare äktenskapet som far till barnet.

Vi har påpekat att ingåendet av ett nytt äktenskap i detta avseende klart prioriteras framför den allt vanligare formen av sammanboende utan äktenskap. Enligt vår mening är det rimligt att så likvärdiga regler som möjligt gäller mellan gifta och ogifta. Vi anser också att detta problem kan lösas relativt enkelt, nämligen genom att reglerna ändras så att barn som föds efter det att äktenskapsskillnadsdomen vunnit laga kraft alltid skall betraktas som barn fött utom äktenskap såvida inte modern ingått äktenskap, i vilket fall nuvarande regler bör gälla. Om barnet betraktas som barn fött utom äktenskap har man nämligen möjlighet att fastställa faderskapet på sedvanligt sätt. Om barnets biologiske far redan sammanbor med modern och är beredd att erkänna faderskapet bör inte samhället lägga hinder i vägen för att så sker, vilket är förhållandet i nuläget.

Den fråga vi tagit upp kan kanske synas liten och obetydlig. Men för de många som drabbats av den nuvarande ordningen ter det sig knappast så. Ofta kommer beskedet om att barnet antecknats som barn till den förre

äkta mannen som en chock för den nyblivna modern och den biologiske fadern. Det kan inte heller anses tillfredsställande att den f. d. äkta maken skall pådyvlas ett faderskap även i det fall där det står helt klart att han inte är far till barnet och tvingas vara med om ett domstolsförfarande. Det är ofta synnerligen svårt både att förklara och att försvara nuvarande ordning inför de berörda parterna.

För oss motionärer är det naturligtvis utomordentligt glädjande att lagutskottet anser nuvarande ordning otillfredsställande och tillstyrker motionen. Åtta av de nio hörda remissinstanserna har tillstyrkt att frågan om bördsreglerna blir föremål för översyn. Att jag trots denna välvilliga behandling tagit till orda beror på att jag vill understryka vikten av att frågan görs till föremål för en snabb utredning och att förslaget fort kan komma på riksdagens bord. Eftersom utskottet ansett att frågan om bördsreglerna i sin helhet bör överses känner man sig kanske ängslig och undrar om det skall bli en utredningsprocedur som tar flera år i anspråk. Enligt min mening bör det nämligen gå ganska snabbt att göra nödvändiga justeringar i denna fråga, vilket också är synnerligen angeläget. Det är därför min förhoppning att Kungl. Maj:t i sina direktiv gör en sådan prioritering av frågan om bördsregler när det gäller barn födda efter det att äktenskapsskillnaden vunnit laga kraft att ett förslag till ändrade regler snabbt kan framläggas och bli föremål för beslut. Det skulle innebära att många nyblivna föräldrar slipper en ofta långdragen och förödmjukande procedur och att faderskapet blir riktigt fastställt från början. Inte minst den viktiga frågan om barnets bästa skulle genom detta kunna lösas på ett för alla parter tillfredsställande sätt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till lagutskottets hemställan i betänkandet nr 27.

Med detta anförande, i vilket fru Lundblad (s) instämde, var överläggningen slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15 Föredrogs lagutskottets betänkande nr 28 i anledning av motion om översyn av skuldebrevslagen m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16 Allmän egenpension m. m.

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande nr 24 i anledning av motioner om allmän egenpension m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1974:153 av fru Fränkel m. fl. (fp) vari hemställts att riksdagen hos Kungl.

Nr 109

**Onsdagen den
30 oktober 1974**

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

Maj:t begärde förnyad översyn och förslag till ändring av gällande regler för erhållande av änkepension i syfte att avskaffa inkomstprövningen för dem som blivit änkor före den 1 juli 1960.

1974:158 av fru tredje vice talmannen Nettelbrandt m. fl. (fp) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde utredning och förslag om allmän egenpension enligt de riktlinjer som skisserats i motionen,

1974:206 av herrar Magnusson i Nennesholm (c) och Johansson i Skärstad (c) vari hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde förslag till sådan ändring av lagen om allmän försäkring att äkta makar jämställdes i ATP-hänseende,

1974:410 av herrar Hörberg (fp) och Hyltander (fp) vari hemställdes att lämplig, redan tillsatt utredning genom tilläggsdirektiv fick i uppdrag att lösa problemet med rättvis fördelning av ålderspensionen inom ATP mellan makar,

1974:675 av fru Jacobsson (m) och fru Diesen (m) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde utredning och förslag syftande till att änkor med femtondelsreducerad pension skulle garanteras minst en hel änkepension från folkpensioneringen eller motsvarande belopp om de av arbetsmarknadsskäl eller av andra rimliga orsaker ej kunde erhålla en inkomst som med ett skäligt belopp översteg en sådan hel pension,

1974:676 av fru Jacobsson (m) och fru Troedsson (m) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde utredning och förslag syftande till att fränksild kvinna skulle erhålla rätt till änkepension under förutsättning att hon tilldömts underhållsbidrag av mannen i äktenskapsskillnadsdom i enlighet med vad i motionen anförts,

1974:677 av herr Johansson i Skärstad m. fl. (c) vari hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde utredning av hemmafruarnas trygghetsfrågor i enlighet med de i motionen angivna riktlinjerna,

1974:678 av herrar Josefson (c) och Börjesson i Falköping (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde en snabb översyn av gällande regler för erhållande av änkepension i syfte att eliminera de orättvisor som gällande bestämmelser innebar i de fall då makens död inträffat före den 30 juni 1960,

1974:681 av fru Lundblad m. fl. (s) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde översyn av de bestämmelser som gällde pensioner åt efterlevande i syfte att ge lika villkor för män och kvinnor i det allmänna pensionsförsäkringssystemet,

1974:693 av fröken Sandell m. fl. (s),

1974:1296 av fru Fredgardh m. fl. (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde förslag om ändrade bestämmelser, innebärande att efterlevandeskyddet gjordes neutralt i förhållande till kön samt

1974:1313 av herrar Åkerlind (m) och Winberg (m) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde förslag till innevarande års riksdag, syftande till sådana ändringar i lagen om allmän försäkring att rätten till full änkepension från folkpensioneringen, då denna grundades på förekom-

sten av barn, samt rätten till barntillägg från folkpensioneringen, upphörde först då barnet uppnått 18 år i enlighet med vad i motionen anförts.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle

1. med anledning av följande motioner, nämligen

- a) 1974:158,
- b) 1974:206,
- c) 1974:410,
- d) 1974:677,
- e) 1974:681,
- f) 1974:1296,

i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att pensionsålderskommittén fick i uppdrag att utreda frågan om efterlevnadspensionens framtida utformning,

2. avslå följande motioner, nämligen

- a) 1974:153,
- b) 1974:675,
- c) 1974:676,
- d) 1974:678,
- e) 1974:693,
- f) 1974:1313.

Reservationer hade avgivits

1. vid 2 a och d (inkomstprövning av änkepension inom folkpensioneringen), 2 b (vidgad rätt till pension för vissa kvinnor med reducerad änkepension inom folkpensioneringen), 2 c (änkepension till frångesild kvinna inom ATP) och 2 f (änkepension och barntillägg från folkpensioneringen)

av herrar Ringaby (m) och Fridolfsson (m) vilka ansett att utskottet under 2 a-d och f bort hemställa,

att riksdagen med anledning av motionerna 1974:153, 1974:675, 1974:676, 1974:678 och 1974:1313 i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära att pensionsålderskommittén fick i uppdrag att utreda de i motionerna aktualiserade frågorna,

2. vid 2 a och d (inkomstprövning av änkepension inom folkpensioneringen)

av herr Hylander (fp) som ansett att utskottet under 2 a och d bort hemställa,

att riksdagen med anledning av motionerna 1974:153 och 1974:678 i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära att pensionsålderskommittén fick i uppdrag att utreda frågan om inkomstprövning av änkepension inom folkpensioneringen.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

Herr RINGABY (m):

Herr talman! Våra pensionsförmåner är ju sedan gammalt ett mycket kärt ämne att motionera i, och det har väckts otaliga motioner i dessa frågor varje år.

I socialförsäkringsutskottets betänkande nr 24 har vi behandlat inte mindre än tolv motioner med olika förslag till ändringar i förmånssystemet på pensionssidan.

Utskottet är enigt om att sex av ifrågavarande motioner skall överlämnas till pensionsålderskommittén. Men det fanns som sagt tolv motioner, och vi moderater i utskottet anser att åtminstone ytterligare fem av motionerna borde ha fått följa med till pensionsålderskommittén. Det gäller moderatmotionerna 675, 676 och 1313. Vi anser också att folkpartiets motion 153 och centerpartiets motion 678 skulle ha gått till pensionsålderskommittén, för de berör exakt samma område som de motioner vilka utskottet har överlämnat till kommittén. Det är samma eller i varje fall parallella frågeställningar, och de är lika intressanta som de problem som tagits upp i de andra motionerna. Vi finner det därför egendomligt att utskottet har delat på den här motionshögen och bara låtit hälften gå till utredning.

Motion 676 av fru Jacobsson och fru Troedsson, moderata samlingspartiet, tar upp frågan om pensionsrätt för frångilda och då i första hand pensionsrätt för dem som tilldömts underhållsbidrag vid skilsmässan. I och med att de är tilldömda underhållsbidrag har det också erkänts att de har ett försörjningsproblem, och då tycker man kanske att detta också kunde lösas via änkepensioneringen.

Motionen 675 av fru Jacobsson och fru Diesen, moderata samlingspartiet, tar upp frågan om änkor med s. k. femtondelsreducerad pension, som alltså utgår från 36 års ålder. Motionärerna anser att i de fall då vederbörande har svårigheter med sin försörjning, av arbetsmarknadspolitiska eller andra orsaker, skulle hel änkepension kunna utgå. Man kan väl säga att detta spörsmål ligger snubblande nära de frågor om en arbetslöshetsförsäkring som skall utredas – de har ju anknytning till samma problem – men motionerna borde ändå ha fått gå med till pensionsålderskommittén.

Den tredje moderatmotionen, 1313 av herrar Åkerlind och Winberg, tar upp frågan om särskilt barntillägg inom folkpensioneringen. En änka med barn under 16 år får ett barntillägg och även ett tillägg till änkepensionen. Motionärerna anser att man i varje fall för barntillägget skulle kunna tillämpa den 18-årsgräns som gäller i ATP-systemet. De frågorna hör intimt samman med efterlevandeskyddet och borde alltså utredas av pensionsålderskommittén.

Folkpartiet och centerpartiet har väckt var sin motion, som tar upp den orättvisa som skapades 1960. Man gick plötsligt ifrån behovsprövning för dem som blev änkor efter den 1 juli 1960 medan man hade den kvar för dem som tidigare blivit änkor. Det var något alldeles oförklarligt som man gjorde 1960. Man lät behovsprövningen finnas kvar för somliga änkor medan man generellt tog bort den för andra.

Vi tycker att den här problematiken också skall utredas. Vi har från mo-

derata samlingspartiet inte i år väckt någon motion i det här ärendet, men vi har motionerat därom under många år – jag tror att vi har tjatat om det här problemet i tio års tid utan att få rättelse. Därför är det helt naturligt att vi moderater nu backar upp de två motionerna från folkpartiet och centerpartiet.

Folkpartiets representant har en egen reservation, av vilken det framgår att man vill utreda det här problemet vidare. Centerpartiet har ingen reservation, vilket beror på att centerpartiets utskottsledamöter har tänkt om i den här frågan. De säger att de har ändrat uppfattning, och det kan man göra om man har skäl till det.

Jag har tittat litet närmare på de fall som gäller dem som blev änkor före den 1 juli 1960 och vilkas änkepension fortfarande är behovsprövad. Före detta datum hade man alltså en mycket hård behovsprövning beträffande änkor. De måste vara 55 år gamla för att få full änkepension – i dag ligger åldersgränsen som bekant vid 50. De kunde få änkepension om de var 53 år, men behovsprövningen i dessa fall var mycket hård. De som arbetar med dessa frågor på riksförsäkringsverket säger själva att man var mycket restriktiv före 1960. Änkor kunde naturligtvis få änkepension före 55 års ålder om de hade hemmavarande barn, men barnen måste då vara under 12 år – och inte 16 som nu. Även därvidlag var det en mycket hårdare prövning.

Nu har det alltså gått mer än 14 år sedan den 1 juli 1960, och alla de änkor som då var 55 år, eller möjligen 53, och som fick full änkepension är nu helt naturligt ålderspensionärer eller avlidna. De är alltså borta ur bilden, och deras problem är lösta på annat sätt. De är ointressanta i det här sammanhanget. Men de änkor vilkas pensioner blev hårt behovsprövade och som hade barn under 12 år – och således var yngre 1960 – finns kvar än i dag. Jag tycker att det är ganska intressant att fråga: Hur klarar de sig? Hur många är de? Hur lever de? Det borde faktiskt utredas för att man skall få reda på hur den här kategorin har det. Om de lever på socialunderhåll vore det väl rättvist om de – liksom de som blivit änkor efter den 1 juli 1960 – kunde få det utbytt mot pension. Samhällsekonomiskt är det egalt vilket man ger dem, men det kanske kunde vara skönare för dem att få en pension i stället för något annat bidrag.

Jag tror inte att det kan röra sig om särskilt stora kostnader, men jag tycker att man i varje fall skulle kunna utreda den här problematiken och verkligen ta reda på hur det förhåller sig med den här gruppen: kvinnor som blivit änkor före den 1 juli 1960. Därför tycker vi moderater och folkpartisterna att också denna fråga skall utredas av pensionsålderskommittén. Även centerpartisten herr Börjesson i Falköping har väl samma uppfattning.

Vidare, herr talman, skall jag bara under ett par minuter något kommentera vad som står på s. 14 i utskottsbetänkandet, där socialförsäkringsutskottet refererar vad som uttalades av 1971 års pensionsförsäkringskommitté. Jag skall göra det eftersom svenska folket – även om det nu inte i någon större utsträckning ägnar sig åt att läsa utskottsbetänkanden – såvida det ändå skulle komma på tanken att läsa socialförsäkringsutskottets betänkande kan-

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

ske skulle kunna få den uppfattningen att socialförsäkringsutskottet rent av vill avskaffa änkepensionerna.

Socialförsäkringskommittén undersökte ju om det egentligen fanns några skillnader mellan männens och kvinnornas situation i det aktuella avseendet och om inte också männen skulle behöva ett efterlevandeskydd. Både man och kvinna kan självfallet ställas i en mycket besvärlig försörjningssituation, om maken eller maken går bort och det finns små barn i familjen. Vi är väl i dag ense om att när skäl föreligger härför ett efterlevandeskydd bör kunna utgå även till mannen, om det finns en försörjningsbörda. Därom råder alltså inga delade meningar.

Utskottet skriver längst ned på s. 14:

”Som pensionsförsäkringskommittén framhöll i sitt slutbetänkande kan det enligt utskottets mening – med hänsyn till samhällsutvecklingen och till kvinnornas ökade utträde i arbetslivet – ifrågasättas om pensionssystemet i dess nuvarande utformning erbjuder en ändamålsenlig form för efterlevandepensionen i framtiden. Med hänsyn härtill anser utskottet sig böra förordna, att frågan hur ett efterlevandeskydd som är neutralt i förhållande till kön kan närmare utformas nu blir föremål för fortsatta, mer ingående överväganden.”

Vi kan väl alla vara överens om att det inte är något kontroversiellt i den skrivningen. Det heter vidare: ”De riktlinjer i fråga om utformningen av ett framtida pensionssystem som angivits av pensionsförsäkringskommittén bör enligt utskottets mening ligga till grund för det fortsatta utredningsarbetet, som lämpligen bör bedrivas inom ramen för pensionsålderskommittén.”

Herr talman! Jag vet inte om jag hundra procentigt kan svära på varje ord i denna del av uttalandet. Jag är helt medveten om att det i dag finns olika uppfattningar om hur efterlevandeskyddet i framtiden skall utformas. Jag tror att det är en skillnad i uppfattning mellan å ena sidan unga och kanske medelålders familjer, där båda föräldrarna arbetar, och å andra sidan äldre familjer – kanske ute i glesbygden – där bara den ena maken arbetar. Jag tror att den skiljelinjen går igenom alla partier.

Den moderna synen är att man skall knyta ett efterlevandeskydd till behovet, till om den efterlevande har en försörjningsbörda, har svårigheter på arbetsmarknaden osv. Andra tycker att man skall ha ett generellt utgående efterlevandeskydd. Personligen har jag med åren fått den uppfattningen att man kanske kan ifrågasätta om bara änkeståndet eller änklingsituationen, dvs. enbart det förhållandet att man blir ensam, skall vara pensionsgrundande oavsett om man är i arbetsför ålder och kanske har stora inkomster. Vi kan ha olika uppfattningar om det, men jag har, som sagt, tyckt att frågan är så pass intressant att vi kan låta utreda den.

Jag hoppas att utredningen inte känner sig alltför bunden i den här situationen utan kan se friskt och ta nya initiativ på området. Sedan får vi väl se vad den en gång kommer fram till. Självfallet kan jag inte redan nu säga att jag kommer att biträda vad som kommer att föreslås. Vi får läsa utredningens förslag så småningom och se hur vi skall ta ställning

till det då.

I det här sammanhanget vill jag slå fast två saker, som jag tycker är utomordentligt viktiga. Den första är rättstryggheten när det gäller ett pensionssystem som innebär en mycket långsiktig förpliktelse. När man under årtionden har ställt in sig på ett visst pensionssystem får man inte ändra på det så där utan vidare.

Jag vill påminna om att moderata samlingspartiets representant i pensionsförsäkringskommittén, Tage Magnusson i Borås, avgav ett särskilt yttrande, där han bl. a. sade: "Kraven på rättssäkerhetsgarantier avseende den allmänna försäkringen, t. ex. ATP, accentueras av möjligheten att man genom riksdagsbeslut kan ändra förmånerna." Det diskuterade vi mycket när ATP infördes, och många var skeptiska mot ett statligt pensionssystem som skulle kunna kullkastas genom ett enkelt riksdagsbeslut. Jag undrar vad man skulle säga, om ett privat försäkringsbolag plötsligt skulle ändra pensionsförhållandena för människor som har tecknat en pensionsförsäkring. Den här rättstryggheten måste vi alltså slå vakt om. Tage Magnusson säger i sitt särskilda yttrande: "Tungt vägande skäl måste finnas innan man ens diskuterar ingripande förändringar av ett sådant system." Jag hoppas att vi också kan vara ense om att man inte kan kasta ett pensionssystem över ända så att man äventyrar rättssäkerheten för människor.

Det andra som kommer in i det här sammanhanget är ATP-systemet. När jag har talat om änkepensioner har det hela tiden gällt de änkepensioner som utgår inom folkpensioneringen. Det finns ju också ett efterlevandeskydd i ATP-systemet. Där är pensionen knuten till en inkomst som man har betalat avgifter för, och sådana pensioner får självfallet icke ändras. Även om man kan diskutera en omprövning av folkpensionens änkepensionsdel får man inte ändra ATP-systemets änkepensionsdel, som är grundad på inbetalda avgifter.

Jag har, herr talman, velat göra ett par randanmärkningar, ett par små reservationer till skrivningen på s. 14 i utskottets betänkande, för att vi skall vara på det klara med vad det är vi talar om. Det skall bli intressant att någon gång i en avlägsen framtid, när pensionsålderskommittén får tid att syssla med det här, se vad den kommer fram till. Då får vi ta slutgiltig ställning till de här frågorna.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen I vid socialförsäkringsutskottets betänkande nr 24.

I detta anförande instämde herr Fridolfsson (m).

Fru FRÆNKEL (fp):

Herr talman! Jag vill först uttrycka min tillfredsställelse över att socialförsäkringsutskottet i sitt betänkande nr 24 har förordat att ett efterlevandeskydd som är neutralt i förhållande till kön skall bli föremål för mera ingående överväganden. Det är ett gammalt folkpartikrav som i år framförts i fru tredje vice talmannen Nettelbrandts och herrar Hörbergs och Hyltanders motioner. Vi hoppas nu att arbetet i pensionsålderskom-

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egen-
pension m. m.*

mittén skall leda till genomförande av den allmänna egenpension som folkpartiet motionerat om sedan år 1966.

Den del av fru Nettelbrandts motion som handlar om ATP för vård i hemmet är redan bifallen och hänvisad till pensionsålderskommittén.

Däremot vill utskottet inte heller i år, som herr Ringaby sade, undanröja den inkomstprövning som enligt gällande bestämmelser skall ske i fråga om pension till kvinnor som blivit änkor före den 1 juli 1960. Dessa änkor kallar sig själva för undantagsänkor, och det är precis så som en av dem uttryckt det i en tidning helt nyligen: "Vi tillhör en grupp kvinnor som är skyfflade rakt ut i vägkanten och ingenting har blivit gjort för oss." Jag frågar också: Finns det verkligen någon rimlig anledning till att de som blivit änkor efter den 1 juli 1960 skall ha en ekonomisk trygghet som de som blivit änkor före detta datum inte åtnjuter? Skall det inte vara en målsättning att försöka få jämlikhet i trygghetsfrågorna?

Utskottet avstyrker min motion 153 i år med samma motivering som i fjol. Utskottet hänvisar till sitt betänkande 1972. Jag har slagit upp detta betänkande. Vad säger man där? Jo, man hänvisar till sitt betänkande 1971. Jag läser då i betänkandet för att se varför man avvisade motionens krav. Det gjorde man av två olika skäl: dels av statsfinansiella, dels av sociala.

Låt mig, herr talman, citera från utskottets betänkande 1972: "Även om det under en följd av år skulle komma att finnas änkor som på grund av inkomstprövningsreglerna inte skulle ha samma generösa möjligheter till änkepension som andra änkor ansåg utskottet sig inte kunna tillstyrka en så kostnadskrävande reform som ett slopande av inkomstprövningen skulle innebära." Det var alltså det statsfinansiella skälet.

Dessa änkor minskar i antal år från år – det framhöll också herr Ringaby. 1974 uppgår antalet enligt en uppgift från riksförsäkringsverket till 13 019. Skulle vi verkligen inte ha råd i Sverige att ge dessa änkor samma förmåner? Det är klart att om vi håller på att diskutera detta i tio år till så har vi inga av dessa änkor kvar. Jag hoppas dock att frågan skall kunna bli löst innan vi kommer så långt.

Vilket är då det sociala skälet? Jag citerar ur betänkandet 1972: "Ett avskaffande av inkomstprövningen för övergångsänkor skulle visserligen undanröja den orättvisa som nu otvivelaktigt råder mellan olika kategorier änkor men skulle samtidigt ytterligare markera den olikhet som enligt gällande regler föreligger mellan änkor med rätt till änkepension och andra utan möjlighet att erhålla motsvarande inkomstförstärkning." Det var alltså det sociala skälet.

Utskottet säger att visserligen skulle *en* orättvisa försvinna, men det skulle ändå finnas vissa orättvisor kvar. Det är tyvärr så att vi inte kan avskaffa alla orättvisor på en gång. Men enligt min mening är varje orättvisa som avskaffas en liten bit av vägen mot det slutliga målet. När nu utskottet förordar en utredning angående efterlevandepensionens framtida utformning innebär det enligt folkpartiets mening att utredningen även skall pröva dessa undantagsänkors situation.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen 2, vilket också innebär bifall till reservationen 1 i motsvarande del.

I detta anförande instämde herr Hylander (fp).

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Låt mig allra först uttala min tillfredsställelse över utskottets behandling av motionen 677 av herrar Johansson i Skärstad och Magnusson i Nennesholm samt mig själv rörande efterlevandeskydd för hemmafru. Vi är mycket glada över den välvilliga behandling som denna motion har rönt.

Men, herr talman, anledningen till att jag begärt ordet är att jag vill närmare kommentera en motion, nr 678, som är väckt av min partikamrat Stig Josefson och mig och i vilken vi hemställt om en snabb översyn av gällande regler för erhållande av änkepension i syfte att eliminera de orättvisor som gällande bestämmelser innebär i de fall då makens död inträffat före den 30 juni 1960. Vi vill att de som blivit änkor före detta datum skall behandlas på samma sätt som de som blivit änkor efter den 30 juni 1960.

Ur humanitär synpunkt men framför allt av rättviseskäl är det angeläget att se till att dessa s. k. övergångsänkors pensionsförhållanden snarast rättas till. Som tidigare under debatten framhållits av både herr Ringaby och fru Fränkel är det fråga om en mycket, mycket liten grupp änkor. Det skulle vara intressant att veta exakt hur många det kan vara, men under alla förhållanden är det ett litet antal. Därför kan det inte bli fråga om så stora utgifter för samhället, om inkomstprövningen slopas för kvinnor vilkas män avlidit före den 30 juni 1960. För de änkor som berörs betyder det emellertid förbättrade ekonomiska möjligheter och en mera tryggad existens.

Jag ser det, herr talman, framför allt som en rättvisefråga och inte minst som en jämlikhetsfråga att man eliminerar den orättvisa som här föreligger, och jag yrkar bifall till reservationen 2, vilket också innebär bifall till reservationen 1 i motsvarande del.

Herr FREDRIKSSON (s):

Herr talman! Fru Fränkel började sitt anförande med att uttrycka tillfredsställelse över att de synpunkter som förts fram i folkpartiets motioner ända sedan 1966 nu har beaktats av socialförsäkringsutskottet. Låt mig då bara stillsamt erinra om att det inte bara är folkpartiet som har motionerat i denna fråga. Även socialdemokratiska ledamöter, inte minst socialdemokratiska kvinnor, har varit flitiga motionärer när det gällt att åstadkomma neutrala pensioner. År 1967 väcktes sålunda en socialdemokratisk motion som tillstyrktes av andra lagutskottet och bifölls av riksdagen. Det innebar att frågan gick till pensionsförsäkringskommittén för utredning, och kommittén har sedan dragit upp vissa riktlinjer men inte lagt fram något egentligt förslag.

Nu är väl den debatten ganska ointressant att föra i dag. Huvudsaken är att utskottet nu har varit fullt enigt rörande motionerna om hur ett fram-

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

tida pensionssystem skall utformas. Man har i utskottet varit helt enig om att det bör utredas om det är lämpligt och möjligt att i framtiden få ett neutralt pensionssystem och hur det i så fall bör utformas. I de väckta motionerna har berörts en mängd frågor av stor betydelse för familjepensionssystemets framtida utformning, och därmed har pensionsålderskommittén fått ännu fler svåra nötter att knäcka. Utskottet säger ju att den kommittén bör vara ett lämpligt forum för denna frågas behandling.

Det är naturligt att socialförsäkringsutskottet inte har tagit ställning i sak utan lämnat frågan öppen. Det blir utredningens sak att lägga fram förslag. Jag tror inte, herr Ringaby, att det är särskilt meningsfullt att vi i dag diskuterar hur pensionssystemet bör utformas. Den debatten bör nog anstå till dess vi har fått ett slutgiltigt förslag från pensionsförsäkringskommittén. Jag vill gärna understryka att utskottet visserligen inte har tagit ställning men ändå givit uttryck för att de synpunkter som förts fram av pensionsförsäkringskommittén och ganska utförligt är redovisade i utskottets betänkande bör bli vägledande i det fortsatta utredningsarbetet. Därför skulle det vara litet förhastat att dra den slutsatsen att vi kommer att få ett pensionssystem för änklings av samma slag som vi i dag har för änkor. Det är möjligt att tyngdpunkten i pensioneringen i stället får läggas på förekomsten av barn, alltså att knyta familjepensionen till barnen i stället för till vuxna människor. Vi kanske med andra ord får lägga tyngdpunkten på själva försörjningsbegreppet. Sådana synpunkter kan man ha på denna fråga. Men vi får som sagt vänta med den debatten. Jag finner det i varje fall inte otroligt att pensionsförsäkringskommittén kommer fram till förslag som går i den riktningen.

Även om det har rått stor enighet i utskottet i den mest betydelsefulla och viktigaste frågan är det, som herr Ringaby sagt tidigare, alldeles riktigt att vi inte blev helt eniga om den stora gruppen motioner. Herr Ringaby framhöll ju också att han tyckte att ytterligare fem motioner borde ha gått till utredning. När det gäller reglerna för inkomstprövning för dem som man brukar beteckna som övergångsänkor – fru Fränkel har kallat dem för undantagsänkor – har det varit ett kärt ämne för riksdagens ledamöter. Det framhöll också herr Ringaby. Frågan har blivit en lång följetong i riksdagen ända sedan vi genomförde reformen, och vi har haft motioner år efter år. Men riksdagen har lika konsekvent avslagit alla propåer i det sammanhanget. Argumenten för och emot är välkända. Jag tycker därför inte att det kan vara nödvändigt att upprepa dem; eftersom diskussionen gäller samma frågor som tidigare blir det i stort sett samma argument som kommer att anföras nu som tidigare. Men jag vill ändå säga några ord till herr Ringaby och fru Fränkel.

Utskottet föreslår nu en utredning som syftar till ett pensionssystem som är neutralt i förhållande till kön, och i det instämmer såväl herr Ringaby som den folkpartistiska reservanten i utskottet och fru Fränkel. Om man nu menar allvar med detta förslag ter det sig, i varje fall för mig, inkonsekvent att samtidigt föreslå en utredning som syftar till nya förmåner för vissa grupper av kvinnor, utan att ens nämna om dessa förmåner även borde

tillfalla männen. Vill man åstadkomma ett könsneutralt pensionssystem – det hoppas vi att vi skall få, och det kommer vi troligen också att få – måste man rimligtvis sluta att framföra krav på förmåner som är förbehållna det ena könet, nämligen kvinnorna.

Herr Ringaby säger att dessa frågor hör så intimt samman att det är rimligt att de också utreds tillsammans. Jag har motsatt uppfattning. Jag tycker inte alls att de hör intimt samman. När vi nu föreslår en utredning om ett könsneutralt pensionssystem tycker jag att det är motsägelsefullt att samtidigt föreslå en utredning om införande av nya pensionsförmåner för personer av det ena könet. Jag tycker inte det är riktigt konsekvent. Centerpartisterna svarar givetvis för sig själva, men jag tycker att det är konsekvent av dem – de har inte ändrat sig på den punkten, om jag minns rätt – att stödja utskottet i denna fråga.

Men låt mig ändå säga några ord om de olika förslagen.

Frågan om pensionsrätt för de fränskilda kvinnorna behandlades av pensionsförsäkringskommittén, som avvisade tanken på sådan pensionsrätt. Kommittén tyckte inte det skulle vara lämpligt att utvidga pensionsskyddet till denna grupp. Motiveringen härför har redovisats i utskottsbetänkandet – de intresserade kan läsa den där. Utskottsmajoriteten instämmer i denna motivering.

Frågan om rätt till änkepension för fränskilda kvinnor som tilldömts underhållsbidrag har även tidigare varit uppe till prövning i riksdagen. Detta framgår också av utskottsbetänkandet. Tanken avvisades med den huvudsakliga motiveringen att underhållsbidrag utgår i mycket få fall, och bidragen är då ofta mycket blygsamma. En sådan pensionsrätt skulle därför egentligen inte ha så stor betydelse.

Herr Ringaby önskar en utredning på denna punkt. Han vill veta under vilka förhållanden dessa änkor lever, om de lever av socialunderstöd osv. Men det är på det sättet att om en änka på grund av behovsprövningen inte får pension – låt mig här understryka vad herr Ringaby sade, nämligen att prövningen numera är mycket liberalare än tidigare – och hennes ekonomiska situation sedan ändras, så kan hon när som helst återkomma och söka pension på nytt. Är det så att hon lever under sådana förhållanden att hon måste söka socialbidrag är det ganska säkert att hon beviljas änkepension.

Det har också föreslagits att de änkor som på grund av femtondelsregeln erhåller reducerad pension skall garanteras minst en hel änkepension. Det är givetvis, tycker vi, främst en arbetsmarknadsfråga, eftersom det i första hand är fråga om att skaffa dem arbete och i andra hand om att ge dem ersättning från arbetslöshetsförsäkringen. Arbetslöshetsförsäkringen är för närvarande föremål för en allsidig och omfattande utredning, och detta är anledningen till att vi har yrkat avslag på den här motionen.

När det slutligen gäller de yrkanden som herr Ringaby har pläderat för – att rätten till änkepension och rätten till barntillägg skall upphöra först då barnet blivit 18 år – vill jag anföra att också den frågan har utretts, nämligen av familjepolitiska kommittén. Kommittén kom fram till en mot-

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

satt uppfattning och menade att det snarare kunde anföras skäl för att sänka åldersgränsen, eftersom 16-årsgränsen närmast torde ta sikte på tillsynskostnaderna. Däremot ansåg kommittén att det fanns skäl som talade för en höjning av åldersgränsen för barntillägg, eftersom dessa tillägg tillkommit för att täcka konsumtionskostnaderna.

Herr talman! Jag kan anknyta till vad jag började med. Eftersom den här frågan har diskuterats så mycket i riksdagen under tidigare år tycker jag att jag kan nöja mig med vad jag nu anfört. Slutsatsen skulle alltså bli, att riksdagen bör besluta avslå de reservationer som är fogade till utskottets betänkande och bifalla utskottets skrivning i övrigt. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru FRÆNKEL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill än en gång poängtera för herr Fredriksson att jag visst delar uppfattningen att vi bör söka få ett könsneutralt pensionssystem. Här är det emellertid inte alls fråga om att någon ny grupp skall få pension, utan om en grupp kvinnor som har blivit så att säga diskvalificerade hela tiden och som alltså inte erhållit den pension som jag tycker att de rättmätigt skulle ha haft.

När man inför ett nytt pensionssystem skall det ju finnas övergångsbestämmelser för människor som måste passas in i det nya systemet. Detta är väl också herr Fredriksson medveten om. Därför har vi menat att utredningen skulle se över denna fråga och undersöka hur denna grupp änkor genom en övergångsform skulle kunna anpassas till det nya systemet.

Herr RINGABY (m) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets värderade ordförande herr Fredriksson poängterade att den utredning som socialförsäkringsutskottet nu beställer skall syssla med just könsneutraliteten i pensionssystemet. Han nämnde också att efterlevandeskyddet bör knytas till familjer som har barn och där den efterlevande har vårdansvaret för minderåriga barn. Därom är vi väl alla ense.

Men det räcker inte med detta, herr Fredriksson. Kvar står det faktum att det kan uppstå oerhört svåra försörjningsproblem för en kvinna som blir änka vid 50–60 års ålder och som inte har några hemmavarande barn i familjen. Detta gäller särskilt för kvinnor i glesbygden, där det inte finns något arbete, osv. Problemet är alltså inte så enkelt som man kanske tror. Man kan inte bara knyta frågan till förekomsten av barn, utan man måste koppla in en rad olika faktorer. Ingen är ju intresserad av att åstadkomma en försämring på området och ställa de efterlevande i en sämre situation.

Herr FREDRIKSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig säga till herr Ringaby att visst kan det väl finnas änkor som har det så besvärligt att det kunde finnas motiv för att de skulle få sin pension. Men att de inte får det är ju en situation som de delar med många andra människor i samhället. Vi kan ju se på sådana grupper

som alla ensamstående med barn. Det gäller både män och kvinnor. Det finns många äldre människor och handikappade som har svårt med sin försörjning. Det är svårt för många äldre att komma ut på arbetsmarknaden, och detta kan även gälla personer som kanske har varit yrkesverksamma i nästan hela sitt liv men som har blivit utslitna. När man här talar om rättvisa eller orättvisa, bör man därför vidga begreppet en smula. Jag förstår mycket väl, fru Fränkel, att de som blev änkor före den 1 juli 1960 kan känna sig missgynnade och betrakta de änkor som får pension som en mera privilegierad grupp. Men man bör också göra jämförelser med andra grupper i samhället, och då tror jag man upptäcker att de här ankorna inte är speciellt dåligt behandlade. Det finns därför enligt min uppfattningen ingen anledning att samtidigt som vi nu föreslår denna utredning, syftande till ett neutralt pensionssystem som skall bli lika för män och kvinnor, ta upp frågan om att införa nya förmåner för en grupp som har vissa förmåner redan tidigare. Jag tror inte att det här kan ses som någon särskilt stor rättvisefråga eller jämlikhetsfråga.

Man har anledning att fråga sig vad som egentligen är rättvisa här i samhället. Avskaffar man en orättvisa inför man kanske en ny som från allmän synpunkt kanhända ter sig ännu mer stötande. Jag kan inte finna att de här ankorna vid en jämförelse med andra grupper i samhället är så missgynnade, att det nu finns anledning att göra någon utredning på denna punkt, allra helst som riksdagen tidigare så grundligt har behandlat dessa frågor och alltid avslagit framställningarna om en ändring.

Fru FRÆNKEL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag förstår inte varför man skall jämföra den här lilla gruppen med andra som har det svårt. Det är väl riktigare att man jämför den gruppen änkor med andra änkor och inte med några andra i samhället. Som jag sade förut finns det många orättvisor som vi vill avskaffa, och vi får ta en bit i taget.

Herr Fredriksson sade någonting om att dessa änkor inte har det svårt. Jag har en tidskrift i min hand som heter Pensionären, och där finns en lång artikel som börjar: "Skapa rättvisa åt undantagsankorna." Så jag tror inte att den grupp i riksdagen som år efter år motionerat i denna fråga är ensam om att tycka att undantagsankorna är orättvist behandlade.

De som nu avvisar tanken på en förbättring för dessa änkor anför nu vidare att eftersom riksdagen tidigare avvisat förslag härom bör riksdagen göra detta även i år. Finge vi inte ändra på ett tidigare riksdagsbeslut skulle vi inte komma någonstans med våra reformer utan stå och stampa på precis samma ställe.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Herr FREDRIKSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker, fru Fränkel, att om riksdagen skall ändra ett tidigare ställningstagande, bör man nog ha nya och mera bärande argument än vad som framkommit tidigare, och några sådana argument har inte anförts i det här sammanhanget.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

Herr MAGNUSSON i Nennesholm (c):

Herr talman! Jag hade inte tänkt att begära ordet i den här debatten, men det var ett yttrande av herr Ringaby som gjorde att jag ändå fann mig tvingad till det.

Herr Ringaby sade att centerns ledamöter i socialförsäkringsutskottet hade ändrat uppfattning. Men så är det inte, herr Ringaby. Det är moderata samlingspartiets och folkpartiets representanter i utskottet som har ändrat uppfattning.

Jag har här utskottets betänkanden från 1972 och 1973. När vi behandlade frågan vid 1972 års riksdag fanns det bara ett särskilt yttrande från folkpartiet och moderaterna. När vi behandlade frågan vid 1973 års riksdag var utskottet enhälligt. Ni har alltså gradvis trappat ner er uppfattning i dessa frågor. Ni hade ett särskilt yttrande 1972, men 1973 var det ett helt enigt utskott. Nu har ni plötsligt reservation på den här punkten.

Utskottets ordförande har här presenterat det underlag vi i majoriteten har haft för vårt beslut. Jag skall därför inte, herr talman, förlänga debatten i det avseendet. Men jag vill ändå när jag är uppe i talarstolen be att få uttala min tacksamhet och glädje över att även motioner från centerpartiet som vi har väckt under många år – gällande en utredning av frågan om ett efterlevandeskydd lika för alla – vunnit framgång. Jag håller med utskottets ordförande om att det från olika håll väckts motioner, beträffande vilka vi i utskottet har kunnat enas, om att hos Kungl. Maj:t begära att pensionsålderskommittén får i uppdrag att utreda frågan om efterlevandepensionernas framtida utformning. Det är med tacksamhet man noterar detta utskottsförslag. Om riksdagen sedan, som vi hoppas, bifaller förslaget, får vi alla som under årens lopp har motionerat i dessa frågor vara glada.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr RINGABY (m):

Herr talman! Det är kanske meningslöst att prata om vem som har ändrat uppfattning, men ett faktum är att moderata samlingspartiet har drivit den här frågan i tio år – kanske mer – och hela tiden haft reservationer eller särskilda yttranden till utskottets betänkanden; det har berott på läget och skrivningen hur man handlat i olika fall. Jag tror att vi har haft centerpartiet och folkpartiet med oss alla gånger. Vi har i år fortfarande en reservation, men nu finns centerpartiet inte med på reservationen, och det tog jag som utgångspunkt för att man ändrat uppfattning i frågan, vilket också sades i utskottet. Jag tycker att det är synd. Man bör nämligen inte, som fru Fränkel sade, jämföra med andra grupper när det gäller de äldre änorna.

Kvar står det faktum att en kvinna, som blev änka före 1960, kanske vid 40 års ålder, och hade barn under tolv år, och som i dag kanske försörjer sig som städerska eller någonting sådant och tjänar 12 000–15 000 kronor om året, får en reducerad änkepension – hon får nästan ingenting – medan hennes medsyster som blivit änka efter 1960 får pension oavsett hur mycket hon tjänar. Detta är den djupa orättvisan mellan dessa två kategorier. Detta förhållande vill moderaterna och nu även folkpartiet gärna utreda och se

efter hur många människor som har mycket små inkomster och reducerad änkepension. Det skulle vara intressant att få veta det. Alla dessa änkor borde få full pension, i likhet med dem som blev änkor efter 1960. Vi tycker att det är ett rättvisekrav.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

Herr HYLTANDER (fp):

Herr talman! Herr Magnusson sade att folkpartiets representant i socialförsäkringsutskottet har ändrat uppfattning. Alldenstund jag är den representanten skall jag be att få preciserat när jag i denna fråga ändrade uppfattning. Jag har inte gjort det!

I övrigt har jag inget att tillägga i debatten – jag instämmer med fru Fränkel.

Herr MAGNUSSON i Nennesholm (c):

Herr talman! Här har jag riksdagstrycket. Jag förutsätter att det inte är så svårt för herr Ringaby att gå tillbaka och titta vad socialförsäkringsutskottet sade 1972 och 1973. Vi finner då att det är representanter för moderata samlingspartiet och folkpartiet som har ändrat uppfattning.

I utskottsbetänkandet 1972 har man, som jag sade i mitt föregående anförande, ingen reservation men väl ett särskilt yttrande, i vilket man bl. a. säger: "Av statsfinansiella skäl anser vi oss nödsakade godta att bestämmelserna om inkomstprövning av övergångsänkors rätt till pension tills vidare kvarstår i lagstiftningen."

När vi behandlade samma fråga 1973, hade man ingen reservation ifrån moderata samlingspartiet och folkpartiet. Det var ett enhälligt utskott.

Det går ju bara inte an att gå upp i talarstolen och säga: Vi har haft en alltigenom rak linje, men centern har skiftat uppfattning.

Här är riksdagstrycket, och det säger klart ifrån vem det är som har ändrat uppfattning.

Nå, man kan ju ändra uppfattning, men man skall inte komma med osanna påståenden, herr Ringaby.

Fru FRÆNKEL (fp):

Herr talman! Jag vill bara läsa upp resten av det särskilda yttrandet: "Enligt vår mening bör alla änkor, oavsett när mannen avlidit, rimligen kunna göra anspråk på lika behandling när det gäller rätten till änkepension. Nu gällande bestämmelser skiljer mellan olika kategorier änkor och det måste enligt vår mening anses klart otillfredsställande."

Detta är ju precis samma mening som vi i år framfört i reservationen.

Men det är skillnad i utgångsläget nu och då. Nu har vi en utredning, och det är till den utredningen vi vill sända vår motion. Det fanns ingen utredning 1972.

Herr RINGABY (m):

Herr talman! Herr Magnusson i Nennesholm för verkligen ett egendomligt resonemang. Gå tillbaka till början av 1960-talet och konstatera hur vi mo-

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

derater konsekvent haft reservationer och särskilda yrkanden! Att vi inte hade något 1973 ändrar inte saken.

Vad som är intressant är att centerpartiet nu icke återfinns alls. Men vi har en reservation nu, 1974, herr Magnusson. Då har vi väl inte ändrat uppfattning! Men jag kan konstatera att centerpartiet icke finns med på den reservationen, vilket är att beklaga. Då måste centerpartiet just i år ha hoppat av, vilket inte, som jag har uppfattat saken, beror på någon tillfällig sak – t. ex. det statsfinansiella läget – utan på att man tänkt om i frågan.

Herr MAGNUSSON i Nennesholm (c):

Herr talman! Om inte herr Ringaby just nu har tillgång till riksdagstrycket skall jag be att få överlämna socialförsäkringsutskottets betänkanden i frågan från 1972 och 1973. Jag är övertygad om att herr Ringaby med sin läskunnighet skall kunna komma fram till att den som ändrat sig är moderata samlingspartiet och inte centern. Vi har under alla dessa tre år haft en rak linje i dessa frågor.

Jag klandrar inte moderaterna för att de ändrat uppfattning. Det har man rätt att göra. Men man skall inte då pådyvla andra partier att de har gjort det. Det är detta jag anser felaktigt.

Till fru Fränkel vill jag bara säga att jag tog fram dessa saker för att påvisa att folkpartiet 1972 bara hade ett särskilt yttrande och 1973 inte ens det, utan då var ni med om ett enhälligt utskottsbetänkande.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölles.

Punkterna 2 a och d

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Propositioner ställs först beträffande utskottets hemställan och därefter i fråga om motiveringen.

H e m s t ä l l a n

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herrar Ringaby och Fridolfsson i motsvarande del och reservationen nr 2 av herr Hyltander, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Fränkel begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 24 punkterna 2 a och d röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herrar Ringaby och Fridolfsson i motsvarande del och reservationen nr 2 av herr Hyltander.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Fränkel begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 226
Nej - 79
Avstår - 7

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Allmän egenpen-
sion m. m.*

Motiveringen

Utskottets motivering godkändes.

Punkterna 2 b, c och f

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herrar Ringaby och Fridolfsson i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Ringaby begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 24 punkterna 2 b, c och f röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herrar Ringaby och Fridolfsson i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Ringaby begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 258
Nej - 49
Avstår - 4

Punkten 2 e

Utskottets hemställan bifölls.

§ 17 Föredrogs

Socialförsäkringsutskottets betänkanden

Nr 25 i anledning av motion om möjlighet för anställda till sjöss att utnyttja tandvårdsförsäkringen

Nr 26 i anledning av motioner angående utvidgad ersättningsrätt enligt lagen om allmän försäkring

Nr 27 i anledning av motion angående förfarandet vid läkares friskskrivning av patient

Nr 28 i anledning av motion om förlängt barnbidrag vid skolgång utomlands

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Åtgärder mot
nyetablering av
enskilda vårdhem*

§ 18 Åtgärder mot nyetablering av enskilda vårdhem

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 28 i anledning av motion om åtgärder mot nyetablering av enskilda vårdhem.

I detta betänkande behandlades motionen 1974:441 av herr Signell m. fl. (s) vari yrkats att riksdagen skulle begära att Kungl. Maj:t vidtog åtgärder i syfte att hindra fortsatt nyetablering av privata vårdhem.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1974:441.

Reservation hade avgivits av herr Åkerlind (m) och fru Troedsson (m) som ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

Fru TROEDSSON (m):

Herr talman! Betänkandet behandlar motionen 441 av herr Signell m. fl., som hemställer om åtgärder i syfte att hindra fortsatt nyetablering av privata vårdhem.

Samtliga remissinstanser som har hörts avstyrker eller uttalar sig mot ett bifall till motionen. Även utskottet anser att något initiativ från riksdagen nu inte är aktuellt och hemställer enhälligt att riksdagen avslår motionen.

Trots detta har herr Åkerlind och jag anmält reservation. Inte mot utskottets hemställan, som jag ber att få yrka bifall till, utan mot utskottets skrivning. Anledningen är den enligt vår mening alltför negativa attityd som utskottet intar till de enskilda vårdhemmen. Utskottet nöjer sig i stort sett med att anföra att det långsiktiga målet bör vara att samhället helt kan tillgodose ifrågavarande vårdbehov. Men eftersom det kan ta förhållandevis lång tid att nå det målet vill utskottet understryka betydelsen av att det fortlöpande utövas en effektiv tillsyn av de enskilda vårdhemmen. Det är tills vidare nödvändigt med enskilda vårdhem, men det är ett nödvändigt ont. Detta är tyvärr det intryck man får av utskottets skrivning. Utskottet tar inte ens avstånd från påståendet i motionen att det "i alltför många fall framkommit mycket negativa och nedslående rapporter om vården vid vissa av de privata vårdhemmen".

Ändå pekar socialstyrelsens rapporter i rakt motsatt riktning. En undersökning som socialstyrelsen lade fram för mindre än ett år sedan – i november 1973 – och som gällde hem för lättskötta psykiskt sjuka påvisade att standarden vid de enskilda vårdhemmen genomgående är högre än vid de offentliga. Naturligtvis finns det undantag. Naturligtvis kan det förekomma påpekanden i samband med inspektioner o. d., men det är något som i minst lika hög grad kan gälla landstingens och kommunernas egna institutioner. Sådana påpekanden är ju också ett naturligt led i strävan att ge patienterna en så god vård som möjligt.

Liksom utskottsmajoriteten är vi angelägna att understryka betydelsen av den effektiva tillsyn av vårdhemmen som fortlöpande skall ske. Men

vad vi saknar i utskottets skrivning är ett ord med på vägen av uppmuntran och stimulans för de enskilda vårdhemmen. De enskilda vårdhemmen är inte bara en nödvändig kompletterande resurs i en bristsituation utan det är också ofta fördelar ur vårdsynpunkt förknippade med dem. De enskilda institutionerna är genomsnittligt mycket mindre än landstingens och kommunernas institutioner. Och det medför att verksamheten kan få en intimare karaktär, något som har betydelse inte bara för trygghet och trivsel utan också i många fall ur rehabiliteringssynpunkt. Det förhållandet att det också finns enskilda vårdhem kan dessutom bidra till att öka den enskildes valmöjligheter.

Herr talman! Avslutningsvis skulle jag vilja framhålla att vi alla – vilken uppgift i samhället vi än må ha – har behov av att någon gång få röna litet erkänsla. Jag tror att det då helt enkelt blir lättare för oss att göra vårt bästa. Det gäller också dem som arbetar på de områden det nu är fråga om. Det viktigaste är enligt vår uppfattning inte vem som driver en institution – landstinget, kommunen eller enskilda – utan att den enskilda människans vårdbehov blir tillgodosett. De enskilda institutionerna fyller enligt vår uppfattning väl sin plats inom det område det här är fråga om.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen av herr Åkerlind och mig i vad gäller utskottets motivering.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Utskottet har i denna fråga intagit en klart principiell inställning. Det långsiktiga målet bör vara att samhället helt kan tillgodose de syften som motionärerna anvisar i vårdfrågan.

Såsom framgår av redovisningen pågår ett utbyggnadsarbete på den samhälleliga sektorn, och detta kommer efter hand utan tvekan att leda till att de samhälleliga institutionerna i allt större utsträckning tar över vården från de privata hemmen.

Men utskottet understryker att det kommer att ta ganska lång tid innan de samhälleliga vårdresurserna byggs ut, och därför kommer de enskilda vårdanstalterna att behövas även under den tid som vi nu närmast kan överblicka. Vi har därför inte ansett oss kunna tillstyrka motionen, men andemeningen i utskottets skrivning är klar. Den kan sammanfattas i orden: Sjukvården och vården av psykiskt utvecklingsstörda och liknande grupper skall i princip handhas av samhället.

Jag skulle kunna säga på följande sätt: I själva verket är det fel att enskilda skall tjäna på vården av gamla och sjuka, allra helst som landstingen oftast går i borgen och hjälper de enskilda hemmens ägare till lån.

Men, som sagt, i den bristsituation som nu råder måste man också ta till vara de enskilda insatserna. Jag förutsätter att det gäller ett övergångsskede, som kommer att bli ganska långt.

Utskottet uttalar också att det under de förhållanden som nu råder vid enskilda vårdhem är angeläget att dessa underkastas en effektiv tillsyn.

Något etableringsstopp vill utskottet inte införa och avstyrker motionen. Men vi kan inte heller ansluta oss till motiveringen i den moderata re-

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Åtgärder mot
nyetablering av
enskilda vårdhem*

servationen, där man bl. a. anför att patienternas valmöjlighet förbättras genom de enskilda hemmen. Det är ett i högsta grad subjektivt uttalande, som jag inte är beredd att till någon del ansluta mig till. Valfriheten är säkerligen inte så stor för patienten. Det är de eventuellt lediga platserna på de olika inrättningarna som avgör om man skall kunna placera patienten på det ena eller det andra stället.

Jag är angelägen om att säga att vi inte förringar de enskilda vårdanstalternas betydelse. Men vi kan inte ansluta oss till det generella uttalandet i reservationen att de enskilda insatserna kvalitativt betytt mycket för vårdpolitikens utformning. Det är, om jag uttrycker mig milt, en sanning med mycket stor modifikation. Jag har alltså inte någonting emot de enskilda hemmens existens, men på lång sikt och principiellt är det inget tvivel om att utskottet gjort ett mycket klart ställningstagande i detta avseende.

Fru Troedsson påstod i sitt inlägg att utskottet skulle vara negativt inställt till de privata vårdhemmen. Ja, fru Troedsson är i sin tur positiv i överkant. Fru Troedsson säger att det är fråga om mindre hem, som har mera av hemkaraktär osv. Jag vill inte bestrida att sådant förekommer, men jag vill också kraftigt understryka att i den mån en utbyggnad sker inom den samhälleliga sektorn inrättas hem, som mycket väl kan mäta sig med, ja, i långa stycken är överlägsna de privata vårdhemmen. Men jag vill inte göra några värderingar. Det är närmast fru Troedsson som påverkat mig att göra denna deklaration. Sedan skall det väl också sägas att skillnaden mellan de privata vårdhemmen och exempelvis landstingens vårdhem är att de privata tar hand om de lättskötta fallen medan landstingen får ta hand om de svårskötta. Med hänsyn till detta blir jämförelser inte alltid rättvisande.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fru TROEDSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Karlsson i Huskvarna bestred att de enskilda vårdhemmen har betytt mycket för vårdens utveckling. Det är väl inget tvivel om att det är enskilda initiativ som lagt grunden till den vård som vi i dag har när det gäller epileptiker och inte minst psykiskt utvecklingsstörda.

Jag kan vidare hålla med herr Karlsson om att valfriheten i dag inte är vad den borde vara. Med hänsyn till att vi har en bristsituation blir det utan tvivel så att enskilda många gånger får ta den plats som råkar finnas ledig. Men i den mån vi får möjlighet att tillgodose vårdbehoven på ifrågavarande områden kommer det också, om enskilda och samhälleliga institutioner tillåts arbeta parallellt, att kunna finnas förutsättningar för en valfrihet.

Vad jag inte kan förstå är att målet nödvändigtvis skall vara att avskaffa de enskilda vårdhemmen, trots att det finns enskilda vårdhem som på alla sätt fungerar tillfredsställande och dessutom till lägre kostnad. Det väsentliga är väl att vårdbehovet tillgodoses, inte av vem det tillgodoses.

Det är väl också så, herr Karlsson, att all förvärvsverksamhet, antingen

vi är anställda eller egna företagare, antingen vi arbetar i statliga, landstingsstyrda eller kommunala inrättningar eller hos enskilda arbetsgivare, bedrivs i förvärvssyfte. Men jag tror att det ändå hos de flesta människor föreligger en stark önskan att välja en verksamhet, vilken ger något och i vilken man känner att man gör en insats. Enligt min uppfattning är den inställningen att man skall göra en insats i allra högsta grad för handen också bland dem som arbetar på de enskilda vårdhemmen.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Som det framgår av vad jag sade fördömer jag inte på något sätt de enskilda vårdhemmen, utan jag medger att det finns många som sköter sig utomordentligt bra bland dem. Vad jag anförde var den princip som utskottet hävdar: att man på längre sikt, när de samhällseliga resurserna medger det, skall se till att det blir de allmänna vårdinstitutionerna som byggs ut.

Det är nog riktigt, fru Troedsson, att vården av bl. a. utvecklingsstörda har börjat i enskilda vårdhem, men på det här området har ju samhället gjort en enorm satsning under de senaste åren. Vi skulle ha stått oss väldigt slätt, om vi bara skulle ha litat till enskilda vårdhem i det fallet. Det har varit en nödvändighet för samhället att satsa på just den gruppen.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Fru TROEDSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Obetingat är det så, och jag har aldrig heller påstått annat, att den här verksamheten måste bedrivas även av samhällseliga institutioner. Det är t. o. m. landstingens och kommunernas institutioner på de här områdena som måste ha det yttersta ansvaret för att vårdbehovet blir tillgodosett. Där är vi helt överens.

Jag tycker att det är bra att utskottet delar uppfattningen att de enskilda vårdhemmen kommer att behövas också framgent. Vad vi med vår reservation ville stryka under var att det är angeläget att de känner sig hjälpta och styrkta i sin vilja att understödja samhället i dess vårduppgifter.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Vad som är väsentligt i utskottets betänkande är ju att det är samhället som har ansvar för sjukvården och vård över huvud taget. Utifrån den utgångspunkten har vi inom utskottsmajoriteten klart sagt ifrån, att vi räknar med att det på det här fältet kommer att bli en ökad insats från samhällets sida. Det är egentligen allt vad vi har velat uttrycka med vårt betänkande angående motionen 441. Vi har dessutom sagt att vi inte vill vara med om någon etableringskontroll på det enskilda fältet utan tror att man där kan klara sig själv.

Men om vi skall vara ärliga, fru Troedsson, får vi ändå erkänna att många av de enskilda vårdhemmen har tillkommit med hjälp av medel som bl. a. landstingen har ställt till förfogande för att de skulle kunna bygga upp sin verksamhet.

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Åtgärder mot
nyetablering av
enskilda vårdhem*

Herr SIGNELL (s):

Herr talman! Bakgrunden till vår motion är att vi med oro har sett att antalet privata vårdhem för kroppsligt och psykiskt långtidssjuka samt för utvecklingsstörda är mycket stort och dessutom har ökat mycket kraftigt under den senaste tioårsperioden. Vi har påpekat att det här i landet under de fem senaste åren har tillkommit inte mindre än 62 nya anstalter som drivs i privat regi.

I motionen har vi sagt att det långsiktiga målet skall vara att samhället helt skall svara för vården av medborgarna. Detta har också fastslagits i utskottsbetänkandet. En väldigt viktig punkt i sammanhanget är att samhället i regel svarar för huvudkostnaderna när det gäller de privata vårdanstalterna.

Jag är som motionär mycket nöjd och glad över den markanta majoritet i utskottet som i princip har ställt sig bakom våra tankegångar. Även om motionen inte har blivit tillstyrkt, är dock skrivningen enligt min mening så positiv att man inte kan komma närmare ett yrkande om bifall än vad utskottet här har gjort.

I den reservation som har bifogats utskottsbetänkandet talar man om valfrihet. Utskottets ordförande tog upp det resonemanget, och i likhet med honom vill jag ställa frågan: Vem gäller egentligen den valfriheten? Det är ju inte den utvecklingsstörde som väljer ett privat vårdhem, det är inte den mentalt långtidssjuka, ja, inte ens den somatiskt långtidssjuka som har den här valfriheten. Möjligen kan det vara huvudmännen, som bestämmer över var patienterna skall placeras. Jag konstaterar också med tacksamhet att fru Troedsson mer eller mindre backade ur det påståendet i sitt senaste inlägg.

Med dessa kortfattade kommentarer till socialutskottets betänkande nr 28 ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru TROEDSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan inte förstå vad jag har backat ut från. Det är utan tvivel så, herr Signell, att flera enskilda vårdhem har tillkommit endast och allenast av den anledningen att det har funnits ett behov av deras tjänster. Det har helt enkelt varit så under senare år att efterfrågan på vårdplatser har ökat snabbare än vad samhället har mäktat bygga ut verksamheten. Då har det väl varit positivt, herr Signell, att det har funnits enskilda vårdhem som har kunnat hjälpa till att tillgodose det ökade behovet. Om de inte hade funnits, hade situationen på dessa vårdområden varit svårare än vad den är i dag.

Herr SIGNELL (s) kort genmäle:

Herr talman! Fru Troedsson har faktiskt backat ut något, för fru Troedsson har själv erkänt att valfriheten är mycket begränsad för den enskilde patienten. Och det noterar jag med tacksamhet.

Att det har tillkommit ytterligare 62 nya enskilda hem under de fem senaste åren hälsar jag inte med tillfredsställelse, utan det ser jag med be-

klagande. Det är nämligen ett bevis på att det inte funnits den rätta politiska ambitionen att bygga ut vårdsektorn i de regioner där detta har förekommit. Som politiker måste vi ha ambitionen att låta samhället svara för vårdsektorn och inte överlåta denna på privat verksamhet. Vi måste se till att vi får en bättre politisk ambition att bygga ut de vårdhem som är nödvändiga. Därmed skapar vi den valfrihet vi vill ha för de enskilda människorna.

Fru TROEDSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är riktigt att jag sade att valfriheten är begränsad, men den skulle ha varit ännu mer begränsad om inte enskilda vårdhem hade stöttat upp den allmänna sektorn och hjälpt till att tillhandahålla vårdplatser för människor som behövt dem.

Det förhållandet att valfriheten är begränsad borde närmast vara en anledning till att man vidtar åtgärder som ökar valfriheten, inte åtgärder som bidrar till att göra den ännu mindre.

Herr SIGNELL (s) kort genmäle:

Herr talman! Nej, fru Troedsson, det är inte så att valfriheten har ökat. Jag hoppas att jag klart uttryckt att om dessa enskilda vårdhem icke hade byggts ut, så hade man i de regioner där man varit litet sparsam just på detta område tvingats till en bättre politisk ambition att anlägga vårdhem i samhällets regi. Då hade det inte varit nödvändigt med privata vårdhem. Och därmed hade vi fått ökad valfrihet.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag skall be att få göra ett par påpekanden med anledning av socialutskottets betänkande, för att det inte skall missförstås på ett par viktiga punkter.

För det första vill jag understryka det som sägs i första meningen i utskottets egentliga utlåtande, nämligen att utskottet "vill framhålla att det långsiktiga målet bör vara att samhället helt kan tillgodose det i motionen omnämnda vårdbehovet".

Vad är då "det i motionen omnämnda vårdbehovet"? Jo, det är – som framgår av motionen – vård för kroppsligt och psykiskt långtidssjuka och för psykiskt utvecklingsstörda. Vad det inte handlar om är t. ex. sådan vård av alkoholskadade som kan utföras av Länkrörelsen och liknande organisationer eller enskilda insatser inom narkomanvården, där man på ett ganska hoppingivande sätt börjat göra försök med nya vårdformer. Det är alltså inte sådant som detta betänkande över huvud taget handlar om utan långtidsvård för psykiskt och kroppsligt sjuka och vård av psykiskt utvecklingsstörda.

För det andra vill jag påpeka att formuleringen i betänkandet är mycket väl avvägd. Det heter nämligen att utskottet "vill framhålla att det långsiktiga målet bör vara att samhället helt *kan* tillgodose det i motionen omnämnda vårdbehovet". Och därefter skriver utskottet att man räknar med "att vården därför så småningom helt kommer att *kunna* lämnas på in-

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Åtgärder mot
nyetablering av
enskilda vårdhem*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Legitimation för
vissa kiropraktorer*

stitutioner som drivs av samhället".

Med detta menas givetvis precis vad som står där, nämligen att den som önskar vård i en av samhället driven institution skall ha tillgång till sådan vård. Man skall inte vara hänvisad till vård på en enskild institution. Däremot står det inte att all vård i framtiden på detta området *skall* lämnas av samhället. Och det är inte någon slump att det står som det gör, utan det är mycket medvetet som utskottet har valt just denna formulering.

Jag vill alltså understryka att det här inte är något principiellt ställningstagande från utskottets sida för att alla enskilda vårdinstitutioner skall avskaffas. Jag förstår mycket väl att herr Signell som motionär vill tänja formuleringen så långt som möjligt i motionens riktning – jag säger ingenting om det. Men det står inte "skall" utan det står "kan", och det har utskottet satt dit med mycket bestämd avsikt. Jag tror att alla som var närvarande i utskottet håller med mig om att det var på det sättet. Och jag vill tillägga att det var endast mot bakgrund av att man gjorde denna ändring och skrev "kan" som jag kunde ansluta mig till utskottets yttrande.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering, dels utskottets hemställan med godkännande av den i reservationen av herr Åkerlind och fru Troedsson anförda motiveringen, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Troedsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 28 med godkännande av utskottets motivering röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit utskottets hemställan med godkännande av den i reservationen av herr Åkerlind och fru Troedsson anförda motiveringen.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Troedsson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 240
Nej – 64
Avstår – 6

§ 19 Legitimation för vissa kiropraktorer

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 29 i anledning av motion om legitimation för vissa kiropraktorer.

I detta betänkande behandlades motionen 1974:1003 av herr Bengtsson i Göteborg m. fl. (c) vari yrkats att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde utredning och åtgärder för legitimation av Doctors of Chiropractic.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1974:1003.

*Legitimation för
vissa kiropraktorer*

Reservation hade avgivits av herrar Gustavsson i Alvesta (c), Andreasson i Östra Ljungby (c), Åkerlind (m) och Bengtsson i Göteborg (c) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1974:1003 gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört.

Herr BENGTTSSON i Göteborg (c):

Herr talman! I socialutskottets förevarande betänkande nr 29 behandlas motionen 1003, där vi motionärer yrkar att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär utredning och åtgärder för legitimation av Doctors of Chiropractic. Den för allmänheten mest betydelsefulla följden av en dylik legitimation blir att den vårdsökande får rätt till viss ersättning från försäkringskassan, något som inte gäller i dag.

Kiropraktiken omsluter ett speciellt fält av läkarvetenskapen. Det finns i vårt land ett stort antal människor som lider av ryggbesvär. För den som drabbas av bl. a. ryggåkommor är lidandet mycket svårt, och vederbörande är liksom vid alla övriga sjukdomar i behov av snabb hjälp. Nu kan vid sådana ryggbesvär välutbildade kiropraktorer göra en utomordentlig insats, det är allmänt omvittnat. Deras kunskaper på detta område är också kända bland allmänheten. Att även läkare råder patienter med bl. a. vissa ryggbesvär att vända sig till kiropraktorer, om symtomen är orsakade av avvikelser i ryggraden och bäckenets rörelsemekanismer med därav uppkomna funktionella nerv- och muskelstörningar, är känt. Dessa kiropraktorer, som det för närvarande finns ett 20-tal av i Sverige, är utbildade i USA, Canada eller England. Efter studentexamen fortsätter studierna i fyra-fem år.

För att inga som helst missuppfattningar skall uppstå rörande vilka människor vi talar om i motionen vill jag säga att det är de som har den långa utbildningen. Det finns en annan grupp som också kallar sig kiropraktorer men som har endast ettårig utbildning. De kiropraktorerna vill göra gällande att de kan de här sakerna, men den gruppen lämnar vi helt utanför och håller oss till dem som har en ordentlig utbildning. Det är deras medicinska insatser som både de hjälpbehövande människorna och vi är ute efter.

Det har sagts att dessa 20 yrkesverksamma kiropraktors insatser knappast kan ha annat än marginella effekter. Det säger man i vissa remissvar, bl. a. i svaret från socialstyrelsen. Om nu socialstyrelsen bortser från marginella effekter, så tycker jag att det är att beklaga. Men varje människa som får hjälp är säkert mycket tacksam. Det trodde jag att man även på socialstyrelsen räknade med.

Under vårriksdagen behandlades frågan om ersättning från sjukförsäkringen för konsultation av kiropraktorer. I socialförsäkringsutskottets be-

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Legitimation för
vissa kiropraktorer*

tänkande nr 16 år 1974 säger utskottet bl. a. på s. 7: "Utvecklingen i flera andra länder syns också ha gått mot ett ökat erkännande av värdet av kiropraktisk behandling, vilket får antas främst ha sin grund i den relativt omfattande medicinska utbildning som Doctors of Chiropractic erhåller.

Utskottet kan ansluta sig till syftet med motionen. Det finns enligt utskottets mening skäl som talar för att man även i Sverige ger ökat erkännande åt den av motionärerna åsyftade gruppen kiropraktorer."

Socialutskottet redovisar remissbehandlingen av motionen. Bl. a. socialstyrelsen, Svenska läkaresällskapet och de medicinska fakulteterna i Uppsala och Göteborg avvisar tanken på legitimation av kiropraktorer, medan bl. a. universitetskanslersämbetet samt de medicinska fakulteterna i Uppsala, Göteborg och Linköping uttalar sig för, eller i varje fall inte motsätter sig, en utredning angående kiropraktisk behandling. Utskottet säger:

"Som invändning mot en auktorisation av kiropraktorer har framförts bl. a. att endast läkarna genom sin utbildning och genom sitt samarbete med läkare inom olika specialiteter kan tillfredsställa kravet på att terapi skall föregås av diagnos, medan kiropraktorn i sin behandling av enskilda fall saknar möjlighet att utesluta sådana patienter som kan botas snabbare och enklare med annan behandling. Man har också framhållit att resultaten av kiropraktorens verksamhet ännu är helt odokumenterade och att de således inte är tillgängliga för kritik och debatt. Önskemål om ökad tillgång på yrkesutövare inom det aktuella området tillgodoses – menar man – bäst genom ökad utbildning av sjukgymnaster och av läkare inom ortopedisk kirurgi och medicinsk rehabilitering." Men utskottet förnekar inte "att kiropraktisk behandling, rätt utförd, i vissa fall kan mildra smärttillstånd föranledda av funktionella störningar i kroppens leder och att den därför kan vara ett komplement till annan medicinsk behandling".

Även socialutskottet talar om de marginella effekterna och säger att de 20 yrkesverksamma kiropraktorens insatser inte kan bli särskilt stora.

Jag har tidigare i mitt anförande citerat vad socialstyrelsen uttalar i sitt remissvar. För närvarande finns det 20–30 ungdomar på utbildning i USA, och när dessa ungdomar efter några år återvänder till Sverige har vi ytterligare ett 20- eller 30-tal personer som kan lindra lidande i form av rygg- och ledbesvär.

I den reservation som är fogad till socialutskottets betänkande säger vi reservanter bl. a.:

"Sedan länge tillbaka har människor vid ryggbesvär m. m. vänt sig till kiropraktorer för att få hjälp. Att den kiropraktiska verksamheten betecknats som ovetenskaplig och den bristande utbildning som vissa kiropraktorer haft har dock gjort att kiropraktiken inte kunnat vinna erkännande av samhället. Det har ändå omvitnats av många människor att de upplevt sig ha fått lindring eller bot i sina ryggbesvär m. m. då de vänt sig till kiropraktorer. I vårt land har emellertid allt fler kiropraktorer som i utlandet erhållit utbildning som Doctors of Chiropractic börjat verka. Denna utbildning, som omfattar fyra–fem års studier på högskolenivå och som framför allt finns att tillgå i USA, kan i åtskilliga avseenden anses motsvara grund-

utbildningen för läkare i USA. När det gäller områden av särskild betydelse för kiropraktisk verksamhet är utbildningen för Doctors of Chiropractic mer omfattande än utbildningen för läkare. Det har vidare blivit allt vanligare att läkare här i landet hänvisar patienter med ryggbesvär m. m. till Doctors of Chiropractic för behandling. Denna utveckling bör följas upp på det sättet att samhället genom legitimation ger erkännande även åt seriöst utbildade och verksamma kiropraktorer, dvs. sådana med utbildning som Doctor of Chiropractic."

Låt mig ännu en gång, herr talman, framhålla att den för allmänheten betydelsefullaste följden av en dylik legitimation blir att den vård sökande får rätt till ersättning från försäkringskassan, något som ej gäller i dag.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till den reservation som är fogad till socialutskottets betänkande nr 29.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Utskottet har i sitt betänkande uttalat att det inte är berett att medverka till en auktorisation av kiropraktorerna. Detta uttalande bygger bl. a. på de remissvar som lämnas från socialstyrelsen, Svenska läkaresällskapet, vissa medicinska fakulteter och en del andra remissinstanser. Det är i stort sett endast Svenska chiropraktorsällskapet som ställer sig positivt till förslaget om något slags legitimation av kiropraktorerna. Det är 20 kiropraktorer det skulle kunna komma att röra sig om, ifall man gav den legitimation som herr Bengtsson i Göteborg yrkar på.

Huvudorsakerna till att vi avvisar tanken på sådan legitimation är dels lagstiftningen på området, dels svårigheten att kontrollera utbildningen. Vi har i Sverige ingen utbildning av kiropraktorer. Dessa får nu sin grundutbildning i utlandet, och svenska myndigheter saknar utifrån dessa utgångspunkter möjlighet att kontrollera utbildningen och påverka densamma.

Resultaten av kiropraktorernas verksamhet är inte dokumenterade, och någon utvärdering av deras arbete har inte heller gjorts. Någon förbättring av den svenska sjukvården skulle det knappast bli, om man legitimerade det tjugotal yrkesverksamma Doctors of Chiropractic som herr Bengtsson talade om. Herr Bengtsson sade i det sammanhanget att socialstyrelsen hade uttalat att deras verksamhet endast hade en marginell effekt och att utskottet hade haft en liknande värdering. Jag måste säga att det inte kan bli någon annan värdering än att det rör sig om mycket små marginella effekter och ingenting annat.

Herr Bengtsson vill inte inränga de andra, som också kallar sig kiropraktorer, i den benämningen, och det håller jag honom räkning för. Så mycket skall man naturligtvis ändå säga som att Doctors of Chiropractic har en helt annan utbildning än många av de andra som uppträder som kiropraktorer och som kanske ofta inte har den utbildning som skulle behövas för den verksamhet de utövar. Jag vill betona att jag med detta inte

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Legitimation för
vissa kiropraktorer*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Legitimation för
vissa kiropraktorer*

avser herr Bengtssons inlägg, men det har förekommit fall där någon s. k. kiropraktor har behandlat en människa som egentligen varit frisk men som han misshandlade så mycket att hon blivit sjuk efter behandlingen. Jag är angelägen betona att det inte är "herr Bengtssons kiropraktorer" jag nu talar om, men eftersom även andra uppträder under samma yrkesbenämning är det angeläget att legitimationen inte ges utan att man har fått mycket klara besked om utbildningen – och det är det som vi inte har – både för de kiropraktorer som herr Bengtsson gör sig till talesman för och för de smågrupper som opererar vid sidan om.

Herr Bengtsson underströk att utskottet inte håller för uteslutet att en kiropraktisk behandling som utförs riktigt kan mildra vissa smärttillstånd och därför kan vara ett visst komplement till annan medicinsk behandling, exempelvis sjukgymnastik. På sätt och vis rör det sig väl också om någon form av sjukgymnastik som utförs av kiropraktorerna.

I det sammanhanget skulle jag vilja säga – fastän det kanske ligger utanför ämnet – att det är angeläget att en utbyggnad av sjukgymnastutbildningen sker. Vi har för närvarande 270 utbildningsplatser för sjukgymnaster, och flera blir det väl under de närmaste åren, men det behövs ännu flera; detta är en av flaskhalsarna i den svenska sjukvården av i dag.

Vad läkarsituationen beträffar tar man nu in 1 000 nya läkare till utbildning om året. Vi har i dag omkring 13 000 läkare, och denna siffra väntas stiga till 18 000 under den närmaste femårsperioden.

Beträffande den reservation som är knuten till utskottets betänkande vill jag säga att det är en mycket snäll och hygglig reservation, som talar om olika hjälpgrupper till läkarna. Jag vill inte bestrida att vissa kiropraktorer mycket väl kan utgöra ett komplement till läkarna – i en del fall händer det t. o. m. att läkarna hänvisar patienter till viss behandling av någon s. k. erkänd kiropraktor. Men därifrån och till att förorda en utredning om kiropraktorernas ställning är steget väl långt. Jag har tidigare angivit varför vi inte kan tänka oss att legitimera kiropraktorerna – det är alltså frågan om utbildningen som är huvudskälet för detta; någon sådan utbildning förekommer som sagt inte i Sverige.

Däremot kanske jag helt vid sidan om utskottsbetänkandet kan säga att om vi kunde finna någon form av påbyggnadskurs eller vad man kan kalla det till sjukgymnastutbildningen skulle det kunna möjliggöra någon form av legitimation. Eftersom herr Bengtsson var inne på tanken, att ersättning skulle kunna utgå från sjukförsäkringen, skulle det kanske kunna vara en väg att lösa det problem som herr Bengtsson syftar till att få löst.

Detta sista var alltså bara några personliga reflexioner mot slutet av mitt anförande.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BENGTTSSON i Göteborg (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Karlsson i Huskvarna sade att en legitimation inte kan medföra någon förbättring av den svenska sjukvården; de marginella förbättringarna är så små att en legitimation inte betyder någonting.

Jag delar inte riktigt den uppfattningen. Jag är övertygad om, herr Karlsson, att det är många tusen människor som får hjälp av de välutbildade kiropraktorerna i vårt land, även om dessa bara är 20 stycken. Den dag smärtorna sätter in är nog lidande och plågade människor glada för att ha tillgång till en välutbildad kiropraktor. När man vet vilka svårigheter det är att i dag få omedelbar vård på sjukhus, av omständigheter som vi känner väl till, bör man vara tacksam för det tillskott till resurserna som de välutbildade kiropraktorerna utgör.

Det är också bekant att sådana kiropraktorer är legitimerade i många andra länder. Men när vi talar om sådana olycksfall som herr Karlsson nämnde skulle jag vilja säga att det bl. a. är på grund av sådana fall som vi vill ha en kontroll, så att sådana saker inte skall kunna upprepas. Har vi människor med god utbildning, riskerar vi självfallet inte att sådana olycksfall skall behöva inträffa. Det som har skett är beklagligt, men just därför finns det anledning att försöka få detta under noggrann kontroll genom en legitimering.

Herr talman! I Norge och Danmark har under det här året i stortinget respektive folketinget antagits lagar om att ersättning skall utgå till patienter som får behandling av kiropraktorer med sådan utbildning som vi i dag talar om här i riksdagen. Det är enligt min mening beklagligt att utskottet inte kunnat gå med på den utredning som vi har önskat.

Vi vet ju att många människor lider av rygg- och ledbesvär, lidanden som många genom tungt och slitsamt arbete ådragit sig. Dessa människor skulle med tillfredsställelse hälsa den utredning och legitimering som vi i vår motion begär. Jag vill understryka att det ofta är människor i små ekonomiska förhållanden som har dessa rygg- och ledbesvär, och för dessa grupper är ersättningsfrågan av mycket stor betydelse.

Låt mig slutligen, herr talman, citera vad som sades i danska folketinget den 8 mars 1974 av en socialdemokrat som heter Bertel Pedersen. Han sade bl. a.: "Vi går i socialdemokratiet helt og fuldt ind for forslaget og vil anbefale det til hurtigt udvalgsarbejde."

Jag tycker att detta bör vara grunden för vår fortsatta syn på dessa frågor även i vårt land.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är kanske inte beredd att ansluta mig till den danske partivännens syn på den här frågan. Orsaken är vad jag angett, nämligen att principen för svensk sjukvård är att de som skall utöva den med legitimation skall utbildas inom landet. Det är mycket väsentligt. Man skall i varje fall från socialstyrelsen kunna kontrollera utbildningen. Det kan man inte göra om utbildningen sker i Amerika.

Jag vidhåller, herr Bengtsson, att det egentligen rör sig om ytterst små och marginella förbättringar eller förändringar av sjukvården. Kiropraktorerna finns ju där redan i dag och får utöva sin verksamhet utan någon legitimation. I och för sig är det ett viktigt syfte med herr Bengtssons motion, när han vill ge dessa utövare legitimation, att vederbörande som behandlas

skall få sjukersättning. Men fortfarande måste vi hålla på den princip som gäller för svensk sjukvård, nämligen att om legitimation skall ges så måste utövarna ha en sådan bakgrund att den kan kontrolleras. Detta har man inte vid den utbildning som bedrivs i Amerika, Canada och Schweiz eller var de nu kan få sin utbildning.

Herr BENGTTSSON i Göteborg (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill få en utredning till stånd för att undersöka dessa frågor. Jag skulle vilja fråga herr Karlsson i Huskvarna följande: Om alla de här människorna som i dag har dessa rygglidanden skulle belasta sjukvården och vi alltså inte hade dessa 20 kiropraktorer som har en speciell och bra utbildning, hur skulle det då se ut på våra ortopediska avdelningar? Skulle vi kunna klara det? Jag tror att vi skall vara tacksamma för att vi har denna utomordentligt skickliga yrkeskår som hjälper till att lösa många problem i det här samhället i dag – och även i framtiden.

Många, många idrottsmän – även elitidrottsmän – vänder sig till kiropraktorer för att få hjälp med sina rygg- och ledbesvär. Varför gör de detta? Jo, de här kiropraktorerna kan det här jobbet, och det vet idrottsmännen. Därför går de dit. De idrottsmän som jag här talar om har i de allra flesta fall tillgång till all den expertis som svensk sjukvård kan ge. Kiropraktorerna får i uppgift att rätta till deras ryggar och leder, då situationen det kräver. Det är ganska intressant. De skulle säkert inte vända sig till dessa kiropraktorer om de visste att behandlingen som dessa ger skulle misslyckas. Nej, de får den hjälp de behöver.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är inte i den situationen att jag kan analysera varför elitidrottsmännen går till vissa kiropraktorer. Det finns väl något skäl till det, men det kan jag som sagt inte ange. Det är bättre att herr Bengtsson i Göteborg riktar den frågan till vederbörande idrottsmän.

Men nog tycker jag att herr Bengtsson tar i när han som talesman för kiropraktorerna frågar hur vi skulle kunna klara våra ortopediska inrättningar om vi inte hade dessa kiropraktorer.

Ja, herr Bengtsson, med all respekt för den yrkesgrupp det här gäller vill jag dock säga, att 20 stycken förmår tämligen litet i det stora hela när det gäller svensk sjukvård.

Herr andre vice talmannen anmälde att herr Bengtsson i Göteborg anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Kiropraktik är dels en sjukdomslära, dels en behandlingsmetod. Jag tror att det påpekandet är grundläggande för det problem vi skall diskutera här i dag. Vi bör skilja ut det från den fråga som vårriksdagen behandlade när det gällde kiropraktorerna.

Som bakgrund vill jag också understryka – liksom utskottets ordförande

– att kiropraktorer får verka i Sverige i dag. Enda undantaget är att de inte – om de inte är läkare – får behandla vissa smittosamma sjukdomar, cancer, sockersjuka osv. Jag tror inte att någon här – säkert inte motionärerna eller reservanterna – har en tanke på att kiropraktorer skall ge sig in på sådana åkommor. Där är vi säkert helt överens.

Det är i stället fråga om två problem, dels om man skall få ersättning från försäkringskassan för behandling av kiropraktorer, dels om man skall ha en legitimation eller auktorisation från statens sida av vissa kiropraktorer. En bedömning av dessa frågor blir beroende av den syn man har på behandlingsmetoderna, och den syn man har på sjukdomsläran inom kiropraktiken.

Ersättningen från försäkringskassan sammanhänger med frågan om huruvida den kiropraktiska behandlingen bedöms som effektiv och verksam. När det gäller frågan om legitimation måste man också ta hänsyn till vår syn på kiropraktikens sjukdomslära.

Den kiropraktiska behandlingen kan ha positiv effekt beträffande vissa sjukdomssymtom. Det påpekar utskottet, och det påpekades redan i propositionen 141 år 1960 när riksdagen antog kvacksalverilagen. Det är alltså inte något nytt. I det ganska digra remissmaterialet från de medicinska fakulteterna, Läkarsällskapet, socialstyrelsen och dess vetenskapliga råd påpekas det från flera håll att en kiropraktisk behandling kan ha gynnsam effekt i fråga om vissa sjukdomssymtom. Det är alltså ingen omstridd fråga i och för sig att den kan ha sådan effekt.

Man kan möjligen tillägga att samma typ av behandlingsmetoder – manipulering eller vad man nu vill kalla det – också används av vissa läkare och sjukgymnaster som ägnar sig åt s. k. manuell medicin. Det är för övrigt urgamla metoder som har funnits även före kiropraktorerna.

Jag tror att vi bör ha som en utgångspunkt att det finns många människor – som herr Bengtsson säger – som har positiv erfarenhet av dessa behandlingsmetoder. Det är då olyckligt om sjukvårdsmyndigheterna intar en blankt avvisande attityd, i synnerhet när vi vet att det hos många människor finns en känsla av främlingskap inför den offentliga sjukvården. Det vore då olyckligt om man skulle inta en helt oförstående attityd till en behandling som man i själva verket är medveten om – och länge har varit det – kan ha en positiv effekt. Det är också självklart att man vid en bristsituation inom sjukvården – vilket vi har på det ortopediska området – vill mobilisera alla positiva vårdresurser. Därför anser jag att det är angeläget att ta fasta på vad utskottet säger i sitt betänkande på s. 26, där det påpekas att kiropraktisk behandling, rätt utförd, i vissa fall kan mildra smärttillstånd som är föranlett av funktionella störningar i kroppens leder. Den kan vara komplement till en medicinsk behandling, på samma sätt som sjukgymnastiken.

Utskottet hänvisar, beträffande möjligheterna att få ersättning från sjukförsäkringen för behandling hos kiropraktorer, till det beslut som riksdagen fattade i våras. Då godkändes ett betänkande från socialförsäkringsutskottet, som i det här fallet var mycket positivt. Socialförsäkringsutskottet anslöt sig till syftet med en motion av herr Bengtsson m. fl., att man skulle

*Legitimation för
vissa kiropraktorer*

få ersättning för sådana kostnader i sjukförsäkringssystemet. Det påpekades dock att dessa frågor är under utredning i medicinalansvarskommittén.

Jag vill till kammarens protokoll läsa in vad socialstyrelsen har sagt i sitt remissyttrande.

Socialstyrelsen säger följande: "Styrelsen får dock i sammanhanget erinra om den utredning som tillsatts inom socialdepartementet rörande vissa ansvarsfrågor m. m. inom hälso- och sjukvården. Utredningen, som bl. a. har fått till uppgift att ta upp frågan om medicinalpersonalens omfattning och ansvarsställning, torde få anledning att jämväl beröra olika frågor kring kiropraktorerna."

Frågan är alltså redan föremål för utredning, eller kommer att bli det, vilket framgår av vad socialstyrelsen har sagt, vad socialutskottet har sagt i det betänkande vi nu behandlar och vad socialförsäkringsutskottet sade i det betänkande som godkändes i våras. Jag hade personligen inte haft något att invända om socialutskottet i detta stycke hade ställt sig ännu mer positivt.

Självklart bör ersättning från sjukkassan för behandling hos kiropraktorer komma i fråga först om behandlingen skett efter remiss av läkare. Jag ser att herr Bengtsson i Göteborg nickar instämmande, och jag är glad över att vi är överens, därför att jag anser att reservationen och motionen inte är helt klara på den punkten.

Kiropraktors legitimation anser jag vara en helt annan fråga. Enligt min uppfattning kan man inte utfärda en officiell legitimation eller auktorisation för kiropraktorer, så länge deras utbildning inte kan godkännas av den svenska vetenskapliga expertisen och av de ansvariga myndigheterna. Här kommer alltså också en bedömning av kiropraktikens sjukdomslära in i bilden. Det räcker inte med att behandlingen kan få en positiv effekt på vissa sjukdomstillstånd, utan även den teoretiska grund som finns i kiropraktorernas utbildning måste vara riktig enligt vetenskapens i Sverige nuvarande ståndpunkt. Då kan man naturligtvis invända att vetenskapens ståndpunkt ju ändrar sig av och till i Sverige. Det är riktigt, och jag vill gärna för att belysa det citera ett stycke ur vad professor Göran Bauer, som är vetenskapligt råd åt socialstyrelsen, har sagt i sitt remissyttrande: "Den principiella skillnaden mellan läkare och kiropraktorer är emellertid den att läkarnas utbildning och därmed yrkestradition vilar på en vetenskaplig grund. Detta innebär att läkarnas metoder ständigt är föremål för internationell kritik och debatt. Det är läkare och inte kiropraktorer som har visat hur man bland den stora gruppen människor med ryggont har kunnat på objektiva grunder urskilja sådana där smärttillståndet beror på infektion, t. ex. tuberkulos, en förskjutning mellan kotorna, spondylolistes, tumörer av olika slag, diskbräck och i dessa fall kunnat ange och tillämpa specifik behandling, t. ex. antibiotika, diskbräckoperation etc. Det är visserligen sant att behandlingsmetoder som läkarna vid en tidpunkt kan ha ansett vara vetenskapligt grundade så småningom överges – röntgenbehandling av smärtande leder är exempel på en sådan behandlingsmetod – men detta förhållande illustrerar skillnaden mellan läkare och kiropraktorer; de förra prövar och

förkastar när de senare sedan årtionden för att inte säga århundraden tilllämpar väsentligen oförändrade metoder. Kiropraktorerna har således inte ens kunnat visa att det existerar något underlag för den diagnostik de bedriver som bygger på sjukdomssymptom framkallade av en förskjutning eller fixation av olika benvävnadssegment i förhållande till varandra.”

Det är alltså enligt detta resonemang möjligt att den vetenskapliga expertisen i framtiden accepterar en större eller mindre del av vad kiropraktorerna säger, jämfört med i dag. Enligt min uppfattning måste dock Sveriges riksdag i vetenskapliga frågor hålla sig till vad de svenska vetenskapliga institutionerna och myndigheterna säger. Riksdagen har ingen kompetens att uttala sig om vetenskapsmännen har rätt eller om kiropraktorerna har rätt. Vi måste hålla oss till vad vetenskapen säger. Allt talar för att man i det långa loppet uppnår bättre resultat med vetenskapliga metoder.

Det är anledningen till att jag för min del inte kan ansluta mig till tanken att man skulle legitimera kiropraktorerna, med den utbildning som de har i dag och som har underkänts av våra vetenskapliga organ. Det betyder inte att jag är främmande för tanken att man kan ge ersättning för en behandling som har effekt, om den utförs av kiropraktor efter remiss från läkare. På den punkten är motionen en smula oklar. I dess slutkläm talas det om att ersättning för behandling av en legitimerad doktor i kiropraktik bör inordnas i sjukförsäkringssystemet efter samma principer som vid behandling av legitimerad läkare – det är ju litet oklart eftersom en läkare inte behöver ha remiss av en annan läkare, men det skulle alltså en kiropraktor behöva ha. I reservationen å andra sidan är man inne på tanken att läkaren skall stå för diagnostiken medan kiropraktorerna skall komma in på behandlingssidan. Men man säger också i slutet av reservationen, att genom legitimation får såväl läkare, som vill remittera en patient till kiropraktisk behandling, som patienter som söker sådan behandling ledning vid val av kiropraktiker. Det verkar alltså här som om man tänker sig att en patient skulle kunna gå direkt till en kiropraktor och få behandling och sedan få ersättning av sjukkassan. Det anser jag inte att vi kan gå in för.

Det är obestriddligen riktigt att vissa kiropraktorer har en lång utbildning. Men det kan ju i och för sig inte vara avgörande. Det avgörande är om det finns väsentliga delar i utbildningen som inte stämmer med vad som i svensk sjukvård är vetenskap och beprövad erfarenhet. Hur kiropraktorerna behandlas i Amerika är inte heller avgörande. Vi måste själva ta ställning till de utländska erfarenheterna – det betyder inte att vi skall bortse från dem. Tvärtom har vi, som också utskottet påpekar, en institution, nämnden för utländsk medicinalpersonal, som har möjlighet att ta ställning till om vissa delar av en utländsk medicinsk utbildning kan godkännas som ersättning för utbildning i Sverige och om alltså sådana kategorier kan komplettera sin utbildning och på det sättet få en svensk legitimation, t. ex. som sjukgymnast eller som läkare.

Sammanfattningsvis: När det gäller det som vi huvudsakligen är intresserade av, nämligen att kunna dra nytta av alla resurser och se till att sjuka

människors välbefinnande befrämjas på bästa sätt, tror jag att socialutskottet har pekat på en framkomlig väg genom att förorda en fortsatt utredning inom medicinalansvarskommittén, där man tar fasta på de erkända positiva behandlingsresultat som kan uppnås. Däremot är det enligt min uppfattning inte möjligt för Sveriges riksdag att gå in för legitimation av en kategori som har en utbildning som inte godkännes av de svenska vetenskapliga institutionerna och ansvariga myndigheterna.

Jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan.

Herr GERNANDT (c):

Herr talman! Den form av manipulativ terapi som kiropraktorerna utövar ingår under den sjukvårdande verksamhet som jag gärna vill kalla "den fria sjukvården". Till kiropraktorerna går en stor del av de sjuka människor som sett från den samhällsstyrda sjukvårdens sida kan kallas de okända patienterna. Många blir hjälpta, bl. a. med besvärliga ryggar. Andra blir det inte. Redan här kommer bl. a. det viktiga diagnoskravet in i bilden. Kan alla kiropraktorer ställa den rätta diagnosen i särskilt besvärliga fall? Vari består skadan eller sjukdomen? Vad är grundorsaken? Och hur bör behandlingen bäst ske – med manipulativa metoder eller på annat sätt? Det kan väl egentligen en legitimerad läkare bäst utreda, bl. a. med hjälp av all tillgänglig teknisk utrustning. Om det då bedöms att manipulativ terapi är en lämplig behandlingsmetod bör t. ex. kiropraktorernas speciella teknik kunna utnyttjas även på rekommendation av läkare. Det är väl i de speciella remissfallen som försäkrings- och ersättningsfrågan kan bli aktuell.

I rådande besvärliga sjukvårdssituation bör det vara en värdefull tillgång för såväl läkare som patienter att legitimt kunna utnyttja sådana utövare av manuell terapi som på lämpligt sätt har kunnat dokumentera sin duglighet. När man då talar om att dokumentera duglighet, så vet vi att man inte kan godta utbildning i främmande land om den inte är kontrollerbar av socialstyrelsen. Jag vet inte hur man kontrollerar utbildningen på alla de utländska läkare från mer eller mindre avlägsna länder som tjänstgör i Sverige, men de är ju både duktiga och godtagbara.

Det bör eftersträvas en mera öppen attityd till de kiropraktorer som arbetar kunnigt och seriöst, så att ett förtroendesamband mellan dessa och legitimerade läkare respektive patienter kan uppstå. Detta innebär inte att en viss legitimationsnivå för utövare av manuell terapi skulle innebära en jämställdhet med legitimerade läkare – även om många kiropraktorer möjligen kan åberopa en utbildning som de själva kan anse vara jämställd med läkarutbildningen. Men det finns – och bör givetvis finnas – olika legitimationsnivåer inom sjukvården. Redan situationen att vara accepterad som legitimerad medarbetare inom den offentliga sjukvården är väl en god bit på väg för utövare som nu står nära nog utanför den samhällsgemenskapen.

Det förefaller som att de flesta utövare av manuell terapi inom "den fria vårdsektorn" har mycket god tillgång på patienter och därmed också god arbetsbelastning. Det är alltså inte där problemen ligger, och motionärerna har naturligtvis inte heller avsett att speciellt försöka gynna kiro-

praktörernas personliga situation. Nej, det är ju de hjälpbehövande patienternas bästa det gäller, och i samband med deras intresse kommer man då också in på de avigsidor som den nuvarande situationen kan uppvisa.

Om de välutbildade och skickliga utövarnas verksamhet är väl bara gott att säga. De utgör säkert ett mycket värdefullt tillskott till förekommande behandlingsmöjligheter – inom ”den fria vårdsektorn”. Men liksom inom alla andra yrken förekommer sannolikt här även utövare som inte besitter det mått av kunnande och ansvar som måste krävas inom en så viktig del av sjukvården som detta är. Här kan ju verkligen ömtåliga organdelar och nerver komma i kläm vid en okunnig eller okritisk behandling.

De annonser som aviserar ”kiropraktikmottagning” vissa tider i veckan på hotellrum kan naturligtvis tydas som ett slags utbud av närservice för patienter som har resesvårigheter. Men bland de negativa realiteterna bakom en sådan ambulerande verksamhet torde väl vara att utövaren t. ex. inte har tillgång till hjälpmedel för en säker diagnos.

I den mån undermålig behandlingsverksamhet förekommer i branschen får det antagas att även de seriöst utövande kiropraktorerna gärna ser att en sanering kommer till stånd. En viss prövning av vederbörandes kunnande och därefter lämplig form av auktorisation, till viss legitimationsnivå, bör därför eftersträvas i samhället. Detta skulle säkert alla parter vara betjänta av.

Detta anförande är ett led i min allmänna strävan att försöka ta vara på allt värdefullt inom ramen för naturläkemedel och naturläkemetoder. Det framförda bör kunna gälla för alla utövare av manuell terapi inom ”den fria vårdsektorn” – alltså exempelvis även naprapater, som visat sig ha blivit mycket uppskattade i idrottskretsar. Så besvärlig som sjukvårdssituationen i vårt land verkligen är – och eventuellt kommer att förbli – bör alla värdefulla metoder som kan hjälpa människor till hälsa uppmärksammas och uppmuntras, även om de ligger utanför den offentliga eller institutionella sjukvårdens ram. Det är ju ändå så oerhört många människor som av olika skäl söker vård och hjälp inom den här ”fria vårdsektorn”. Bl. a. därför bör det bästa inom den sektorn tagas till vara och komma i samhällets tjänst.

Men, herr talman, jag vill till slut starkt betona att det är lika viktigt att det som är dåligt och påvisbart skadligt saneras bort. Med lämpliga prövningar och legitimationsnivåer gällande det som kan vara ett värdefullt komplement till den offentliga hälso- och sjukvården kan man kanske förvänta sig att det dåliga – gärna med allmänhetens hjälp – saneras bort sig självt.

Herr talman! Jag har inte något yrkande med anledning av föreliggande motion.

Överläggningen var härmed slutad.

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Tillgodoräkning av
tjänstgöring vid
missionssjukhus i
utlandet för läkare
och sjuksköterskor
vid tjänstårsberäk-
ning för befordran,
m. m.*

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Gustavsson i Alvesta m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Bengtsson i Göteborg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 29 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Gustavsson i Alvesta m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Bengtsson i Göteborg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 175
Nej - 123
Avstår - 11

§ 20 Tillgodoräkning av tjänstgöring vid missionssjukhus i utlandet för läkare och sjuksköterskor vid tjänstårsberäkning för befordran, m. m.

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 30 i anledning av motion om tillgodoräkning av tjänstgöring vid missionssjukhus i utlandet för läkare och sjuksköterskor vid tjänstårsberäkning för befordran, m. m.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c):

Herr talman! Den motion som ligger till grund för det betänkande vi nu skall behandla berör läkares och sjuksköterskors tjänstgöring vid missionssjukhus i utlandet. Ur den motionen, där jag står som första namn, vill jag anföra följande:

”De många missionssjukhusen i olika länder har en utomordentlig betydelse såväl genom sin rent sjukvårdande verksamhet som genom sina allmänna insatser för förbättrad hygien och hälsovård. Rekryteringen av svenska läkare och sjuksköterskor till missionssjukhusen möter emellertid stora svårigheter på grund av att vederbörande inte utan vidare får tillgodoräkna sig tiden vid ett missionssjukhus vid tjänstårsberäkningen. Vid tjänstgöring utomlands inom ramen för SIDA:s verksamhet får däremot tjänstgöringstiden som regel tillgodoräknas. Mot denna bakgrund är det förstående att svenska läkare och sjuksköterskor drar sig för att göra en insats vid missionssjukhus – vederbörande måste ju vara verkliga idealister för att avstå från tjänstårsberäkning. Särskilt visar sig svårigheterna när det gäller att rekrytera olika slags specialister.”

I motionen framhålls vidare:

"Det är ett rättvisekrav att läkare och sjuksköterskor, som reser ut för att göra en insats vid ett missionssjukhus, får räkna den tiden till godo när vederbörande återvänder till Sverige: Med tanke på våra ambitioner att hjälpa folk i u-länderna är det inte riktigt att som nu sker bromsa hjälpen genom att försvåra rekryteringen av svenska läkare och sjuksköterskor till missionssjukhus."

Nu har den här motionen fått en välvillig behandling, som man med tacksamhet kan notera. Det värdefulla i utskottets betänkande är för det första att socialstyrelsen har deklarerat att man ser positivt på tjänstgöring vid missionssjukhus när det gäller tillgodoräkning av tjänstår. Vidare lämnas öppet att man kan knyta an till den dokumentationscentral som SIDA avses bygga upp enligt ett utredningsförslag. I den sammanfattning som utskottet ger av inhämtade remissyttranden står:

"Socialstyrelsen hänvisar till förslagen i betänkandet (Fi 1973:16) U-landsuppgifternas meritvärde att Kungl. Maj:t uppdrar åt SIDA att överväga frågan om utbyggd dokumentation, när det gäller innehållet i anställningar inom biståndsverksamhet, att en dokumentationscentral skapas inom SIDA genom en successiv utbyggnad av nuvarande dokumentation och att den dokumentation som SIDA förväntas bidra med skall ställas till de olika arbetsgivarnas förfogande.

Socialstyrelsen framhåller att även uppgifter om missionssjukhusens organisation, personella resurser, arbetsuppgifter m. m. utan svårighet bör kunna inrymmas i ett sådant system och att styrelsen givetvis är villig att i samråd med SIDA och de missionsorganisationer som så önskar medverka med information om de uppgifter, som bör ingå i en dokumentation avseende läkare- och sjuksköterskeanställningar.

Socialstyrelsen betonar att det i nuvarande läge ankommer på de olika missionsorganisationerna att vid rekrytering av läkare och sjuksköterskor informera om rådande praxis beträffande meritvärderingen samt att det åvilar den enskilde att svara för den dokumentation som är erforderlig för en korrekt bedömning av fullgjord tjänstgöring."

Utskottets positiva syn framgår av följande två citat: "Socialutskottet delar uppfattningen att det u-landsbistånd som utövas genom verksamheten vid missionssjukhusen är värdefullt. Insatserna av personalen är viktiga både då det gäller den sjukvårdande verksamheten och då det gäller verksamheten för förbättring av hygien och hälsovård. Även erfarenheter som personalen erhåller genom denna utlandstjänstgöring kan uppenbarligen vara av stort värde vid senare tjänstgöring i vårt land. --- Mot denna bakgrund framstår det som motiverat att en generös praxis tillämpas vid prövning av frågan om läkare eller sjuksköterska i merithänseende skall få tillgodoräkna sig tjänstgöring vid missionssjukhus. --- Utskottet anser sig också kunna utgå från att sjukvårdshuvudmännen kommer att ha en positiv inställning i fråga om värderingen i merithänseende av sjuksköterskornas tjänstgöring vid missionssjukhus ---."

Det negativa i det här betänkandet är för det första att, enligt utred-

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Tillgodoräkning av
tjänstgöring vid
missionssjukhus i
utlandet för läkare
och sjuksköterskor
vid tjänstårsberäk-
ning för befordran,
m. m.*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Tillgodoräkning av
tjänstgöring vid
missionssjukhus i
utlandet för läkare
och sjuksköterskor
vid tjänstårsberäk-
ning för befordran,
m. m.*

ningsförslaget, SIDA:s dokumentationscentral avses få omfatta endast anställningar inom sådan biståndsverksamhet som sker genom eller med bidrag av svenska staten och att om inte riksdagen gör något uttalande missions-sjukhusen, som ju inte är en statlig verksamhet, aldrig fick komma i fråga för dokumentation som avses komma till stånd inom den av utredningen föreslagna SIDA-centralen.

För det andra är det negativt att det inte varit möjligt att för sjuksköterskornas del mer klart reda ut tillgodoräkningsprinciperna. Tyvärr är det en svår fråga, eftersom sjuksköterskorna inte som läkarna har ett statligt meritvärderingssystem.

Jag skulle till sist vilja ställa en fråga: När remissinstanserna – och då speciellt socialstyrelsen – är så positiva och när utskottet är så positivt inställt till att skapa rättvisa i dessa fall, varför kunde då inte utskottet ha låtit riksdagen ge sin mening till känna så att vi hade kunnat få ett förslag om en dokumentationscentral inrymmande även missionssjukhus och på så sätt skapa rättvisa förhållanden för alla som med godtagbar utbildning arbetar för u-ländernas bästa?

Fru ÅSBRINK (s):

Herr talman! I vårt land pågår ett oavlatligt arbete på att åstadkomma ökad anställningstrygghet. Det innebär bland mycket annat en, så långt möjligt är, garanterad rätt för den enskilde att bli rättvist bedömd när det gäller meritvärdering vid ansökan till en tjänst.

Samtidigt växer också medvetandet om vårt folks ansvar för ökade insatser i u-länder. Långvarig och av alla väl vitsordad är den roll som den svenska läkarmissionen där spelat och spelar.

Tillsammanlagda innebär dessa fakta motivering nog för yrkandet i motionen 705 att tjänstgöring för läkare och sjuksköterskor vid missionssjukhus skall bedömas utifrån klart fastställda meritvärderingsnormer vid ansökan främst till tjänst i hemlandet.

De remissinstanser som socialutskottet inhämtat yttrande från har ställt sig ytterligt positiva till motionens syfte. Så gör också utskottet självt. Det är därför förvånande att utskottet inte drar den slutsatsen att alla dessa positiva synpunkter på denna fråga bör ges Kungl. Maj:t till känna. Det finns näppeligen någon utsikt att få gehör för ett yrkande mot ett enhälligt utskott men jag vill, herr talman, understryka att det enligt min mening hade varit värdefullt om den beredning som nu pågår av betänkandet om u-landsuppdragets meritvärde hade kompletterats med ett uttalande från riksdagens sida att, när anställning inom biståndsverksamheten meritvärderas, läkares och sjuksköterskors tjänstgöring vid missionssjukhus också bör utvärderas efter motsvarande och fastställda normer.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! De båda tidigare talarna har angett att utskottet sett positivt på den här frågan, och det har vi verkligen gjort. Men någon form av dokumentation måste ändå krävas för att man skall få tillgodoräkna sig de

meriter det gäller. Därför har utskottet hänvisat till den undersökning och utvärdering som pågår beträffande SIDA-projektet. Att riksdagen i det aktuella avseendet skulle föregripa denna undersökning kan jag inte anse vara riktigt, utan vi får avvakta resultatet av den. Utskottet är mycket positivt till andemeningen i motionen. Om frågan kommer åter, finns det möjlighet att göra ett uttalande, men just nu är utskottet inte berett att gå längre än vad det gjort.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c):

Herr talman! När socialstyrelsen inte anser att det föreligger något hinder mot en sådan sammankoppling som den vi begärt tycker jag inte heller att det skulle föreligga något sådant hinder för riksdagens socialutskott.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Det är ju inte socialstyrelsen som anställer läkarna och sjuksköterskorna utan det är de olika sjukvårdshuvudmännen, och följaktligen skall också de vara med i denna bedömning. Utskottet har uttalat att det utgår från att sjukvårdshuvudmännen kommer att inta samma generösa hållning som socialstyrelsen gjort.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 21 Dödsbegreppet, m. m.

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 31 i anledning av motioner om en utredning rörande dödsbegreppet m. m. och om skyldighet att före obduktion underrätta den avlidnes anhöriga.

I detta betänkande behandlades motionerna

1974:36 av herr Werner i Malmö (m) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning av rätten för patienter att avstå från livsuppehållande insatser vid grav hjärnskada,

1974:37 av herr Werner i Malmö m.fl. (m) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning av dödsbegreppet samt

1974:432 av fru Jonäng m. fl. (c).

Utskottet hemställde

1. att riksdagen i anledning av motionerna 1974:36 och 1974:37 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning angående sjukvård i livets slutskede,
2. att riksdagen skulle avslå motionen 1974:432,
3. att riksdagen skulle avslå motionerna 1974:36 och 1974:37 i den mån motionerna inte tillgodosetts genom vad utskottet under 1 hemställt.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herr Åkerlind (m).

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Dödsbegreppet,
m. m.*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Dödsbegreppet,
m. m.*

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! I två motioner av herr Werner i Malmö begärs dels utredning av rätt för patienter att avstå från livsuppehållande åtgärder vid grav hjärnskada, dels utredning av dödsbegreppet.

Det är viktiga och allvarliga frågor som här tas upp. Jag tycker det är glädjande att socialutskottet står enigt bakom hemställan att i anledning av de båda motionerna föreslå en utredning angående sjukvård i livets slutskede. Jag är också glad över att utskottet enhälligt förordar att utredningen inte skall begränsas till de frågor som tas upp i motionerna utan att den skall ta upp "problemställningar av skiftande natur som är förbundna med sjukvård i livets slutskede" och att dessa skall "bli föremål för en allsidig översyn".

Utskottet är också enigt om att utredningen inte skall bindas av alltför detaljerade direktiv.

Trots den här enigheten har jag fogat ett särskilt yttrande vid utskotts-betänkandet. Att jag ändå gjort detta beror för det första på att utskottet säger sig inte vilja förordad ändrad lagstiftning i fråga om passiv eutanasi och inte heller vill ställa sig bakom förslaget att läkare skulle tillerkännas rätt att respektera en i förväg utfärdad skriftlig viljeförklaring. Dessa uttalanden från utskottet måste ses som uttryck för utskottets mening i nuläget. Jag är bara rädd för att dessa uttalanden i betänkandet kan tolkas så att utredningen inte skall gå in på dessa frågor. Den allmänna meningen i utskottet har ju varit att utredningen skall bedrivas allsidigt och grundligt och innefatta en bred analys av problemen. Den del av utskottets skrivning som jag nu nämnt är givetvis inte avsedd att binda utredningens arbete. Utredningen måste för att bli uttömmande behandla även dessa problemställningar. Det har varit utskottets mening och det borde enligt min uppfattning klarare ha framgått av utskottets skrivning.

Jag vill bara helt kort försöka belysa vilket samband de olika frågorna har.

Behandling av en patient mot dennes vilja är bara tillåten i vissa särskilda fall, främst enligt lagen om sluten psykiatrisk vård. Individens självbestämmanderätt innefattar – med dessa undantag – krav på samtycke till behandlingen. Mot en patients klart uttalade vilja får man alltså inte insätta eller fortsätta livsuppehållande åtgärder. Men hur skall man då ställa sig till en i förväg generellt uttalad önskan i form av testamente? Om en person vill begå självmord och t. ex. tar en överdos av sömnmedel, kan det då med fog hävdas att det vore fel att rädda livet på honom med hänvisning till att man skall ta hänsyn till patientens egen vilja?

Jag tycker att det här är ett par exempel som visar att frågeställningarna är mycket svåra och invecklade och att utredningen därför måste ta upp problematiken i hela dess vidd.

För det andra är vi helt ense i utskottet om att utredningen skall ha en allsidig sammansättning. Jag vill med mitt särskilda yttrande betona att den bör ges en bred parlamentarisk förankring och att alla grupper av sakkunniga skall vara representerade i den, särskilt då medicinsk, juridisk

och teologisk sakkunskap.

För det tredje menar jag att det borde ha framgått av utskottets betänkande att utredningen är helt oförhindrad att ta upp den angränsande frågan om dödsbegreppet. Utskottet vill att utredningen skall göra en utvärdering av tillämpningen av det cirkulär som socialstyrelsen utfärdade år 1973 om prognos och behandling vid totalt och oåterkalleligt bortfall av hjärnfunktionerna, men jag tror inte att det räcker. En arbetsgrupp inom dåvarande medicinalstyrelsen, som hade till uppgift att utreda frågan om författningsmässig reglering av transplantationsverksamheten, behandlade i anslutning till denna även frågan om dödsbegreppet, och arbetsgruppen säger i sitt betänkande: "I varje fall torde behov av en lagreglering inte föreligga så länge man bibehåller det nuvarande hävdvunna dödsbegreppet."

Arbetsgruppen säger vidare: "Hur frågan skall lösas, om eller när det blir aktuellt att införa ett nytt dödsbegrepp, är det inte möjligt att nu ta ställning till. --- Ett ställningstagande torde förutsätta ett fullständigt klarläggande av de juridiska konsekvenserna av ett nytt dödsbegrepp."

I utskottsbetänkandet sägs att en lösning av frågan förutsätter att "de med dödsbegreppet förknippade juridiska och etiska spörsmålen nog har övervägts".

Den nämnda arbetsgruppen berörde de olika hjälpmedel som finns för att hålla kroppsfunktioner i gång. I det sammanhanget säger arbetsgruppen: Där ett eller flera av hjälpmedlen tagits i bruk upphör i motsvarande mån sambanden mellan de naturliga funktionerna, vilket kan tänkas påverka dödsbegreppet och sättet att fastställa döden. Arbetsgruppen påpekar att om hjärtat inte slår, vilket kan ske under operationer i öppet hjärta med hjälp av hjärt-lungmaskin, patienten skulle kunna betraktas som död. I detta fall bryggas emellertid maskinen över till dess hjärtat på nytt återtar spontan aktivitet.

För det fall att hjärtat efter operationen inte kan förmås att återta spontan aktivitet ställer arbetsgruppen frågan: När har patienten dött? Vid det tillfälle då hjärtats pulsationer först upphörde eller när hjärt-lungmaskinen kopplades ur eller när man gav upp försöken att reaktivera hjärtat?

Det finns alltså frågetecken – frågetecken som blir större ju mer utvecklade de tekniska resurserna blir.

Frågan är om hjärtdödsbegreppet skulle godtas vid en rättslig prövning. Det finns inget rättsfall som belyser domstolarnas syn på saken. Avsaknaden av lagregler och rättsfall gör att domstolarna kanske inte skulle känna sig bundna av att tillämpa hjärtdödsbegreppet, om frågan skulle bli aktuell i ett mål.

Valet av dödsbegrepp inverkar på tidpunkten för dödens inträde och kan därmed få stor betydelse i olika rättsliga hänseenden. Jag menar att alla de frågor som ryms inom dessa frågekomplex utan undantag måste bearbetas av den av socialutskottet begärda utredningen. Jag uppfattade diskussionerna i utskottet så, att utredningen skall vara oförhindrad att ta upp alla dessa frågor inklusive dödsbegreppet, men det borde enligt min mening klarare ha utsetts i utskottets betänkande.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

Dödsbegreppet,
m. m.

Målsättningen måste vara att personalen inom sjukvården så långt möjligt får klara regler för sitt handlande och att om att det behövs lagstiftning, så skall den också utformas. Om utredningen blir allsidigt sammansatt och tar upp hela problematiken allsidigt och grundligt, så får vi säkert ett bra underlag för eventuella beslut.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr andre vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Frågan om dödshjälp har under senare tid kommit att diskuteras ganska mycket. Det har förekommit vissa övertoner i den debatten, och utskottet har ansett det som en viktig uppgift att söka medverka till en dämpning av den debatten och till att skapa fortsatt förtroende för den svenska sjukvården, som med rätta åtnjuter respekt för den höga nivå som den befinner sig på internationellt sett.

Jag är angelägen om att fastslå detta redan i inledningen till mitt anförande därför att jag vet att det finns människor i vårt land som blivit skrämda av dödshjälpsdebatten och av att någon läkare framträtt och sagt att han skulle ha gett någon form av dödshjälp. Det är ett oeftergivligt krav, och man får inte för ett ögonblick ge avkall på den principen, att de som behandlas på de svenska sjukhusen skall få fullgod behandling ända till sista slutet.

Jag är glad att kunna konstatera att utskottet är enigt i sitt ställningstagande. Vi har försökt att balansera detta känsliga problem så långt det över huvud taget står i ett utskotts makt att göra.

Av de motioner som ligger bakom detta betänkande – det är två av herr Werner i Malmö och en av fru Jonäng – berör herr Werner frågan om ett nytt dödsbegrepp och frågan om livsuppehållande behandling vid svår sjukdom, medan fru Jonängs motion behandlar frågan om underrättelse till anhörig vid obduktion.

Utskottet redovisar i sitt betänkande bakgrunden till motionsyrkandena och hänvisar till den arbetsgrupp i förutvarande medicinalstyrelsen som sysslade med transplantationsfrågor och som 1967 framlade ett betänkande, där bl. a. dödsbegreppet diskuterades. På grundval av denna utredning lade sedan socialstyrelsen fram en promemoria med förslag till ny transplantationslagstiftning, där bl. a. dödsbegreppet diskuteras men där det däremot inte föreslås någon ändring genom införande av begreppet hjärndöd. I socialdepartementet har denna promemoria överarbetats, och man kan utgå från att sedan remissbehandlingen avslutats kommer troligen nästa års riksdag att föreläggas förslag om en transplantationslag.

I anslutning till den aktuella debatten om dödshjälp anordnade socialstyrelsen i höstas en överläggning angående omsorgen om svårt sjuka människor. I den överläggningen, som var av stort värde, deltog bl. a. företrädare för läkarkåren, sjukvårdshuvudmännen och berörda fackliga organisationer.

Svenska läkaresällskapets delegation för medicinsk etik anordnade i maj i år ett symposium under temat Rätten till vår död. Det uttalande som detta symposium utmynnade i är såvitt jag förstår mycket väl avvägt och speglar hur denna läkarnas etiska delegation ser på den här mycket känsliga frågan. Jag tar mig friheten att läsa in uttalandet i kammarens protokoll:

”Varje sjuk människa bör, när döden nalkas, så långt möjligt beredas tillfälle att värdigt förbereda sig för livets oundvikliga slut. I det livets slutskede, då återvändo till en meningsfylld tillvaro är utesluten och döden bedöms vara nära förestående, bör därför de sjukvårdande insatserna på ett naturligt sätt koncentreras på den fundamentala personliga omvårdnaden. Läkarens främsta uppgift bör i detta läge vara att med respekt för den sjukes integritet lindra hans lidande.

Höga krav måste ställas på noggrann tillsyn, personlig omvårdnad och tillbörlig ro i sjukrummet. Det är den ansvarige läkarens sak att avgöra, vilken medicinsk behandling patientens tillstånd fordrar. Därvid bör han så långt ske kan försöka tillgodose patientens önskemål och detta även i fall där denne genom sin svaghet förlorat förmågan att själv råda över sin belägenhet, men i övrigt bevarat sitt personlighetsmedvetande. Den moderna sjukvårdens mer avancerade tekniska resurser – såsom blodtransfusion, dropp med tillförsel av vätska, näring och läkemedel, respiratorbehandling, defibrillering och pace-maker-behandling ävensom vissa operativa ingrepp – bör utnyttjas i den omfattning de kan anses vara till gagn för patienten. Här som eljest måste läkarens handlande styras av hans bedömning av det medicinska vårdbehovet, icke av föreställningar om skyldighet att ’förlänga patientens liv’ eller ’förkorta hans lidande’.

Läkarens uppgift är att göra den sjukes sista tid så föga ansträngande och så rofylld som möjligt. Smärtstillande medel kan under denna period tillföras utan hänsyn till någon tillväjningsrisk i de doser och med de intervaller som erfarenheten i varje enskilt fall ger anvisning om. Det är emellertid icke tillåtet att företa åtgärder i syfte att förkorta patientens liv.”

Jag tycker att det här utlåtandet från den etiska delegationens symposium på ett utomordentligt värdigt sätt klargör hur man på ansvarigt läkarhåll bedömer denna fråga, och jag tillmäter uttalandet synnerligen stort värde.

När det gäller frågan om livsuppehållande behandling erinrar utskottet om att man när det gäller s. k. barmhärtighetsdöd – eutanasi, för att använda ett medicinskt ord – skiljer mellan aktiv och passiv sådan. Det är den frågan som varit i brännpunkten för debatten. Utgångspunkten har varit möjligheterna för en person att genom skriftligt förordnande avstå från sjukvårdsinsatser. Efter hand har, som utskottet konstaterar, denna fråga vidgats till att omfatta rätten och skyldigheten att inom sjukvården tillämpa passiv dödshjälp.

Utskottet gör i anslutning till den debatten det självklara påpekandet, att i all sjukvård måste patientens bästa vara avgörande. Detta gäller såväl den personliga omvårdnaden som direkt livsuppehållande insatser. Det ankommer på läkaren att, som ansvarig för patientens vård, ge patienten den behandling ”som står i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet”.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Dödsbegreppet,
m. m.*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Dödsbegreppet,
m. m.*

Som utskottet framhåller föreligger det inte någon skyldighet för läkaren att ge vad man skulle kalla en meningslös behandling. Socialstyrelsen anför i sitt remissyttrande att det torde vara sällsynt att avancerade tekniska resurser sätts in på orealistiska indikationer.

Utskottet konstaterar att de problem av främst psykologisk natur som hänger samman med livets uteslötande hittills inte har ägnats tillräckligt beaktande. Det råder en osäkerhetskänsla inför döden – ja, en rädsla för den. Den personliga kontakten mellan personalen och den vårdade har på grund av den alltmer tekniskt betonade sjukvården i våra dagar minskat. Personalen har fullt upp med att klara de vanliga vårdbehoven och kan inte ägna patienten den tid och det intresse som skulle ha varit så värdefulla för patienten.

Den förda debatten och de omständigheter som redovisats vid överläggningarna mellan socialstyrelsen och berörda grupper, som jag talade om, samt uttalandet från läkarnas etiska delegation har givit utskottet anledning att ta ett annat grepp på problemet än vad motionärerna gör. Man kan därför säga att herr Werner till ungefär tio procent har fått sina motioner igenom, och vi har med anledning av motionerna tagit ett utskottsinitiativ där vi för in ett annat utredningsbehov än vad motionärerna har aktualiserat. Vi anser att det bör tillsättas en utredning men att denna inte skall syssla med dödsbegreppet och dödshjälpen. På den punkten vill vi inte ha någon ändring, utan vi vill utreda problemen med sjukvården i livets slutskede. Det är vad vi vill att den utredning vi förordar skall belysa. Vi säger också att utredningen inte bör bindas av några alltför detaljerade direktiv, men utskottet anger några frågor som bör behandlas. Dit hör att utredningen bör ägna stor uppmärksamhet åt sådana åtgärder som ger möjlighet för personalen att ta hand om patienten på ett psykologiskt riktigt sätt samt åtgärder som kan minska människors oro och ångest i dödssituationen. Utskottet pekar också på en mera personlig kontakt mellan personalen och patienterna och deras anhöriga. Vi vill också ha en ökad utbildning på alla nivåer inom sjukvården för att förbereda personalen på de olika problem som finns för en patient i livets slutskede. Hit hör också – det vill jag understryka – personalbehov och personalorganisation, inte minst inom långtidsvården som är ett svårarbetat område i dagens svenska sjukvård.

Utredningen bör också ägna uppmärksamhet åt mera speciella frågor av humanitär, etisk och juridisk karaktär som är förknippade med livsuppehållande behandling. Där vill utskottet ha en kartläggning av problemen och en vägledande diskussion. Likaså skall utredningen bedrivas från den utgångspunkten att aktiv dödshjälp alltså skall vara förbjuden. Utskottet vill inte heller rubba reglerna för passiv dödshjälp utan anser att ingenting därvidlag skall ändras. Inte heller är utskottet berett att utreda förslaget om att läkare skall tillerkännas rätt att respektera en i förväg utfärdad viljeförklaring från en patient.

När det gäller frågan om ändrat dödsbegrepp hänvisade utskottet förra året, då utskottet avstyrkte en motion av herr Werner, till den promemoria som utarbetas inom socialdepartementet och som jag tidigare här redogjort

för. I den promemorian anges att tidpunkten för dödens inträde, som är en medicinsk fråga, liksom hittills skall fastställas av läkare i det enskilda fallet samt att beslutet därvidlag skall grundas på vetenskaplig beprövad erfarenhet. Det är främst transplantationskirurgin som ger anledning till att den frågan tas upp.

Socialstyrelsen utfärdade 1973 ett cirkulär, i vilket man tog upp frågan om livsuppehållande insatser vid totalt bortfall av hjärnfunktionerna. I det cirkuläret konstaterades att all vidare behandling från medicinsk synpunkt är meningslös då hjärnfunktionerna har helt bortfallit. De krav som framförts av humanitär och sjukvårdsadministrativ natur är därför redan tillgodosedda. Anvisningarna i cirkuläret är således av stor betydelse för transplantationskirurgins villkor. I det sammanhanget säger utskottet att det kan finnas anledning för den föreslagna utredningen att i samråd med socialstyrelsen göra en utvärdering av det material som socialstyrelsen har begärt in från sjukhus i landet rörande tillämpningen av nämnda socialstyrelsecirkulär.

I den PM som nu föreligger inom socialdepartementet tar man i anslutning till ett förslag till lag om transplantationer också upp frågan om skyldighet för sjukvårdspersonal att underrätta anhöriga, om obduktion är planerad. Därmed är fru Jonängs motion besvarad.

Herr Åkerlind har helt anslutit sig till utskottets allmänna syn på denna fråga. Jag understryker att jag är glad över att utskottet kunnat uppträda enigt. Herr Åkerlinds anförande med anledning av hans särskilda yttrande ger mig därför inte anledning till någon kommentar.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

I detta anförande instämde herr Börjesson i Falköping (c).

Herr ÅKERLIND (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Karlsson i Huskvarna hade ingen kommentar att göra till mitt anförande. Jag tolkar det så att herr Karlsson och jag är ense om att utskottets skrivning skall tolkas så som vi angav vid resonemangen i utskottet, nämligen att utredningen är oförhindrad att gå in på de frågeställningar jag berörde. Jag upprepar att utredningen alltså skall vara oförhindrad att ta upp t. ex dödsbegreppsfrågan, lagstiftning om passiv dödshjälp och respekt för patients viljeförklaring. Jag förutsätter att vi är eniga om detta, trots att detta inte direkt framgår av skrivningen i utskottets betänkande.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av herr Åkerlinds senaste inlägg vill jag bara säga att det som gäller är det som utskottet har skrivit.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Av vilken anledning började herr Karlsson i Huskvarna tala om dödshjälp? Med den ingressen gav han alla utomstående intrycket att de föreliggande motionerna yrkar någonting i det avseendet. Det är inte

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Dödsbegreppet,
m. m.*

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Dödsbegreppet,
m. m.*

riktigt grannlaga i en seriös debatt som denna. I slutet av sitt anförande framhöll herr Karlsson också att man i den kommande utredningen skulle vända sig mot en ändring av dödsbegreppet och mot dödshjälp. Jag vill erinra om att det inte alls är det som behandlas. Jag tycker också att "passiv eutanasi" är ett misslyckat uttryck i sammanhanget.

Låt mig kommentera de motioner som här har behandlats – först den om rätten att avstå från livsuppehållande insatser i fall av grav hjärnskada som föranleder medvetslöst tillstånd. Jag är också – om jag får börja så – tillfreds med den utredning som utskottet vill föreslå Kungl. Maj:t. Jag tycker det är alldeles utmärkt att vårdproblematiken i livets slutskede blir belyst. Det är tyvärr så med den moderna människan att hon skyggar för döden, har en underlig uppfattning om livsslutet, rädsla för döden. Det gäller personal, det gäller läkare och det gäller anhöriga. Detta gör att patienten antingen blir utsatt för medicinska, tekniska insatser alltför länge eller också blir ensam i slutskedet. Jag tycker att det är utmärkt att dessa frågor blir belysta – det är hög tid. Men utredningen tar inte upp de frågor jag har aktualiserat.

Men jag frågar mig om man kan ta upp vårdproblematiken utan att komma in på frågan, huruvida en patient genom tidigare deklarerad viljeyttring skall ha rätt att avstå från livsuppehållande behandling. Jag tror inte man kan det. Jag tror det kommer att finnas fler och fler som företer sådana intyg, och läkaren kan inte undgå att ta hänsyn till den situationen också. Det har framhållits att en patient har rätt att acceptera eller avstå från en föreslagen vårdinsats. Bortsett från dem som i vissa fall hänvisas till psykiatrisk klinik har alla den rätten – utom denna grupp, som jag försöker slå vakt om: de som har denna grova hjärnskada och därmed befinner sig i medvetslöst tillstånd.

Man framhåller som argument att detta är allvarligt, eftersom man kan ångra det man deklarerat när man kommer i den realistiska situationen. Det är väl ändå ett tankefel i det resonemanget. Jag tar upp bara gruppen med grav hjärnskada, som är i medvetslöst tillstånd och alltså inkapabel att göra dessa reflexioner.

Vi säger att läkaren skall göra de insatser som vetenskap och beprövad erfarenhet bjuder honom. Han har alltså att i ett visst läge, när han så bedömer lämpligt, avbryta insatserna – även om det inte föreligger total hjärnnekros. Han måste befinna sig i en ganska osäker belägenhet. Det vore av värde för läkaren om han från ett tidigare uttalande av patienten visste att han hade dennes stöd. Jag tycker detta är en humanitär tanke, som det inte borde vara svårt att acceptera.

Som det nu är blir det gärna så, att läkaren av säkerhetsskäl låter de tekniska insatserna pågå alltför länge. Det finns alltid människor som tycker att doktorn borde göra mer, och därför har han behov av att visa att en vårdinsats görs.

Man talar om de många problem som är förknippade med mitt förslag. Jag är helt medveten om att det finns både juridiska och etiska problem, men just därför begär jag ju också utredning. Jag yrkar inte, som herr Karls-

son i Huskvarna sade, på ett nytt dödsbegrepp, utan jag yrkar på en utredning så att vi kan få de här frågorna klarlagda. I detta fall gäller det rätten att avstå från livsuppehållande insatser.

Det var underligt att herr Karlsson inte anförde remissvaren som ändå är återgivna i handlingarna. Man finner att den överväldigande delen av remissinstanserna är för en utredning på mina grunder: ärkebiskopen i Uppsala domkapitel, Sveriges läkarförbund, justitiekanslern, Svea hovrätt, juridiska fakulteten vid Stockholms universitet osv. Läkarförbundet säger att det är "ytterst angeläget att en grundlig och allsidig utredning kommer till stånd".

Jag skall emellertid med detta inte yrka bifall till min motion. Jag återkommer till vad jag nyss sade: Om en utredning seriöst behandlar valproblematiken som gäller livets slutskede, tror jag inte att man kan undgå att reflektera över hur vi skall göra med dem som bestämt har uttalat att de i det läge som jag har nämnt vill avstå från livsuppehållande insatser. Det är alltså inget tal om någon sorts dödshjälp, utan det handlar om vad vi redan har i praxis, nämligen att respektera patientens önskan.

Vad hjärtdödsbegreppet beträffar är ingressen i socialutskottets betänkande nr 31 missvisande. Där står beträffande hjärt- och andningsverksamhetens upphörande som döds-kriterium: "Detta betraktelsesätt är allmänt accepterat och omfattas av läkare över hela världen." Det kan man väl ändå inte påstå! På de allra flesta håll har man helt gått över till hjärnnekrosen som döds-kriterium. Jag talar då inte bara om medicinare. Också de internationella medicinsk-juridiska kongresserna har under de tre senaste åren enhälligt slutit upp kring det s. k. hjärndödsbegreppet. I dag är det ju självklart att man inte är död därför att hjärtat står stilla. Döden inträder först när hjärnan definitivt har upphört att fungera. Det finns många människor ibland oss som har upplevt hjärtstillestånd både i minuter och timmar.

Jag skall inte uppehålla mig så länge vid detta. Jag vill bara anföra tre väsentliga skäl för att frågan om hjärndödsbegreppet blir utredd. Jag kan därvid nu bortse från transplantationstekniken som naturligtvis skulle vinna på att en utredning kom fram till att hjärndöden är det fundamentala kriteriet. Därigenom skulle självfallet många fler liv kunna räddas. Men jag vill inte påstå att detta är det centrala motivet till att denna fråga utreds.

Viktigt är att det skapas logik, klarhet och tankereda. Socialstyrelsen menar att opinionen inte är mogen för en utredning om hjärndödsbegreppet. Nej, det tror jag det! Här har ju socialstyrelsen själv i hög grad bidragit till förvirringen. Som exempel kan nämnas cirkuläret från fjolåret som ger läkaren rätt att avbryta livsuppehållande insatser i fall av total hjärninfarkt. Samtidigt underlåter emellertid socialstyrelsen att dra den logiska konsekvensen av detta, nämligen att säga att patienten är död och att insatserna därför kan avbrytas. Man fasthåller fortfarande vid hjärtdödsbegreppet, och detta är ytterligt förvirrande. Läkaren skall således agera som om vi hade ett annat dödsbegrepp än det vi har. Detta är verkligen inte god logik. Man kan nog instämma med docent David Ingvar i Lund som kallar agerandet "dödshjälp åt hjärndöda".

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Dödsbegreppet,
m. m.*

Hur förvirrat läget är kan åskådliggöras i det fall, som för en tid sedan gick genom dags- och veckopressen, där en läkare på en patient med total hjärninfarkt injicerade kalium i hjärtat för att få detta att stanna så att han snabbare kunde få transplanterat. Chefen för socialstyrelsens lagbyrå Börje Langton menade att detta bör åtalas, eftersom det är mord i juridisk mening, medan lagmannen i hovrätten Carl Fredrik Hadding är av motsatt mening. Han säger att ett åtal inte skulle stå sig i domstolen, eftersom man med tanke på bl. a. det nämnda cirkuläret har accepterat hjärndödsbegreppet i praktiken. Domaren skulle betrakta åtgärden som ett ingrepp på en död kropp. Här tarvas som sagt klarhet, och jag tror att allt dubbelförfarande bidrar till förvirring.

Slutligen vill jag framhålla att hjärndöden accepteras officiellt eller inofficiellt i praktiskt taget hela Europa. Det ökande internationella medicinska utbytet av läkare gör att dessa får arbeta under olika betingelser. Årligen utbyts i de skandinaviska länderna hundratals njurar som har tagits ut under helt olika förutsättningar.

Herr talman! Avslår man den här motionen kan jag nog garantera att det inte dröjer så värst länge förrän vi tvingas till en utredning med sikte på en förändring av dödsbegreppet. Förvirringen blir större för varje månad. Mycket gott förhindras under tiden, det är säkert.

Jag vill med det sagda yrka att riksdagen i anledning av motionerna 36 och 37 år 1974 hos Kungl. Maj:t hemställer om utredning angående sjukvård i livets slutskede och att denna utredning jämväl omfattar dödsbegreppet.

Jag yrkar alltså ingen ny utredning utan vill att den utredning som vi nu skall fatta beslut om får sin kompetens vidgad till att ta upp också den här frågan.

I detta anförande instämde herr Schött (m).

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan med anledning av herr Werners anförande fatta mig mycket kort. Han undrade varför jag inledde mitt anförande på ett sådant sätt som jag gjorde. Det sammanhänger, herr Werner, med att vi under den här sommaren har haft en intensiv debatt just i dödshjälpsfrågan och att detta har oroat många människor. Som jag framhöll i mitt huvudanförande har vi i utskottet tagit som en speciell uppgift att försöka dämpa den debatten. Vi tror att det är viktigt att så sker så att det inte blir de övertoner som förekommit på sina håll.

Herr Werner talar om förvirring. Jag kan väl medge att sedan jag hört honom kan jag förstå det uttrycket. Men det borde inte råda någon förvirring i det här fallet, eftersom utskottet definitivt har avvisat tanken på dödshjälp.

När det gäller frågan om tillsättande av en utredning om nytt dödsbegrepp hänvisar vi till den promemoria i den här frågan som behandlas inom socialstyrelsen. Därför har vi inte ansett det nödvändigt att nu föreslå en ny utredning. Herr Werner får väl, som han antydde, komma tillbaka med

motioner ett kommande år, om det nu blir så att utskottets förslag, som jag hoppas, antas.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara framhålla att herr Karlsson i Huskvarna nu ökade oron bland det svenska folket genom sitt anförande. Han gav sken av att den debatt som förs här gäller dödshjälpen, och det är ju inte alls fallet. Att diskutera den debatt som har förts i sommar när man har ett utskottsbetänkande och motioner att hålla sig till är både obefogat och vilseledande.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag höll mig, som de ärade kammarledamöterna hörde, till vad utskottet sagt i den här frågan, och det har föranletts av den offentliga debatt som förts och av de motioner som herr Werner har inlämnat.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Jag skall verkligen inte mycket förlänga den här debatten, men jag tror att det är värdefullt och nödvändigt i allt detta tal om dödshjälp att det sägs klart från denna talarstol att den enda regel som gäller för svensk sjukvård är, att den som är intagen på ett sjukhus får hjälp att leva vidare och alltså inte hjälp att dö.

Oavsett de goda intentioner som finns bakom förslagen, har denna debatt skrämt upp en del av svenska folket. Därför är det viktigt att säga att det är en undantagslös regel som gäller att på sjukhusen skall människorna få hjälp att leva vidare.

Sedan har vi en juridisk aspekt. Professor Agge vid Stockholms högskola har en gång formulerat att man kan icke lagligen samtycka till att bli lemlästad eller dödad. Det innebär också att den som hjälper en annan person att passera gränsen mellan liv och död är i lagens mening en mördare. Den regeln finns alltså nu, och personligen tror jag att det är viktigt att man inte lagstiftar så att man tar udden av den regeln.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Den fråga som kammaren nu diskuterar har ju under senare tid varit föremål för en nog så omfattande offentlig debatt. Utskottet har också ägnat frågan en ingående behandling och analys. Jag finner därför anledning understryka det stora värdet av att vi i dag på riksdagens bord har ett dokument som på ett mycket objektivt och seriöst sätt gett de olika frågeställningarna en grundlig och allsidig belysning.

Jag skall i detta inlägg inte närmare gå in på de olika frågeställningar utskottet tagit upp utan endast betona vad utskottet självt framhåller, att i den framtida hälso- och sjukvården måste vi bättre söka utveckla själva vårdarbetet kring patienten och åstadkomma en god kontinuitet i detta arbete.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Dödsbegreppet,
m. m.*

Patientens upplevelser av hälso- och sjukvården är beroende av flera faktorer, där självfallet resursfrågorna, men också de organisatoriska lösningarna och personalutbildningsfrågorna spelar en stor roll. Medmänsklighet och känslomässigt riktigt bemötande måste bli ett viktigt inslag i sjukvårdens utveckling.

Den senaste tidens s. k. dödshjälpsdebatt har naturligtvis gett dessa frågor en ökad aktualitet, men denna debatt har också inrymt många förvirrande inslag, och det är därför av stort värde att utskottet i sina ställningstaganden så klart markerat avgränsningen av dessa frågor men också på ett konstruktivt sätt angett riktlinjer för hur en del av de viktiga frågeställningarna nu bör föras vidare i en utredning.

Jag vill också framhålla att den allmänna debatten i dag, som jag upplever det, har kommit in i riktigare banor. Härtill har inte minst socialstyrelsens aktiva insatser medverkat, liksom också Svenska läkaresällskapets delegation för medicinsk etik som genom sitt uttalande gett dessa frågor en värdefull belysning, vilket herr Karlsson i Huskvarna här också starkt underströkt.

Till detta, herr talman, vill jag göra ett par tillägg. Jag vill understryka att när man i denna debatt ibland talar om politikernas ansvar, så tror jag det är viktigt att precisera att det självfallet är på politikerna och på de politiska instanserna ansvaret ligger att vi har en väl fungerande sjukvård och att människorna kan känna trygghet inför sjukvården. Men det är lika viktigt att slå fast att det är läkarna som inom det möjligas ram skall se till att patienterna får all den vård som kan ges. Rubbar man på den principen, då rubbar man också på det förtroende som vi alla måste känna för sjukvården. Socialutskottets betänkande har i hög grad bidragit till att klarlägga dessa viktiga frågeställningar, och jag har, herr talman, haft ett behov av att understryka detta.

Fru TROEDSSON (m):

Herr talman! Jag vill börja med att yrka bifall till utskottets skrivning och hemställan.

Utskottet understryker med skärpa kravet på att patienternas bästa skall stå i centrum för vården i enlighet med läkarinstruktionens bestämmelse. Utskottet menar också att det uttalande som Läkaresällskapets etiska delegation nyligen har publicerat är väl ägnat att tjäna som riktlinje för en bedömning i det konkreta fallet av vilken behandling som skall ges patienten. Herr Karlsson i Huskvarna har ju redan läst in det uttalandet till protokollet. Men det är också min varma förhoppning att det uttalande som utskottet gör i dessa frågor skall bidra till att minska den oro som utan tvivel finns på sina håll för att den döende skulle få för mycket vård eller att han, av ekonomiska skäl, inte skulle få den vård som hans tillstånd kräver. Jag finner det utomordentligt tillfredsställande att utskottet också framhåller de problem av psykologisk natur som hänger samman med livets utslocknande och att man vill tillsätta en allsidigt sammansatt utredning som allsidigt skall ta upp de problem av skiftande natur som är förbundna med sjukvård i livets slutskede.

Utskottet vill också att utredningen skall ta upp de mera speciella frågor av humanitär, etisk och juridisk natur som är förknippade med livsuppehållande behandling. Men, säger man, livsuppehållande behandling bör inte begränsas till enbart fall av grav hjärnskada utan avse livsuppehållande insatser över huvud taget vid svår eller obotlig sjukdom. Att utskottet där vill att utredningen skall få ett vidare uppdrag än herr Werner i Malmö har motionerat om kan enligt min mening bara vara till fördel.

Av olika skäl har utskottet inte velat förorda att man skulle försöka lagfästa en regel om passiv eutanasi. Inte heller har utskottet ställt sig bakom förslaget att läkare skulle få rätt att respektera en i förväg utfärdad skriftlig viljeförklaring. Anledningen i det senare fallet är att det liv som kan framstå som värdelöst för en ung och frisk människa kan upplevas som meningsfullt av en svårt sjuk eller handikappad människa. Vidare skulle det kräva garantier mot förhastade beslut och obehöriga påtryckningar. Det skulle också vara utomordentligt svårt att på förhand entydigt ange under vilka förutsättningar man önskar att livsuppehållande åtgärder skall avbrytas. Men det förhållandet att utskottet inte ställer sig bakom dessa två krav från herr Werners sida innebär inte att utredningen skulle vara förhindrad att ta upp dessa frågor om det visade sig angeläget. Detta var vi överens om i utskottet, och utskottet har också klart uttalat att utredningen inte skulle bindas av alltför detaljerade direktiv.

När det slutligen gäller herr Werners i Malmö yrkande om att dödsbegreppet skall utredas anser utskottet att det inte är erforderligt att tillsätta en ny utredning. Däremot anser utskottet att det kan finnas skäl för att den föreslagna utredningen granskar tillämpningen av socialstyrelsens cirkulär från förra året om prognos och behandling vid totalt och oåterkalleligt bortfall av hjärnfunktionerna. Det cirkuläret går ju ut på att behandling är meningslös när hjärndöd konstateras. Insatt behandling kan då avbrytas, och man behöver naturligtvis inte sätta in någon ny behandling. Men om utredningen vid granskningen av tillämpningen skulle finna det motiverat att behandla dödsbegreppet, då är det, såvitt jag förstår, inget hinder för det.

I sak skall jag avslutningsvis anföra några korta synpunkter på dödsbegreppet. Jag anförde i min inledning att utskottet med skärpa understryker att det är patientens bästa som skall stå i centrum. Jag menar att patientens bästa bör vara avgörande också vid val av dödsbegrepp – inte eventuell omtanke om någon annan, inte hänsyn till transplantationskirurgin, inte ekonomiska hänsyn eller andra bevekelsegrunder. Skall man ändra dödsbegreppet bör det således vara av humanitära skäl, av omtanke om patienten och hans anhöriga. Det står väl ändå klart numera att för patienten själv saknar frågan huruvida hjärndödsbegreppet skall accepteras eller inte betydelse för frågan om avbrytande av medicinsk behandling. Detta måste ju bedömas från fall till fall utifrån kravet att den enskilde skall få den behandling som hans tillstånd kräver. Cirkuläret från socialstyrelsen säger ju också – som jag tidigare sade – att behandling är meningslös då hjärndöd konstateras. Det är också en ytterligt kort tid – vanligen några timmar –

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Dödsbegreppet,
m. m.*

som förflyter mellan hjärnfunktionens upphörande och hjärt- och andningsverksamhetens avstannande. För den enskilde själv innebär det alltså ingen fördel att ändra dödsbegreppet. Rent personligt föreställer jag mig dock att det för de anhöriga skulle vara en betydligt mycket svårare påfrestning om den hjärndöde förklarades död – kanske täcktes över och fördes bort – trots att hjärtat fortfarande slog och bröstet kanske hävde sig. Gick vi in för det nya dödsbegreppet skulle det också medföra att vi fick två parallella dödsbegrepp, beroende på var döden inträffar och beroende av om erforderlig apparatur för fastställande av hjärndöd finns till hands. Man skulle t. o. m. riskera att få två hjärndödsbegrepp – ett som fastställs med erforderlig apparatur och ett som man fastställer ett visst antal minuter efter det att hjärtat upphört att slå. Detta skulle medföra juridiska, försäkringsmässiga och andra komplikationer utan att något positivt uppnåddes för patienten eller hans anhöriga.

Nu kommer den här frågan att senare aktualiseras – jag är väl inte den som i denna församling ligger närmast till hands att tala om när. Men om jag inte är felunderrättad kommer det redan i vår att föreligga en proposition om lag om transplantationer m. m. Den propositionen har föregåtts av ett mycket omfattande utrednings- och remissarbete där också dödsbegreppet tagits upp. Det här innebär att denna fråga sannolikt kommer att bli föremål för en ny debatt inom en inte alltför lång tid.

Herr talman! Jag vill alltså yrka bifall till utskottets skrivning och hemställan.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga till fru Troedsson att avsikten med mina motioner också verkligen är att ta hänsyn till patienten. Jag har inga andra motiv för dem, men det kan kanske verka så av fru Troedssons inlägg. Att utredningen vidgar gränserna för uppdraget är helt naturligt den gång man släpper intresset för den lilla grupp jag ville värna om, nämligen de som har en grav hjärnskada. Släpper man yrkandet om rätten för den gruppen att avstå från livsuppehållande insatser genom en tidigare deklarerad viljeyttring och koncentrerar sig på allmänna vårdinsatser är det självfallet att det finns anledning att vidga kretsen. Det är under sådana betingelser bara bra, tycker jag. Mitt ställningstagande hänförde sig till mitt yrkande, och jag har inte förbisett något i det fallet.

Sedan märker man av fru Troedssons resonemang att hon laborerar än med hjärtdöd, än med hjärndöd i nuläget, och det bidrar förvisso inte till någon klarhet. Vi har inte två dödsbegrepp och kan aldrig få det. Det finns ett relevant dödsbegrepp – att döden inträder när hjärnan totalt har upphört att fungera.

Fru Troedsson påbörjade utredningar beträffande båda mina motioner, men det kanske inte kan utredas i en handvändning. Det hade nog varit klokt om utskottet följt remissinstanserna och yrkat på en allsidig utredning. De anförda problemen motiverar en sådan.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Jag vill yrka bifall till utskottets hemställan.

Till att börja med vill jag säga att jag utgår från det föreliggande betänkandet och inte alluderar på motionerna av herr Werner i Malmö när jag använder sådana termer som dödshjälp.

Det är svårt att diskutera dödsbegreppet så nyanserat och lättförståeligt att inga missförstånd uppstår. Den diskussion som nyligen fördes i svenska massmedia om aktiv och passiv dödshjälp – eller eutanasi för att använda en gammal medicinsk term – innehöll, som herr Karlsson i Huskvarna redan påpekat, oroande element. Det är självklart att det inom sjukvården inte får förekomma åtgärder som rubbar allmänhetens förtroende för behandlingen. Särskilt viktigt är det att gamla, långtidssjuka och svårt sjuka kan lita obetingat på att rätten att leva gäller utan någon som helst inskränkning för alla, oavsett ålder och sjukdomstillstånd. Det är särskilt viktigt därför att dessa grupper utgörs av många individer. Men inte heller om små grupper av sjuka får debatten föras på ett sådant sätt att ett rubbat förtroende för sjukvården kan bli resultatet.

Sådana uttryck som aktiv eller passiv dödshjälp är olyckliga och bör utmönstras ur seriöst språk. Hur försiktigt de än används förskjuter de lätt tanken till områden utanför de gränser som den medicinska etiken har dragit. Det har förekommit sällsynta fall där denna gräns har tangerats och som det funnits skäl att bedöma med mildhet och förståelse. I medicinsk som i så mycken annan verksamhet kan det vara svårt eller omöjligt att alltid handla i överensstämmelse med ett idealiskt teoretiskt mönster. Men det är viktigt att kraven på formella regler avvisas, som utskottet har gjort här. Aktiv eutanasi bör alltså vara förbjuden. Och ett lagfästande av en regel om passiv eutanasi skulle utan tvivel leda till att förtroendet för läkarnas behandlig av de sjuka rubbades. Jag delar oreserverat socialutskottets uppfattning på denna punkt.

Över huvud taget har utskottet behandlat dessa frågor med all den känsla och takt som ämnets allvar kräver. Det är den sjukes bästa som skall vara vägledande för behandlingen, inte värdeekonomiska eller andra hänsyn.

I den nordiska rundabordsdebatten om läkaretiken och "rätten att dö", som refererades i Nordisk Medicins aprilnummer 1974, betonade en norsk läkare, professor Peter Hjort, hur viktigt det är att patienterna får behålla hoppet: "Man säger att så länge det finns liv, finns det hopp. Jag vill säga att så länge det finns hopp, finns det liv. Detta betyder inte att läkaren okritiskt ska ge patienten hopp om att bli botad. Hopp om bättring, hopp om några få goda dagar, hopp om ett gott slut – allt detta är också hopp. Debatten om eutanasi får inte tvinga patienterna till att önska att de vore döda och ge dem dåligt samvete för att de ännu lever."

De verkligt hopplösa kroppsliga sjukdomsfallen är för övrigt sällsynta. Dels kommer det ständigt nya behandlingsmetoder, som på ett ofta dramatiskt sätt ändrar utsikterna för grupper av sjuka att överleva och återvända till ett meningsfullt liv, dels är förloppet för vissa allvarliga sjukdomstillstånd lyckligtvis så oberäkneligt, att läkaren sanningsenligt och i nästan varje

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

Dödsbegreppet.
m. m.

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Dödsbegreppet,
m. m.*

fas av sjukdomen kan påstå att allt hopp inte är ute.

Jag bortser nu från dem som har ett "totalt och oåterkalleligt bortfall av hjärnfunktionerna". Just beträffande dessa fall finns det sannolikt en ganska enig allmän opinion – att ett uppskjutande av en ofrånkomlig dödsprocess några timmar eller dagar eller någon vecka skulle vara en meningslös sjukvårdsinsats. I dessa speciella fall finns nog också bland den breda allmänheten en större förståelse för transplantationsingrepp än utskottet tycks förutsätta. Jag undrar om det verkligen skulle stå i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet att utsträcka förbudet mot ingrepp utan donators samtycke även till dessa situationer.

Men allmänheten måste ständigt vara övertygad om att säkerhetskravet inte heller i dessa fall eftersätts under några som helst förhållanden. Ett oeftergivligt villkor för införande av hjärndödsbegreppet måste vara, som socialstyrelsen betonat, "en absolut förvisning om att det finns möjlighet att fastställa när hjärndöd inträtt".

I det här sammanhanget kanske man bör erinra om att hjärtdödsbegreppet undergått en dramatisk omvärdering samtidigt som hjärndödsbegreppet aktualiserats. Ännu för ett par tre decennier sedan betraktades en person som död när hjärtat hade stannat. De som genom ett tursamt ingripande kunde återkallas till livet skildrades som medicinska sensationer. I dag är det en vardaglig realitet att personer med hjärtstillestånd, t. ex. efter en elektrisk stöt eller annan olyckshändelse eller i samband med sjukdom, återförs till livet och full hälsa, och många fler skulle säkerligen kunna räddas, om allmänheten blev bättre informerad om möjligheterna för vem som helst att kunna ingripa med framgång.

I och med att frågan om dödsbegreppet klarlagts och möjligheterna till missförstånd undanröjts, kan man – och det görs i det aktuella betänkandet – övergå till att diskutera de verkliga och allvarliga problem som den moderna svenska sjukvården lider av. Det skulle vara fel att påstå att de existerar överallt. På många svenska sjukhusavdelningar ges det en vård, som är maximalt effektiv rent medicinskt sett och samtidigt inbäddad i trygghet och personlig värme. Men i andra fall kan det av olika skäl vara så som socialutskottet formulerat det: att en patient som är svårt sjuk eller döende upplever sjukvårdspersonalens uppträdande och handlande som ett uttryck för bristande förståelse och medkänsla.

Professor Bertil Åberg, själv läkare, berättade i en artikel som återgavs i Landstingens Tidskrift nr 3 år 1974 om förhållandena på långvårdskliniken vid ett sjukhus i Stockholms län; samma förhållanden finns också på andra håll. Hans 85-åriga mor dog där nyligen. Han och hans syster tillbringade de sista 19 timmarna av hennes liv hos henne. Men där fanns ingen läkare på nätterna eller över veckosluten. "Den ensamma sjuksköterskan på fyra avdelningar och sjukvårdsbiträden slet som djur", säger han, "och var ganska förtvivlade över att de ju inte kunde hinna med allt och alla." Och man berättade att många dog utan att någon anhörig var närvarande.

Så här kan det gå till enligt professor Åberg – jag citerar ett avsnitt ur hans artikel:

”Den döende ligger där ensam, kanske dåligt lugnad, ofta med spruckna läppar och törstig gom. Vem hinner ge vatten suddvis – det tar tid och kostar landstinget pengar. Vem ger olja på läpparna – personalen om den hinner. Vem kan lugna annat än någon som är där hela tiden och håller händer och stryker pannan?”

Landstinget har inte längre råd med nattvak hos svårt sjuka och döende.

Om sjuksköterskor skall göra jobb som alltid annars tillkommit läkarna bör de kanske, trots landstingets ekonomiska sinne, avlönas därefter! Ty denna personal gjorde läkararbetet och allt annat därtill.

Nu har jag frågat läkarkolleger från USA, England, Frankrike, Västtyskland, Sovjetunionen och Holland. I dessa länders sjukhus är självklart att en döende har sällskap och får ständig passning. Finns ingen anhörig finns det alltid sjukhuspersonal för denna tjänst. Det finns alltid en läkare som ser till att ångesten, oron och smärtan behandlas. Det är bara Stockholms läns landsting som inte har råd . . .”

Det är sådana förhållanden som dessa som det gäller att radikalt reformera, och jag hoppas att den utredning som utskottet har tagit initiativ till kommer att få en avgörande betydelse. Den debatt som förts om dödsbegreppet och vad som kallats *rätten att dö* har berört väsentliga frågor. Men minst lika viktig är rätten för döende människor att dö utan onödig ångest och smärta och med värdighet och bibehållet människovärde.

Herr LÖFGREN (fp):

Herr talman! När jag har följt den här debatten och läst vad som framförs i utskottets betänkande har jag fått den uppfattningen – vilken väl också är riktig – att det här i huvudsak gäller frågan om äldre personers dödskamp. Av den anledningen kan jag inte underlåta att delge kammaren en erfarenhet som jag gjorde för många år sedan vid besök på ett sjukhus här i Stockholm. Det var när Södersjukhuset planerades, och jag hade i uppgift att tillsammans med dåvarande borgarrådet Wictor Karlsson besöka olika sjukvårdsinrättningar för att diskutera utrustningsdetaljer för ett modernt sjukhus, som Södersjukhuset skulle bli.

Vi kom då in på ett ställe där det bara var små, små barn som låg allvarligt sjuka – den ena sängen efter den andra, sida vid sida. Av den ansvarige läkaren, professor Elis Berven, fick vi veta att allesammans var svårt cancerangripna småbarn. De var antingen helt nyfödda eller bara några veckor eller några månader gamla. Jag måste säga att jag blev allvarligt tagen av den syn som då visades framför mina ögon.

Borgarrådet Wictor Karlsson frågade professor Berven om det fanns någon som helst möjlighet att dessa små barn någonsin kunde bli friska. ”Nej, vi är medvetna om att de aldrig kommer att bli livsdugliga”, svarade professor Berven. Då sade Wictor Karlsson: ”Är det då riktigt att på detta sätt vårda dem och uppehålla livet på dem?” Jag skall aldrig glömma vad jag då kände när professor Berven sade: ”Men, borgarrådet Karlsson, en läkares uppgift är inte att hjälpa människor att dö – en läkares uppgift är att uppehålla livet.”

Jag var full av respekt och aktning för livet och för läkarens uppfattning om sin uppgift, men jag var också gripen av vanmakt inför de problem som det måste innebära att ha en hel sjukhusavdelning med små barn som bevisligen aldrig någonsin skulle kunna bli livsdugliga. De skulle aldrig kunna jollra eller prata, långt mindre gå. Jag förstod att det måste vara stora lidanden förknippade med föräldrarnas besvikelse när de såg sina barn ligga livsodugliga på detta sätt.

Denna upplevelse gör att jag hoppas att man, när man utreder frågor av det slag som behandlas i detta betänkande, också beaktar dem vilkas situation visserligen kan gälla sjukvård i livets slutskede men inte nödvändigtvis det slutskede som vi i allmänhet tänker på, nämligen de gamlas och olycksoffrens.

Jag har ingen som helst möjlighet att ge några anvisningar om hur man skall göra i ett sådant här fall, men jag hoppas att man inte glömmer bort situationer av den art som jag här beskrivit. Upplevelsen var för mig så skakande att jag inte kunnat underlåta att omnämna den i samband med detta ärendes behandling.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag vill gärna säga att jag har följt denna debatt med särskilt stor uppmärksamhet och stort engagemang. Jag skulle kunna berika debatten med exempel från en mig närstående persons sista timmar eller sista dygn. De var sannerligen inte värdiga vare sig honom själv eller hans närstående. Därmed ingen kritik mot sjukvårdspersonalen, läkare och sköterskor.

Jag skulle kunna dra fram andra exempel på hur man kan finna döende patienter liggande ute i korridorerna, där anhöriga icke har möjligheter att ostört föra ett samtal med dem.

Men, herr talman, det sagda i denna debatt får vara nog. Jag begärde ordet för att rikta en fråga till utskottets talesman, om han är närvarande i kammaren. Man säger i utskottsbetänkandet: "Utredningen bör få en allsidig sammansättning. Bl. a. bör företrädare för berörda personalorganisationer och sjukvårdshuvudmännen ingå i utredningen, till vilken även bör knytas erforderlig expertis." Det står visserligen "företrädare för sjukvårdshuvudmännen", men jag förutsätter att man till den blivande utredningen – om den kommer till stånd, vilket jag hoppas och förväntar – även knyter parlamentariker så att det blir en så allsidig utredning som möjligt. Min fråga är alltså om utskottets talesman vill bekräfta detta.

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! Som fru Troedsson tidigare sagt rådde det under utskottsdebatten enighet om att utredningen skulle vara helt oförhindrad att ta upp alla de problem som berör det område vi här talar om. Att jag i utskottet fick muntliga bekräftelser på att det skulle vara så utgjorde anledningen till att jag inte avlämnade en reservation.

Jag utgår från att det vi i utskottet var överens om skall vara utgångspunkten för utredningen. Jag har tidigare sagt här att det vore värdefullt

om herr Karlsson i Huskvarna som utskottsordförande hade velat bekräfta att det förhåller sig på detta sätt och att därmed herr Werners i Malmö tilläggsyrkande skulle vara obefogat. Men eftersom någon sådan bekräftelse inte givits på denna min och fru Troedssons uttolkning av utskottets mening anser jag mig oförhindrad att rösta för herr Werners tilläggsyrkande, som helt överensstämmer med vad jag talat för.

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Dödsbegreppet,
m. m.*

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag vill bara, i utskottsordförandens frånvaro och utan någon annan kapacitet än min egen, säga att jag bekräftar det intryck av utskottsöverläggningarna som herr Åkerlind gav på den aktuella punkten.

Utskottet påpekar alltså att någon ny utredning av dödsbegreppet finns det inte anledning att nu påyrka, i synnerhet som frågan om en ny transplantationslag väntas bli aktuell under våren. Däremot framgår det av utskottsbetänkandet att utskottet inte uttalar att utredningen skall vara förhindrad att komma in på dödsbegreppet. Tvärtom säger utskottet att man bör närmare granska tillämpningen av det cirkulär i frågan som socialstyrelsen har sänt ut, och som flera talare här varit inne på. Det är självfallet att om utredningen då kommer fram till att det bör göras några förändringar beträffande dödsbegreppet, så kan utredningen föreslå det.

Om jag får ge herr Åkerlind ett ord på vägen vill jag därför säga: Håll fast vid utskottets hemställan, som herr Åkerlind står bakom!

Överläggningen var härmed slutad.

Punkterna 1 och 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels det av herr Werner i Malmö under överläggningen framställda yrkandet, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Werner i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 31 punkterna 1 och 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit det av herr Werner i Malmö under överläggningen framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Werner i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 264
Nej - 39
Avstår - 2

Onsdagen den
30 oktober 1974

*Översyn av
bestämmelserna
rörande hälsofar-
liga varor inom
måleribranschen*

Utskottets hemställan bifölles.

§ 22 Översyn av bestämmelserna rörande hälsofarliga varor inom måleribranschen

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 32 i anledning av motion om översyn av bestämmelserna rörande hälsofarliga varor inom måleribranschen.

Herr OLSSON i Timrå (s):

Herr talman! Vi är fyra motionärer som i anslutning till detta ärende har begärt en översyn av de bestämmelser som gäller för hanteringen av hälsofarliga ämnen, främst inom måleribranschen.

Socialutskottet har gjort en omfattande redovisning av vilka åtgärder som vidtagits och vilka regler som gäller i dag samt vilka lagar som nu finns. Nu gäller det självklart att få dessa lagar att tillämpas i praktiken. Det finns flera exempel på att så inte alltid har skett hittills. Inte minst det som sades om giftiga färger på Målareförbundets kongress i somras gav belägg för det påståendet. Många målare vittnade om detta. Jag vill därför understryka utskottets positiva uttalande att översynen bör göras så snabbt som möjligt.

Risken vid hanteringen av farliga färger är inte endast en fråga för yrkesmålarna, som väl känner till den s. k. YSAM-märkningen. Jag tror att den stora allmänheten inte känner till den märkningen, som i dag skall vara graderad från 0 till 3 på varje förpackning och som markerar riskmomentet vid användningen av respektive färg. Självfallet är vi glada över att vår motion har fått en så positiv behandling och för att frågan har utvecklats så informativt av utskottet.

Vi kommer att följa den fortsatta behandlingen och motser med stora förväntningar de förslag som kan komma att framläggas av arbetsmiljöutredningen. Vi förutsätter att nya, strängare anvisningar snarast kommer till stånd.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än utskottet.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 23 Föredrogs socialutskottets betänkande nr 34 i anledning av motioner om åtgärder mot sniffning.

Utskottets hemställan bifölles.

På förslag av herr andre vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta behandlingen av på föredragningslistan återstående ärenden till kl. 19.30.

§ 24 Interpellation nr 141 om information till riksdagen rörande utländska trygghetssystem och skatteförhållanden

Nr 109

Onsdagen den
30 oktober 1974

Ordet lämnades på begäran till

Herr AF UGGLAS (m), som yttrade:

Herr talman! I juni månad offentliggjordes en utredning – utförd av en arbetsgrupp inom moderata samlingspartiet – om hur det svenska sociala trygghetssystemet förhåller sig till några jämförbara länders. Samtidigt jämfördes totalskatten för de familjetyper och länder utredningen behandlade. Resultatet väckte betydande uppmärksamhet.

Det svenska sociala trygghetssystemet är, visade utredningen, på väsentliga punkter underlägset motsvarande system i andra industriländer. Sverige är inte heller ett föregångsland i fråga om social trygghet. ATP-system finns – för att ta ett exempel – sedan lång tid i full funktion i andra länder, och det svenska pensionssystemet ger inte fullgod standardtrygghet. Sjukförsäkringen för vård i Sverige – ett annat exempel – är på viktiga punkter underlägsen andra industriländers.

I fråga om skattetryck intar vi däremot en tätplats. Den totala skattebördan på familjerna är t. ex. normalt mindre än hälften i Canada. Det höga skattetrycket i Sverige kan inte förklaras med hänvisning till vår socialpolitik.

Utredningen påvisade alltså att vårt sociala trygghetssystem ej är överlägset jämförbara länders. Den ger samtidigt anledning till frågan, varför vårt skattetryck då är i världstopp. Ett självklart svar är naturligtvis att våra skatter går till mycket annat än till det sociala systemet, såsom exempelvis utbildning, försvar, rättsväsen m. m. Utredningen hade inte tid eller resurser att klarlägga de internationella variationerna i fråga om kostnader för de enskilda medborgarna för dessa andra samhällsfunktioner. Så mycket torde dock vara klart att de är en mindre del av förklaringen. Den grundläggande utbildningen är t. ex. i stort sett fri i de länder som utredningen omfattade.

Förklaringen måste således finnas någon annanstans. Det förefaller sannolikt att vårt trygghetssystem ger för litet i förhållande till vad det kostar medborgarna. Samma familjer som betalar två tredjedelar eller mer av en löneförhöjning i skatt är mottagare av bidrag. Administrationen av det sociala systemet kan vara för dyr.

Vårt trygghetssystem bör kunna förbättras. Tack vare naturresurser och framgångsrik företagsamhet ligger Sverige i världstopp i fråga om nationalinkomst per medborgare. Vi bör kunna ha en hög social ambitionsnivå. Arbetslöshetsförsäkringen är internationellt sett dålig. Våra pensionärer bör ha rätt till standardtrygghet. Valfriheten inom sjukförsäkringen måste kunna förbättras.

Vårt skattetryck är samtidigt socialt orimligt. Vi måste förbättra trygghetssystemet och lindra skattebördan. I den uppgiften har vi uppenbarligen en del att lära av andra industriländer. Det går tydligen att förena väl utvecklade trygghetssystem med dragligt skattetryck. Det är därför anmärk-

ningsvärt att de centrala myndigheterna på detta område – socialdepartementet, socialstyrelsen och riks försäkringsverket – i stort sett saknar uppgifter om förhållandena i andra länder inom sina verksamhetsområden. Vi behöver de utländska erfarenheterna. Det borde vara självklart att vi, t. ex. i samband med statsverkspropositionen, fick löpande informationer om andra industriländers trygghetssystem och skattebelastning på medborgarna lika väl som om deras prisutveckling eller betalningbalanser.

Med hänvisning till vad här anförts hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr finansministern ställa följande fråga:

Är herr statsrådet beredd att medverka till att riksdagen får, t. ex. i samband med statsverkspropositionen, löpande information om andra industriländers sociala trygghetssystem och skattebelastning på medborgarna?

Denna anhållan bordlades.

§ 25 Interpellation nr 142 om åtgärder för ökad sockerbetsodling

Ordet lämnades på begäran till

Herr DAHLGREN (c), som yttrade:

Herr talman! Redan under senare delen av 1800-talet upptogs sockerbetsodling i Östergötland. En fabrik uppfördes i Vadstena 1871 för förädling av råvaran. År 1873 uppgick sockerbetsarealen till 600 ha. Fabriken upphörde år 1879. Efter några år, närmare bestämt 1905, stod en ny fabrik färdig i Linköping. Sockerbetsarealen detta år var 774 ha.

Under de följande åren varierade sockerbetsarealen inom vida gränser. Största odlingen noterades 1921 med 2 520 ha. Under 1940- och 1950-talen höll den sig omkring 1 500 ha och steg 1954 till 2 200. Sista odlingsåret, 1955, var arealen endast 620 ha.

Nedläggningen av sockerbetsodlingen i Östergötland betydde övergång till en ensidigare växtodling. Detta har ytterligare accentuerats genom den minskade kreaturshållningen och därmed en reducerad vallareal. I medeltal för hela länet upptar stråsädesodlingen en areal av omkring 142 000 ha. Det innebär 63 procent av totala åkerarealen. Av större intresse är emellertid växtodlingens inriktning i de slättbetonade delarna i länet dvs. de områden, inom vilka sockerbetsodlingen förekom. Här omfattar stråsädesodlingen mellan 75 och 85 procent av den totala åkerarealen. En starkt framträdande ensidighet gör sig därmed gällande. Risk föreligger för ogynnsamt inflytande på åkerjordens bördighet, vilket kan befaras ta sig uttryck i stagnerade eller under extrema förhållanden t. o. m. reducerade hektarskördar.

I början av år 1964 inkom Svenska sockerfabriksaktiebolaget till hushållningssällskapet med en förfrågan, om intresse för en upptagning av sockerbetsodlingen i länet kunde förefinnas. Efter ett informationsmöte i Linköping gick hushållningssällskapet ut med en arealteckning, vilket resulterade i en sockerbetsareal detta år av 212,45 ha, fördelade på 111 odlare. Det var sålunda förhållandevis små odlingar. Denna odling fortsatte t. o. m.

1968, dvs. under fem år. Sockerbetorna transporterades till Skåne och förädlades huvudsakligen vid Karpalunds sockerfabrik utanför Kristianstad. Efter denna tid ansåg sig Svenska sockerfabriksaktiebolaget icke längre kunna fortsätta med odlingen, då fraktkostnaderna ställde sig höga.

Orsaken till att odlingen icke uppgick till mer än ca 200 ha årligen är att söka på mer än ett håll. Dels hade hos de gamla sockerbetsodlarna kännedom om den starkt förändrade odlingstekniken med mindre arbetsåtgång icke helt trängt igenom, dels ställde man sig tveksam inför transporterna till Skåne. Ganska allmänt befarade man att kontaktsvårigheterna mellan fabrik och odlare skulle bli starkt framträdande. Man ställde sig också ganska tveksam inför maskininvesteringar i en odling, vars framtid man icke med säkerhet kunde överblicka. Sådden och upptagningen organiserades dock under denna femåriga odlingsperiod genom att sockerfabriksbolaget vid vissa maskinstationer ställde upp såmaskiner och upptagare.

Det är angeläget att odlingen av sockerbetor kan återupptas i Östergötland så att växtodlingen i länet kan bli mer mångsidig. Därför måste en ökning av den totala sockerarealen i landet komma till stånd. Sockerpriset på den internationella marknaden har stigit avsevärt under de senaste åren. De planer som i slutet av 1960-talet förelåg på att i växande utsträckning basera den svenska sockerkonsumtionen på import har efter hand visat sig vara orealistiska. Under det senaste året har en viss ökning av den inhemska odlingen av sockerbetor ägt rum. Denna utökade areal har emellertid inte inneburit möjlighet till odling i Östergötland, eftersom utökningen lagts i de regioner där sockerbruk finnes.

Förutsättningarna för sockerbetsodling i Östergötland är goda. Tillgången på dränerade jordar och lämpliga jordarter är tillräcklig för en odling av 3 000 – 5 000 ha. De klimatologiska förhållandena är också sådana, att tillfredsställande skördar kan uppnås. Klart belägg för detta kan erhållas från tidigare odlingsperioder. Icke minst var blaskörden mycket riklig, vilket är viktigt från fodersynpunkt. Men även rotskörden låg väl till, trots att den inte uppnådde samma nivå som den skånska. Sockerhalten låg däremot lika högt och ofta t. o. m. högre.

Det är inte osannolikt att den nya generationen jordbrukare skulle vara benägna engagera sig i sockerbetsodling på ett annat sätt än under de tidigare odlingsepokerna. Kännedom om sockerbetsodlingens mekanisering har trängt igenom på ett annat sätt än förr. Jordbrukarna har också själva kunna konstatera de olägenheter som den ensidiga spannmålsodlingen medför.

Fråga är emellertid om en större areal skulle vara tänkbar med mindre än att en fabriksanläggning kom till stånd. Det verkliga intresset torde inställa sig först om så kan ske. Här synes kostnaderna komma in i sammanhanget.

Skulle uppförandet av en fabrik av ekonomiska skäl icke vara möjlig, borde övervägas, om icke en odling som baserades på råvarans förädling vid fabrik i Skåne kunde realiseras. För länets jordbruk skulle en dylik odling ha sitt intresse, även om den icke kan jämföras med en sådan, där förädlingen sker vid fabrik i länet.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd

att till herr jordbruksministern framställa följande fråga:

Är herr statsrådet beredd att medverka till att den svenska sockerbetsarealen utökas, så att förutsättningar skapas för en sockerbetsodling i Östergötland och att arealutvidgningen får en sådan omfattning att ett sockerbruk kan uppföras i regionen?

Denna anhållan bordlades.

§ 26 Interpellation nr 143 om ändrade regler för tvångsinlösen enligt fastighetsbildningslagen

Ordet lämnades på begäran till

Herr CARLSSON i Vikmanshyttan (c), som yttrade:

Herr talman! Fastighetsbildningslagen är ett väsentligt medel för att genomföra en bättre arrondering av åkermark. En förutsättning vid införandet av fastighetsbildningslagen var att en smidig handläggning skulle ske. I riksdagsbehandlingen år 1970 av den nya fastighetsbildningslagen redovisades från många håll stor tveksamhet om tvångsmedlen i lagen fått en från rättssäkerhetssynpunkt lämplig utformning.

Vid den faktiska tillämpningen av FBL:s regler för fastighetsreglering synes inte alltid strävan vara att finna samförståndslösningar med berörda markägare. Genom fastighetsreglering i Svedjans by, Gagnefs kommun, i Kopparbergs län ämnar fastighetsbildningsmyndigheten tvångsvis inlösa all jordbruksmark även från vissa i dag aktiva jordbrukare. Erinringar från berörda markägare har mött föga förståelse, vilket självfallet vållat oro och irritation.

Enligt 8 kap. 1 § kan inlösen ske för att tvångsvis minska fastighet, om fastighetsregleringen omfattar mark hörande till ett flertal fastigheter med skilda ägare och om regleringen har till syfte att åstadkomma en allmän förbättring av fastighetsbeståndet. Det skall vidare vara ett intresse från allmän synpunkt att storleksförändringar genomförs.

Den ovan nämnda regeln om inlösen begränsas emellertid i 2 och 3 §§. Enligt dessa får inlösen inte ske om syftet med överföringen skäligen kan vinnas på annat sätt. Fastighet får vidare inte till någon del inlösas om den för sig uppfyller de allmänna kraven på lämplighet. Inte heller mark som ingår i eller är avsedd att intas i gemensamhetsskog får lösas. Slutligen får inlösen inte ske om avsevärd olägenhet därigenom skulle uppstå för fastighetens ägare eller brukare.

Som tredje lagutskottet framhöll i sitt betänkande nr 35 år 1970 har rättssäkerhetssynpunkterna en särskild tyngd vid inlösen. Om en person genom tvångsvisa fastighetsreglerande åtgärder väsentligen måste ändra sin livsföring och samtidigt lider den ideella skada tvångsinlösen av en gammal släktgård innebär har rättssäkerheten satts ur spel. Att i ett sådant läge läsa upprorslagen för de berörda, som här skett, måste betecknas som ett övergrepp på den enskilde individen och på berörda markägare.

Fastighetsregleringen är ett medel att genomföra 1967 års jordbrukspolitik. Samhällets strävan i detta avseende kan icke tillåtas ske med åsidosättande av rättssäkerheten för enskilda markägare. Frivilliga överenskommelser och köp i samförstånd mellan myndigheter och enskilda bör vara de använda medlen för att åstadkomma en ändamålsenlig fastighetsindelning.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr bostadsministern ställa följande frågor:

1. Anser statsrådet – bl. a. mot bakgrund av den pågående fastighetsregleringen i Svedjans by i Gagnef – att 8. kap. i FBL har en från rättssäkerhetssynpunkt lämplig utformning?

2. Är statsrådet mot bakgrund av det inträffade beredd att utfärda kompletterande anvisningar för fastighetsregleringen för att vederbörlig hänsyn till den enskildes rättssäkerhet skall tas vid handläggningen av ärenden enligt FBL?

3. Är statsrådet beredd precisera den faktiska innebörden av begreppet "avsevärd olägenhet" i FBL 8 kap. 3 §?

Denna anhållan bordlades.

§ 27 Anmälades och bordlades Kungl. Maj:ts propositioner

Nr 153 med förslag till lag om försöksverksamhet med avfattande av dom och slutligt beslut i tvistemål enligt formulär

Nr 155 med förslag till lagändringar för att möjliggöra domstolsprövning av vissa frihetsberövanden

§ 28 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framstälts, nämligen av

Nr 302 herr *Norrby* (c) till herr utbildningsministern angående begärd översyn av stödet till ungdomsorganisationerna:

Vilka åtgärder har statsrådet vidtagit med anledning av den av riksdagen begärda översynen av stödet till ungdomsorganisationerna?

Nr 303 Herr *Nyquist* (fp) till herr arbetsmarknadsministern om ändrade villkor för statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri:

Är statsrådet beredd medverka till en sådan ändring av författningen om statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri att anställda kan få sådant stöd i de fall tillfälle yppas för dem att övertaga och i egen regi driva det företag i vilket de arbetar?

Nr 304 Herr *Takman* (vpk) till herr socialministern angående utformningen av hälsodeklarationer för anställningssökande:

Kan något initiativ väntas från statsrådets sida med anledning av att hälsodeklarationer för anställningssökande har en sådan utformning att de dels är kränkande för den personliga integriteten, dels bidrar till att utestänga stora grupper av medborgare från förvärvslivet?

Nr 109

**Onsdagen den
30 oktober 1974**

Nr 305 Herr *Berndtson* (vpk) till herr industriministern angående utfästelser om företagsetablering i utlandet:

Anser statsrådet utfästelser om företagsetablering i andra länder för-svarbara som medel att söka uppnå leveransavtal av produkter från svensk krigsindustri?

Nr 306 Herr *Westberg* i Ljusdal (fp) till herr justitieministern angående sammansättningen av viss utredning inom kriminalvården:

Kommer den av vårriksdagen begärda utredningen rörande möjligheterna att ersätta isolering inom kriminalvården med andra åtgärder att få parlamentarisk förankring?

§ 29 Kammaren åtskildes kl. 17.54.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert